

په وینو رنگ لاسونه

په کابل کې تېر شوی وحشت

او په افغانستان کې د سزا

د معافیت میراث

Human Rights Watch

Ketabton.com

ژباړه: رحمت آریا

2009/Canada

د کتاب پېژندنه:

||

د کتاب نوم: په وینو سره لاسونه

چمتو کوونکی: د بشر د حقوقو نړیواله ټولنه

ژباړن: رحمت اریا

خپرندوی: مطبوعاتي خدمتونو مرکز

تیراژ: زر ټوکه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه

د بشري حقونو د څار د ټولنې په زړه پورې گزارش چې له ۱۹۹۲ زکال تر ۱۹۹۴ ز کال پورې په کابل کې د کمونیستي رژیم له پښتو وروسته د کابل د ورانۍ پېښې او په کابل کې د ځواکجگړې د خونړیو سیالیو ډډې راسپړلي ، په گزارش کې سپړک په سپړک او واک په واک جگړه شرح شوې او د کابل پر وگړو تیر شوی وحشت را برېښوي ؛ کتاب د جنگي جنايتکارانو مخونه په نړيواله کچه لوڅوي. دغه کتاب د ۲۰۰۹ زکال د سپتامبر په مېاشت کې په کابل کې د مطبوعاتي خدمتونو د مرکز له خوا خپور شوی دی

د بشري حقونو د څار ټولنه

Human Rights Watch

Copyright © 2005 by Human Rights Watch.

All rights reserved.

Printed in the United States of America

ISBN: 1-56432-334-X

Cover photos: A mujahedin fighter in Kabul, June 1992. © 1992 Ed Grazda

Civilians fleeing a street battle in west Kabul, March 5, 1993. © 1993 Robert Nickelsberg

Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch

350 Fifth Avenue, 34th floor

New York, NY 10118-3299 USA

Tel: 1-(212) 290-4700, Fax: 1-(212) 736-1300

hrwnyc@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500

Washington, DC 20009 USA

Tel:1-(202) 612-4321, Fax:1-(202) 612-4333

hrwdc@hrw.org

2nd Floor, 2-12 Pentonville Road

London N1 9HF, UK

Tel: 44 20 7713 1995, Fax: 44 20 7713 1800

hrwuk@hrw.org

Rue Van Campenhout 15,

1000 Brussels, Belgium

Tel: 32 (2) 732-2009, Fax: 32 (2) 732-0471

hrwatcheu@skynet.be

9 rue Cornavin

1201 Geneva

Tel: + 41 22 738 04 81, Fax: + 41 22 738 17 91

hrwgva@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

Listserv address: To receive Human Rights Watch news releases by email, subscribe to the HRW news listserv of your choice by visiting <http://hrw.org/act/subscribemlists/>

[subscribe.htm](#)

د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په هرگوت کې د خلکو د حقونو ساتنې ته ژمنه يو ټولنه ده.

موږ د بيلتونپالنې د مخنيوی ، د سياسي خپلواکۍ د ملاتړ په موخه د بلهاريانو او فعالينو ترڅنگ ولاړ يو ترڅو د جگړو په لړ کې د هغو پرگنو ساتنه او مرسته وکړو چې له انسانانو سره غير انساني چلند کوي او هڅه کوو چې مجرمين د عدالت پر تېر و دروو .

موږ د هغو کسانو مخونه برېښوو چې له بشري حقونو څخه سرغړونه کوي ، موږ په دې اړه پلټنه کوو او سرغړونکي له حساب او کتاب سره مخامخوو. موږ دولتونه او واکمن کسان له ننګونو سره مخامخوو چې ناوړه چال چلندونه بس کړي اود بشري حقونو نړيوال قانون ته دې درناوی وکړي .

موږ د بشري حقونو په ساتنه کې له بشري ټولنو او له نړيوالې ټولنې څخه د مرستې غوښتنه کوو او په يوه غږ وايو چې بشري حقونه د هر انسان لپاره دي .

د بشري حقونو د څار ټولنه

د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په اويوو هيوادونو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونو په اړه پرله پسې او سيستماتيکه پلټنه کوي. موږ له بشري حقونو څخه د سرغړونکو مخونه په وړند وخت " مناسب " کې د ډاډمنو سرچينو پر بنسټ برېښ کړي دي د دغه مخورتوب پر بنسټ دې چې موږ د بشري حقونو د پالونکو او پلويانو په منځ کې د ډاډمنو مالوماتو د سرچينې په توګه پيژندل کيږو. موږ په ټولو دولتونو ، سياسي ګوندونو ، ډلو ټپلو ، جيوپوليتيکو ټلوالو ، ژب توکميزو ډلو او مذهبي ډلو کې د بشري حقونو د درنښت اړخونو څيړلو او هغه څارو. د بشري حقونو د څار ټولنه د بيان او فکر د آزادۍ ننگه کوي ، زموږ ټولنه په ټولو قانوني لړيو کې له ټولو سره د برابر چلند دفاع کوي ، موږ په زور واکو ټولنو کې د کمزورو خپل شويو پرگنو ننگه کوو ؛ موږ د وژونکو پر ضد ، د انسانانو د تري تم کيدلو ، ځورولو ، وهلو او ټکولو ، په وچ زور او د بې ځايه بندي کيدنو ، بيلتونپالنې او د بشري حقونو د نورو سرغړونو او ډولونو پرضد لاسوندونه را ټولوو. موږ هغه دولتونه د حساب او کتاب د ورکړې پر ژۍ دروو چې د خپل ولس او پرگنو له حقونو څخه سرغړونه کوي.

د بشري حقونو د څارټولنې خپل کار په ۱۹۷۸ز کال کې د خپلو اروپايي او مرکزي آسيا څانګو ترڅنگ پيل کړ چې په هغه وخت کې د (هلسنکي واچ) په نامه ياديدله. دغه ټولنه نن په افريقا ، د امريکا په وچه او منځني ختيځ کې هم خپلې څانګې لري. بر سيره پر دغو څانګو دغه ټولنه په خپل جوړښت کې درې ځنګيزې څانګې هم لري : د ماشومانو حقونه ، د وسلو او ښځو حقونه. ددغې ټولنې دفترونه په بروسلز ، ژنيوا ، لندن ، لاس انجلس ، مسکو ، نيو يورک ، سان فرانسيسکو ، تاشکند ، تورانتو او واشنگتن کې ديره دي. د بشري حقونو د څار ټولنه يوه خپلواکه

غیردولتي ټولنه ده چې مالي مرسته یې په نړۍ کې د شخصي کسانو او غیر دولتي بنسټونو له پلوه کېږي. دغه ټولنه، غیر دولتي بسپنې یا نیغ په نیغه یا په غیر مستقیم ډول مني.

ددغې ټولنې د کارکوونکو او مشرانو نومونه او کاري دریځونه په لاندې ډول دي:

The staff includes Kenneth Roth, Executive Director; Allison Adoradio, Operations Director; Michele Alexander, Development and Outreach Director; Carroll Bogert, Associate Director; Widney Brown, Deputy Program Director; Peggy Hicks, Global Advocacy Director; Iain Levine, Program Director; Dinah PoKempner, General Counsel; James Ross, Senior Legal Advisor; Joseph Saunders, Deputy Program Director; and Wilder Tayler, Legal and Policy Director.

The program directors of Human Rights Watch are Brad Adams, Asia; Holly Cartner, Europe and Central Asia; Richard Dicker, International Justice; Jamie Fellner, United States; Arvind Ganesan, Business and Human Rights; Steve Goose, Arms; LaShawn R. Jefferson, Women's Rights; Scott Long, Lesbian, Gay Bisexual and Transgender Rights; Peter Takirambudde, Africa; Jos² Miguel Vivanco, Americas; Lois Whitman, Children's Rights; and Sarah Leah Whitson, Middle East and North Africa.

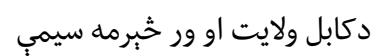
The advocacy directors of Human Rights Watch are Steve Crawshaw, London; Loubna Freih, Geneva; Lotte Leicht, Brussels; Tom Malinowski, Washington; and Joanna Weschler, United Nations.

The members of the board are Jane Olson, Chair; James F. Hoge, Jr., Vice-Chair; Sid Sheinberg, Vice-Chair; John J. Studzinski, Vice-Chair; Omar Amanat, Lloyd Axworthy, David M. Brown, Dorothy Cullman, Edith Everett, Jonathan F. Fanton (Chair 1998-2003), Michael E. Gellert, Richard J. Goldstone, Vartan Gregorian, Wendy Keys, Robert

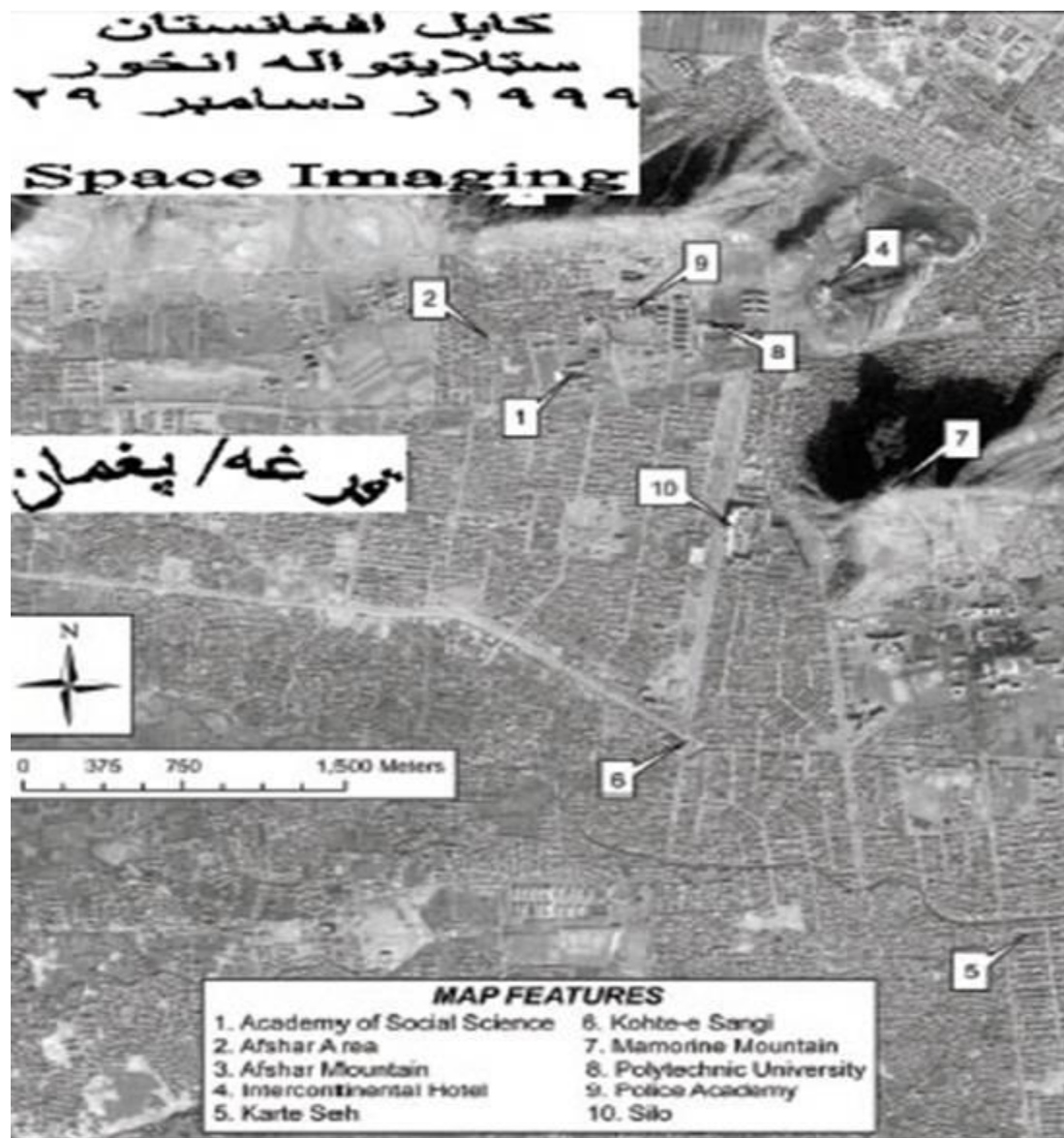
Kissane, Bruce Klatsky, Joanne Leedom-Ackerman, Josh Mailman, Susan Manilow, Kati Marton, Lore Harp McGovern, Barry Meyer, Joel Motley, Samuel K. Murumba, Catherine Powell, Sigrid Rausing, Victoria Riskin, Kevin Ryan, Domna Stanton, Shibley Telhami.

Emeritus board members are Roland Algrant, Lisa Anderson, Robert L. Bernstein (Founding Chair 1978-1997), William D. Carmichael, Adrian W. DeWind, Alice H. Henkin, Stephen L. Kass, Marina Pinto Kaufman, Peter Osnos, Kathleen Peratis, Bruce Rabb, Orville Schell, Gary Sick, and Malcolm B. Smith.

پېژندنه

موږ په پرتمين وياړ کابل ته ولاړو.... موږ ته په هڅونې وويل شول چې ستاسو هېواد به پرمختگ وکړي ، خپله پياوړې غښتلواله به بيرته تر لاسه کړئ او موږ په خپلو دواړو پښو به بيرته و درېږو. د کابل پرېښار وروستنيو بريدونو د افغان ولس ټولې هيلې ډرې وړې کړې او موږ ته يې په نړيواله ټولنه کې ستر سپکاوی را په برخه کړ .

حامد کرزی : د بهرنیو چارو مرستیال وزیر ، اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ ز کال د اگست ۲۳

نېټه

پېژندنه

څه دباندې دوه لسهزې شوي چې افغانستان ، په جگړو کې کړول کېږي . دا هغه غونډله یا جمله ده چې د افغانستان په اړه د هرې وینا ، مقالې او گزارش پر تندی لېکل کېږي . دغه غونډله د طالبانو له واکمنۍ وروسته د رامنځته شویو ننگونو د پوهېدا لپاره دومره کارول شوې چې نن په یوې کلیشه یي استعارې اوبستې ده . دهیواد د تاریخ او پېښلېکونو په څېړنه کې تر اوسه یو شمېر هڅې شوې دي چې د اوسني حالت د جرړو په پوهېدا کې له موږ سره مرسته کوي . په دې کې تر ټولو اړینه د هیواد د دوه وو لسیزو د جگړو په لړ کې له بشري حقونو څخه د پراخې سرغړونې د کچې پوهېدا ده ، دلته جنګي جنايتونه او د بشریت پر وړاندې جنايت رامنځته شوی دی نو ځکه موږ د پورتنۍ غونډلې په تل کې هغه کوکې او ازانګې اورو چې وايي : پخواني مجرمین و نیسئ ، هغوی لا تر اوسه ژوندي دي او محکمه یې کړئ . دغه کوکې او ازانګې د افغانستان په پخواني پېښلېک کې هم پرتې دي خو لږ غوږ ورته نېول شوی دی .

دغه گزارش د تیرو دوه وو لسیزو یوه کوشنۍ برخه رانغاړي ، د گزارش موخه دا نه ده چې پر روان حالت دې پټۍ کښېښودل شي . دغه گزارش د افغانستان د تیرو دوه وو لسیزو د وسله والو ناندريو پراخ انځور نه رانغاړي او نه د ترسره شویو جناياتو هره ډډه را سپړلای شي . او هېڅکله یو بشپړ انځور نه شي بلل کېدای . د ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ زیږدیزو لسیزو په اوږدو کې د رامنځته شوي ناتار او وحشت سپړنه او څېړنه د افغانستان د دولت او د نړیوالې ټولنې پراخې اوږد مهالې ژمنې ته اړتیا لري . کله چې دغسې تاریخ او پېښلېک ولیکل شي نو هغه به د یوه یا څو کتابونو په ټولګه کې ځای نه شي ، هغه به د کتابونو الماریو ته اړتیا ولري .

دغه گزارش یوازې د افغانستان د ناورین یو کال په پام کې نیولی دی : ۱۳۷۱ لمريز کال ؛ چې [د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل له مېاشتې نیولې د ۱۹۹۳ ز کال د مارچ ترمياشتې] له نېټې سره سمون خوري . دغه نېټه له هغه مهاله راپیلېږي چې په کابل کې شوروي پلوی رژیم را و پرځول شو . همداشان دغه گزارش یوازې د افغانستان پر یوه ټکي ، د هیواد پر پلازمېنې ، کابل او ور څېرمو سیمو را څرخي .

ولې کابل او ولې ۱۳۷۱ لمريز کال ؟ دا ځکه چې په دغه مهالیز واټن کې له بشري حقونو څخه د سرغړونو کچه خورا زیاته لوړه ده . دا هغه مهالیز واټن دی چې افغانستان ، له ۱۹۸۰ز کال را وروسته ، د شوروي پر لس کلن نیواک د

پای ټکی کښېښود او خپله خپلواکۍ یې وگټله . په کابل کې د رژیم له بدلون وروسته ، ۱۳۷۱ لمريز کال د افغانستان نوې پېلامه بللای شوې ده .

خو دغه پېلامه ، د افغانستان د تاریخ یو تور ترینه ټکی وو . په ۱۳۷۱ لمريز کال کې کابل هماغسې چې په دغه گزارش کې ورته نغوته شوې ، د افغانستان د وسله والو ډلو د سیالو مجاهدو ډلو او د پنگ شوي دولت د وسله وال ځواک د پراخو او پرله پسې جگړو په ډگر واوښت ؛ د شوروي پلوي رژیم له پرځېدا وروسته ټولې ډلې پر ښار را واوښتلې . په دغه مهالیز واټن کې بیلا بیلو ډلو د کابل د ښار پر سر په خپلو منځو کې جگړې پیل او د ملکې وگړو پر وړاندې یې بې شمیره او وحشي ترینه ناتارونه تر سره کړل . په جگړو کې را گیر په لسگونو زره ښاريان ووژل شول . دغه تاوانونه د هغو بریدونو پایله وه چې پر ملکي وگړو د پندو او نېغ په نېغه تیږیو له امله رامنځته شول او ترڅنګ یې بې شمیره نړیوال بشري قوانین (د جگړو قانون) تر پښو لاندې شو . ملیشیاوو په زرګونو ملکي وگړي و تښتول چې هېڅ چا یې بیا مخونه ونه لیدل . د ښار پراخه برخه لوټ او وېجاړه شوه . د کابل په ښار کې د دغو ورانیو نڅېنې لا تراوسه په سترگو لیدل کېږي چې په همدغې مودې کې او د کابل پر لوري د طالبانو له پرمختګ څخه مخکې رامنځته شوي دي .

د افغانستان د جگړې د نورو پړاوونو په پرتله ددغه پیر جنایاتو ته لږ پاملرنه وشوه . د شوروي له یرغله نیولې تر نن پورې د ټولو شخړو او ناندريو پر تندي د وحشت او ناتار ټاپه لگېدلې ده . په ۱۹۸۰ زیږدیزې لسیزه کې چې له (۱۳۵۹ تر ۱۳۶۸) لمريزو کلونو سره سمون خوري شوروي سرو لښکرو او د هغوی ملګرو افغان ځواکونو بې شمیره جنګي جنایات او د بشریت پر ضد جنایات تر سره کړل هغوی په لوی لاس پر ملکي وگړو او د ملکي وگړو د استوګنې پر سیمو برېدونو وکړل ، بندیان یې ووژل او یرغمل کسان یې ووهل ، و ټکول ، و ځورول او ویې وژل . د ۱۹۹۰ زیږدیزې په نیمایيو کې چې له ۱۳۷۵ تر ۱۳۸۰ لمريزو کلونو سره سمون خوري ، طالبانو هم د یوه واکمن ځواک په توګه د خپلو پوځي عملیاتو په لړ کې دومره بې شمیره جنګي جنایات کړي چې له سره تر پایه د بشري حقونو د معیارونو له هېڅ اړخ سره ډډه نه لګوي .

د بشري حقونو د نورو ډلو ترڅنګ ، د بشري حقونو د څار ټولنې په خپلو بې شمیرو گزارشونو کې د شوروي د وسله وال ځواک او د هغه د لاسپوڅي دولت وحشت او ناتار په مستند یا لاسوند ډول را ټول کړی او هم یې د ۱۹۹۰ زیږدیزې لسیزې په اوږدو کې د طالبانو جنایات او توحش مستند کړی دی . ملګرو ملتونو هم له ۱۹۷۸ز کاله نیولې تر ۲۰۰۱ ز کال پورې د جنګي جنایاتو او د بشریت پر وړاندې د ترسره شویو جنایاتو یو ټولګه چې په ټولیز ډول د شوروي د نیواک د طالب واکمنۍ پړاو را نغاړي په پېښلیکیزه بڼه را ټوله کړې ده (دغه گزارش هېڅکله خپور نه شو خو په ۲۰۰۵ ز کال کې افغان دولت ته وسپارل شو) . د شوروي د طالب د مهالیز واټن ناتار په نړیوالو رسنیو کې هم غبرګون موندلی دی .

د ۱۳۷۱ لمريز کال په گډون د ۱۹۹۰ ز لسيزې کلونو ته ډيره پاملرنه نه ده شوې. پر دغه مهاليز واټن يو شمير نړيوالو پيښو سيوري واچاوه چې امله يې نړيواله پاملرنه بلې خوا ته واوښتله لکه په ۱۹۹۲ ز کال کې د کلنتن او جورج ايچ ډبليو بوش تر منځ د ولسمشرۍ د ټاکنو کمپاين ، د شوروي اتحاد بانکي افلاس او په پخوانۍ يوگوسلاويا کې جگړه. له بلې خوا په کاليفرنيا او لاس انجلس کې د ۱۹۹۲ ز کال د اپريل د مېاشتې د وروستيو شپو ورځو اله گولې ، د شوروي پلوي د رژيم د ړنگېدنې رنګ خپرې کړ.

دا چې په رښتيا په ۱۳۷۱ لمريز کال کې څه پېښ شوېدي زموږ په لاس کې لا تر اوسه ډير مالومات نه شته. په هغه مهال کې د افغان او نړيوالو ژورناليستانو يوې کوشنۍ ډلې د جگړو گزارشونه ورکول ، د رسنيو مقاله ليکونکو او پروديوسرانو د جگړې د ډگر گزارشونه خپرول. په افغانستان کې د ډاډ وړ خبري او کاري سرچينې نه وې. په هغه وخت کې د بشري حقونو د څار د ټولنې هېڅ غړی سيمې ته نه وو ليږل شوی ، يوازې د بشري مرستو څو ډلو هلته کار کاوه ، د ملگرو ملتونو يوه بېواکه ، ځان ساتې او شرمناکه ډله هم هلته وه او ويې نه شو کولای د بشري حقونو د ناتار گزارش ورکړي. دغه گزارش هڅه کوي چې دغه مالوماتي تشه را ډکه کړي .

پر دغه مهاليز واټن زموږ د پاملرنې د منځتکي دويم لامل دا دی چې د ۱۹۹۰ ز لسيزې لومړي کلونه له اوسني حالت سره نېغ په نېغه تړاو لري. په دغې څيړنې کې د داسې بولندويانو او سياسي مشرانو د جناياتو چاڼ او سپړنه شوې چې نن د افغانستان د دولت رسمي چارواکي دي --- دوی اوس په دولت ، پوليسو ، وسله وال ځواک او څارگرو څانگو (استخباراتو) کې لوړترينه دريځونه لري او ان يو شمير يې د ولسمشر حامد کرزي مرستيالان او سلاکاران دي. يو شمير نور يې دغسې دريځونه ته د رسيدا لپاره لوڅې پوڅې کوي. ډيري افغانان په ځانگړې توگه کابلين باور لري چې ددغو ډلو د بولندويانو او سياسي مشرانو وحشي چلند او د هغوی پخوانيو کارنامو ته په کتنې هغوی په داسې دريځونو کې د پاتې کيدا وړتيا نه لري .

موږ هم د افغان ولس له دغسې باور سره همغږي يو. له تيرو پينځوويشتو کالو را پدېخوا د بشري حقونو د څار ټولنه د نړۍ په څلورو لويو وچو کې د جگړو او له جگړو وروسته حالاتو کې د بشري حقونو څارنه کوي. موږ د سولې د رغښت د بېلا بېلو لږو برياوې او ناکامۍ څارلې ؟ موږ په نړيواله کچه وخت په وخت د هغو مشرانو کره وړه مستند کړي چې د جنګي سابقې په لرلو يې د سياسي ناندریو هوارۍ ته په ډيره مېنه او ليوالتيا را دانگلي خو د قانون پر ځای يې له زور واکۍ څخه کار اخيستای دی ؟ د هغوی دغو چلندونو يو ځل بيا بشري حقونه تر پښو لاندې کړي چې يا يې د بې قانوني دوام او يا يې د بې قانوني را ستنيدا ته لاره هواره کړې ده.

دغه نړيواله تجربې د افغانستان د نن ورځې له حالاتو سره سمون خوري. د ۲۰۰۱ ز کال د بن د تړون له ژمنې سره سره چې پايله يې د ولسمشر حامد کرزي تر مشرۍ لاندې د لنډ مهالي دولت پر جوړېدا و چورلېده د افغانستان ډيرې برخې لا تر اوسه د خپلسرو ځان ځانچورليځو بولنديانو ، توپکواکانو او جنگسالارانو د واکمنۍ په ولکه کې دي

، هغوی په بیلا بیلو کچو د ملیشاوو کوشنۍ او غټې ډلې لري او هڅه کوي چې په هیواد کې د ټینګښت او د سولې د بیا رغښت لړۍ له ګواښ او درې وړې کېدلو سره مخامخ کړي. په دغه گزارش کې د هغو بولندویانو او توپکواکانو نومونه راغلي دي چې پخوا یې په جنایت او ځورونو کې لاس درلود او له ۲۰۰۱ز کال وروسته یې بیا هم د بشري حقونو په څپنه کې ونډه لوبولې ده لکه د کورونو لوتل ، سړي تښتونه ، د بندیانو ځورونه ، جنسي تیري او وژنه .

د بشري حقونو د څار ټولنې په خپلو پخوانیو گزارشونو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونې یو شمیر بیلګو ته نغوته کړې ده [1] . په دغه گزارش کې د ډیرو لوړ پوړو چارواکو نومونه راغلي دي چې زموږ په پخوانیو گزارشونو کې هم ورته نغوته شوې وه او دوی هغه کسان دي چې په زورواکۍ یې د نورو خلکو ځمکې نیولي دي. د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون یا (اې آی ایچ آر سي) [2] هم د زورواکانو گزارشونه ورکړي دي .

لنډه دا چې د ۱۹۹۰ز لسيزې د توپکواکو جگړه مارو ډیري کسان مکرره تیريګر دي. ډیریو کابلیانو ته د ریسیديویزم یا د " جنایت د تکرر " [3] دغه لړۍ یوه عادي خبره ده ، په تیرو دریو کالو کې هغوی د بشري حقونو د څار ټولنې ته په تکرار ویلي چې : " جنگسالاران ، جنگسالاران دي / جنگسالاران، جنگ سالار هستند." خو اوس داسې ښکاري چې ډیریو افغانانو او نړیوالو چارواکو پخوانۍ ترخې تجربې هیږې کړي دي.

ددغه گزارش ځانګړې موندنې :

دغه گزارش له بشري حقونو څخه د کلک سر غړاوي ، جنگي جناياتو او د بشریت پر وړاندې د ترسره شویو جناياتو هغه ځانګړې لړۍ را سپړي چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مېاشتې وروسته تر سره شويدي ؟ په بله وینا د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مېاشتې نیولې د ۱۹۹۳ز کال د مارچ تر مېاشتې د شوروي پلوي ولسمشرنجیب الله د واکمنۍ له پښتیا وروسته .

د گزارش دویمه څپرکۍ چې له پیژندنې وروسته وړاندې کېږي ، د هماغه کال د ځانګړو پېښو مخینه او پېښلیک رانغاړي. د گزارش د دریمې څپرکۍ د (الف) برخه د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل د مېاشتې په وروستیو شپو ورځو کې د نجیب الله ضد مجاهدینو د ځواکونو په لاس د کابل نیواک را سپړي او پر هغه ناتار کره کتنه کوي چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل له مېاشتې بیا د همدغه کال د دسامبر تر مېاشتې پورې د مجاهدینو د ځواکونو د خپلمنځي جګړو په لړ کې رامنځته شو. دغه برخه د ځورونو هغه لړۍ په لاسونده ډول وړاندې کوي چې په همدغه مهال کې د هرې ویل شوې ډلې له پلوه تر سره شوي دي لکه : پانده پوځي بریدونه ، په لوی لاس د ملکي وګړو په نخښه کول او د

هغوی وژنه ، پر ملکي وگړو یرغل او د هغوی وژنه ، سړي تښتونه ، اجباري کار او د ملکي وگړو د کورونو لوټول. گزارش دې ته هم نغوته کوي چې د ځانگړو ډلو غړو ، پر ښځو ، نجونو او هلکانو جنسي تيري کړي دي .

د گزارش د دریمې څپرکۍ د (ب) برخه دې ته نغوته کوي چې په ۱۹۹۳ زکال کې کورنیو جگړو څنگه وده وکړه. د همدغې څپرکۍ د (ج) برخه د ۱۹۹۳ زکال د فبرورۍ په مېاشت کې د جگړې د انځور هغه لوړه څوکه رانغاړي چې د افشار کمپاین بلل شوی دی ؟ دا هغه پوځي برید ته نغوته ده چې د کابل د ښار په لويديځ کې د مجاهدينو بېلا بېلو ډلې د شيعه مجاهدينو پر ځواکونو ور واوښتلې. هماغسې چې گزارش څرگندوي ، پر دغو سيمو د برید په لومړني پړاو کې په سلگونو کسان په ړنده توگه يا په لوی لاس له يوې مخې او له توپيره پرته ووژل شول ، د ملکي وگړو پر کورونو بريدونه وشول او په زرگونو کسان بې ځايه شول. گزارش په لاسوند ډول څرگندوي چې مليشيا ځواکونو ډير شمير کسان د هغوی د کورنیو د غړو تر مخ ووژل. په سلگونو نور کسان و تېښول شول او مخونه يې بيا چا ونه ليدل .

په څلورمه څپرکۍ کې موږ د پيښو قانوني اړخونه راسپړو ، موږ غواړو په قانوني ډول په مستندو جناياتو کې د مليشو د ډلو او د هغوی د بې شميرو مشرانو ښکېلتيا را وسپړو چې په دې کې د هغو بولندويانو نومونه گډون لري چې د ۲۰۰۵ زکال تر نيمايو پورې د افغانستان په دولت کې لوړ دريځونه يې را خپل کړي دي .

د گزارش پينځمه برخه ، زموږ سپارښتنې را نغاړي .

په جناياتو کې ښکېل گوندونه او ډلې :

لاندې د هغو ډلو او د مشرانو نومونه اخیستل کيږي چې له بشري حقونو څخه په سرغړونو او جناياتو کې ښکېل دي :

د افغانستان اسلامي جمعيت / جمعيت اسلامي افغانستان : چې له دې وروسته به ورته يوازې د جمعيت په نامه نغوته وشي. په ټوليز ډول تاجک توکمه سياسي پوځي ډله ده چې سياسي مشري يې برهان الدين رباني کوي او پوځي مشري يې احمد شاه مسعود وو. (مسعود د ۲۰۰۱ ز کال د سپتامبر په ۹ نېټه په يوې ځانورونکې پيښه کې ووژل شو .)

د نظار شوری/ شوری نظار : د بېلا بېلو پوځي ځواکونو يوه ټولگه ده چې مشري يې د مجاهدينو بېلا بېلو ډلو کوله ، دغه ډلې د افغانستان په شمال او شمال ختيځ کې دي چې ټوله مشري يې د بولندوی مسعود تر پوځي بولنې لاندې وه .

اسلامي گوند/ حزب اسلامي : د گلبدين حکمتيار تر بولنې لاندې پښتونواکه ډله ده ، دغې ډلې د ۱۹۸۰ز او ۱۹۹۰ز لسيزو په اوږدو کې د امريکا د متحده ايالاتو او پاکستان لويه پوځي مرسته تر لاسه کوله .

د افغانستان د خپلواکۍ لپاره اسلامي پيوستون/ اتحاد اسلامي برای آزادي افغانستان : چې له دې وروسته به د اتحاد به نامه وبلل شي ، د عبدالرب الرسول سياف تر مشرۍ لاندې يوه پښتونواکه ډله ده ، دغه ډله له سعودي عربستان سره تړاو لري او د سعودي عربستان له ملاتړه برخمنه ډله ده .

د افغانستان د اسلامي وحدت گوند/ حزب وحدت اسلامي افغانستان: له دې وروسته د وحدت په نامه بلل کېږي ، دا په افغانستان کې د هزاره واکو گانو شيعه ډله ده چې له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹۳ ز کال پورې مشري يې عبدالعلي مزاری کوله او د ايران کلکه مرسته له ځان سره لري. عبدالعلي مزاری په ۱۹۹۶ز کال کې ووژل شو .

د افغانستان ملي اسلامي غورځنگ / جنبش ملي ؟ اسلامي افغانستان : له دې وروسته د جنبش په نامه يادېږي ، د افغانستان په شمال کې وزېک ؟ تورکمن واکه ډله ده چې مشري يې عبدالرشيد دوستم کوي [دوستم د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د شوروي پلوي افغان وسله وال ځواک جنرال دی] دغه ډله د پخواني شوروي پلوي وسله وال ځواک او د افغانستان د شمال د مجاهدينو له يو شمير ډلو څخه جوړله شوې ده .

حرکت اسلامي افغانستان: له دې وروسته د حرکت په نامه يادېږي. د محمد آصف محسني تر مشرۍ لاندې شيعه واکه ډله ده ، دغه ډله د دغه گوند او حسين انوري له ډلو څخه جوړه يوه گډوله ده چې د ايران له ملاتړه برخمنه ده .

د گزارش په ټولو برخو کې هغه مهاليز واټن چې د گزارش د سپړنې منځتکۍ پرې راڅرخي د افغانستان د دولت نوم " د افغانستان اسلامي دولت " ياد شوی دی ، دغه دولت د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په مياشتې کې د شوروي پلوي رژيم له ړنگېدا وروسته رامنځته شو. د دغه دولت مشري د ۱۹۹۲ زکال د اپريل له وروستيو نيولې د ۱۹۹۲ زکال د جون تر مياشتې پورې د دوه وو مياشتېو لپاره صبغت الله مجددي وکړه ، صبغت الله مجددي په پېښور کې د مجاهدينو د يوې کوشنې اوضعيغې ډلې مشر وو ، نوموړی د مجاهدينو د گڼ شمير (نه د ټولو) مجاهد ډلو د تړون پر بنسټ چې نومونه يې پورته ياد شول د لنډې مودې لپاره د دولت د مشر په توگه و ټاکل شو. له هغه وروسته تر ۱۹۹۶ ز کال پورې يا کابل ته د طالبانو تر راتگ پورې د دولت مشري د جمعيت مشر برهان الدين رباني کوله .

د حکمتيار له اسلامي گوند پرته ، نورې ټولې ډلې په څرگنده د ۱۹۹۲ز کال د اپريل د مياشتې د دولت تر سيوري لاندې په يوه موټي ډول راټولې شوې وې (خو په دغه گزارش کې به وروسته را و سپړل شي چې د وحدت گوند خپل دريځ بدل کړ او د ۱۹۹۲ زکال په وروستيو کې له اسلامي گوند سره يو ځای شو.) د پخواني شوروي پلوي رژيم پوليسو ، وسله وال ځواک او د څارگرو څانگو کار کوونکو چې ځانونه يې له يوې خوا په بيلا بيلو ډلو پورې تړلي ول ، لږ تر لږه په لومړيو شپو ورځو کې د همدغه دولت تر سيوري لاندې راټول شوي ول ؛ د ړنگ شوي دولت د ځواک

ډيري برخه ځانونه د جمعيت او جنبش په ډلو ته وسپارل ؛ د مليشايي ځواکونو په توگه ټولو سپارل شويو ځواکونو د اتحاد، وحدت او حرکت له ډلو سره تړاو درلود. اکثر وختونه د جمعيت، جنبش او اتحاد بولندويان د همغږۍ لپاره د ولسمشر په دفتر يا د دفاع په وزارت کې را ټوليدل .

په دغه گزارش کې ويل شوي دي چې د حکمتيار اسلامي گوند، د رباني دولت په رسميت و نه پيژانده، په کابل کې د ميشتو او دولتي ځواکونو پر وړاندې يې بريدونه پيل کړل. (د ۱۹۹۲ز کال په پای کې د مزاري د وحدت د ډلې ځواکونه د حکمتيار له ځواکونو سره يو ځای شول).

په دغه گزارش کې دا هم ويل شوي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ زو کلونو کې هرې ډلې ځانته پوځي جوړښتونه درلودل؛ هره ډله د يوه غښتلي او لوی بولندي تر مشرۍ لاندې وه، د مشر بولندوی تر لاس لاندې سرتيري او په بيلا بيلو کچو نور بولندويان ول[4]. د بولنې يا قوماندې دغه ول په ول جوړښت د ډلو مشرانو او بولندويانو ته دا وسه په لاس ورکوله چې تر خپل لاس لاندې ځواکونه په خپل کنترول او ولکه کې ولري، د ډلو مشرانو او بولندويانو د " وکره او مه کره " وسه درلودله؛ دغسې يوه جوړښت د ډلې جنگيالي دې ته اړ ايستل چې ددوی امر ونه غاړه کيښودې. دغه ول په ول جوړښت نه روڼ وو او نه ټينگ --- ددغه پيچلي جوړښت جرړې په ژب توکميزو او کورنيو اړيکو کې ځغلېدلې چې د بولنې يا قوماندې لپاره يې مرکزي خوځښت رامنځته کاوه. په زړه پورې دا وه چې ډلې سمبال وې او بولندويانو خپل جنگيالي کنترولول. په دغه گزارش کې راټول شوي وحشتونه او ناتارونه هغسې وحشت او ناتار نه دی چې مخنيوی به يې نه شوای کيدای دغه جوړښت څرگندوي چې د هغوی مخنيوی کيدای شوای. په گزارش کې د داسې وحشتونو يادونه شوې چې بولنه يې نيغ په نيغه د بولندوی له خوا ورکړل شوې ده .

د ډلو د کرکتر او جوړښت په اړه لومړنۍ ملپانې ته ولاړ شئ .

د عدالت ارزښت :

د ټولو لاسونه په سرو وينو ککړ دي. دا هغه بله گرويينه يا اصطلاح ده چې د افغانستان په تړاو په تکرار ويل کيږي. دغه گرويينه د ډيريو افغانانو لپاره يو تورنلېک يا اتهامنامه ده ترڅو : د افغانستان په اوسني دولت کې هغه توپکوال جگړه ماران پرې سپک او سپور کړي چې پخوا په جنگي جناياتو کې ښکېل ول. که ټول افغانان نه وي، خو ډيري افغانان د طالبانو له شلې اوږد چلندې واکمنۍ څخه هم کرکه لري. له بله اړخه ډيري افغانان لا تر اوسه د افغانستان په اوسني دولت کې د لوړ پوړو سياسي او پوځي مشرانو له ناتارونو ډکه ونډه هم په ياد لري چې د طالبانو له واکمنۍ مخکې د کابل په پخواني دولت کې يې کار کاوه. هغوی په ياد لري چې دغو ډلو څنگه ښار لوټ کړ او د کابل په ښار کې يې واټ په واټ او سړک په سړک جگړه پيل کړه، په دې جگړه کې پر ملکي وگړو د هيڅ چا

رحم او زړه سواندی نه راته او نه چا ته د ترحم وړ ول. افغانان د شورويانو او د شوروي پلويو دولتونو خونړۍ میچنې هم په یاد لري .

خو د ډیرو افغانانو او نړیوالو ټولنو لپاره نوموړې گروپینه یوازې یوه پلمه ده ؛ دا گروپینه د جگړه مارانو او پوپکواکو یوه گروپینه چې د ځان د توجیه لپاره یې کاروي ځکه چې د هغوی د جنایاتو او له بشري حقونو څخه د هغوي د جدي سرغړونې پروړاندې کوم گام نه دی اوچت شوی. ځینې وختونه دغه رسمي چاواکي دا هم ور زیاتوي چې د " هېڅ چا لاسونه پاک نه دي " ؛ په حقیقت کې دا په خونړي ناتار کې د پیاوړو مشرانو د ونډې د پټولو لپاره د پلمې په توگه کارول کیږي ، خو په دغه باور گروهنوالو له یاده ایستلې چې په هیواد کې دننه او له هیواده دباندې په میلیونونو افغانانو هیڅکله د افغانستان په دښمنیو کې برخه نه ده اخیستې خو افغانان د هغوی د خپلمنځي دښمنیو ښکار او بلهاریان شوي دي .

د میلیونونو افغانانو " لاسونه په وینو ککړ " نه دي. د افغانانو په منځ کې ډیر کسان شته چې هر یو یې د دولت د لوړو رسمي چارو او یا و د لسمشرۍ د چارو د پرمخ بیولو پیاوړې وړتیا لري. یو شمیر یې لا پخوا خپل ولس ته چوپړ کړی دی. تر اوسه ډیري افغانان په دولتي چارو کې له گډون څخه ویره لري ، هغوی د ملیشه مشرانو له هغو خیرنو لاسونو څخه ویره لري چې په " سرو وینو رنگ او ککړ لاسونه " یا په دري کې یې " دستان آغشته به خون " بولي .

حقیقت دا دی چې ډیري افغانان د هغو بولندویانو او رسمي چاواکو محکمه غواړي چې په دغه مهال کې یې خونړي جنایتونه کړي دي ؟ د افغانانو غوښتنه یوازې ددغه مهال د پازوالو پر محکمې نه را لنډیږي ، هغوی د شوروي د نیواک د وخت د چارواکو او د طالبانو د جنایاتو د محکمې غوښتنه هم کوي. د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون په ۲۰۰۴ ز کال کې د یوشمیر پراخو مرکو پر بنسټ یوه سروې تر لاس لاندې و نیوله ، په دغې سروې کې د هیواد په هر گوټ کې له افغانانو سره ژورې مرکې تر سره شوې دي ؛ د سروې د موخې منځتکي د پخوانیو جنایاتو پر ارزونې او له هغو سره د راتلونکي چلند د څرنگوالي په اړوند را څرخیده. د سروې پایلو څرگنده کړه چې اکثریت افغانان د پخوانیو جنایاتو د سپیناوي او محکمې غوښتونکي دي. دغه غوښتنه سړی نه هک پک کوي ځکه د افغانستان د ولس ټول وگړي په جگړو کې کړېدلي دي. نوموړی کمیسیون په خپل گزارش کې وايي :

“په افغانستان کې د تر سره شویو وحشتونو او ناتارونو شمیره پراخه ده ، له هغو وگړو سره چې موږ خبرې کړي څرگندوي چې د بلهاریانو کچه ډیره زیاته ژوره ده. د مرکې نیږدې " هر " گډونوال په یو ډول نه په یوه ډول کړیدلی دی . په سروې کې موږ له ۴۱۵۱ تنو سره مرکې وکړې ، د سروې موخه دا وه چې موږ څرگنده کړو څو تنه د جگړو په لړ کې نیغ په نیغه خوریدلي او کړیدلي دي ، پایلو څرگنده کړه چې د مرکو ۶۹ په سلو کې گډونوال یا په خپله او یا ددوی د کورنۍ ډیر نیږدې غړی/ غړې د ۲۳ کلنې جگړې په اړدو کې له بشري حقونو څخه د سرغړونې په ناتار

کې خوریدلي او کړیدلي دي. په سروې کې د مرکو د گډونوالو په ۲۰۰۰ تنو ځانگړې پاملرنه اوښتی وه ، له هغې ډلې څخه ۵۰۰ تنو وویل چې د دوی د کورنۍ غړي وژل شوي دي. څلور سوه تنو وویل چې یا دوی په خپله او یا ددوی د کورنۍ غړي یا بندیان شوي او یا وهل او ټکول شوي دي. دا هغه مغز کرختوونکې شمیرې دي چې د نړۍ په نورو شخړو او ناندريو کې یې ساری نه لیدل کېږي[5].

د افغانستان د بشري حقونو د خپلواک کمیسیون سروي ښيي چې ۹۴ په سلو کې افغانان د پخوانیو جناياتو محکمه ترکومې کچې اړینه بولي : (۷۵،۹٪) ډیره اړینه او (۱۸،۵٪) یې یوازې اړینه بولي. د مرکې له گډونوالو څخه پوښتنه وشوه چې که جنګي جنايتکاران محکمه شي ، د هغه گټه به د افغانستان لپاره څه وي : د مرکو ۷۶ په سلو کې گډونوالو وویل چې " دا به په هيواد کې ټينګښت او امن خوندي کړي " او یوازې ۷،۶ په سلو کې گډونوالو وویل چې دا به " ټينګښت ترينګلی او امن ته به گواښ " را منځته کړي . د سروی د مرکو څه د باندې نیمایي گډونوالو وویل چې جنايتکاران دې همدا " اوس " محکمه شي ، او ۲۵ په سلو کې وویل چې د جنايت مرتکبين دې د " دوه وو کالو په اوږدو " کې محکمه شي[6].

د بشري حقونو د څار ټولنې د یو شمیرنورو نړیوالو او غیر دولتي افغان بنسټونو ترڅنګ پر افغان چارواکو او په افغانستان کې پر ښکیلو نړیوالو بنسټونو په څو څو ځله غږ کړی چې د یوه خپلواک او بې پرې جوړښت او میکانیزم په جوړولو کې دې ورسره مرسته وکړي ترڅو د هغو کسانو پښه محکمې ته را وکارې چې له ۱۹۷۹ ز [۱۳۵۷ ل] کال وروسته یې جنګي جنايات او له بشري حقونو څخه کلکې سرغړونې کړي دي ، او موږ د افغانستان د بشري حقونو له خپلواک کمیسیون سره همغږي یو چې دغې ستونزې ته دې په کلکه پاملرنه وشي .

د افغانستان د بشري حقونو خپلواک کمیسیون د " روزنې " تر نامه لاندې یو شمیر نور وړاندیزونه هم کړي چې په هغو کې د لنډ مهالو او بیړنیو گامونو اوچتول گډون لري تر څو دولتي چارواکي له هغو پخوانیو جنايتکارانو څخه حساب او کتاب واخلي چې په پرونو دولتونو او د نن له دولت سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او جنايات یې کړي دي ، د " روزنې " دغه وړاندیز د جنایي پیښو د لړۍ کاري ظرفیت او وړتیا لوړوي او په لړ کې یې بلهاریانو ته د سیکندې " تلافۍ " او ماتنیو " غراماتو " پر ورکړې هم ټینګار شوی دی .

د بشري حقونو د څار ټولنه د افغانستان د خپلواک کمیسیون له سپارښتنو څخه په ځانگړې توګه د دولت د رسمي چارواکو د روزنې د اړتیا پر ټینګار ملاتړ کوي (و گورئ ، پینځمه برخه) ، په دغه وړاندیز کې د قضایي ظرفیت د لوړوالي جوړښت نغښتی دی او د هغو کسانو لپاره د سالمې او وړندې محاکمې چاپیریال پرانیزي چې کلک نړیوال جرمونه یې کړي دي .

لنډه دا چې موږ له ډیریو افغانانو او د افغانستان د بشري حقونو له خپلواک کمیسیون سره همغږي یو چې په افغانستان کې د پخوانیو جرایمو پر وړاندې عدالت اړین دی ، د سزا له معافیته برخمن اوسنی چاپیریال د افغانستان

د پرمختګ او د قانون او مقرراتو د بیا رغښت ، قانون واکۍ او د قانون د ټینګښت په لاره کې د ټولو هلو ځلو خنډ ګرځي .

د سزا له معافیته د مجرمینو پرله پسې برخمنوالی نه یوازې د پخوانیو جنایاتو بلهاریانو ته سپکاوی دی بلکه ټولو افغانانو ته سپکاوی دی ، دغه برخمنتوب د افغانستان د راتلونکي سولې پر لار د خنډ او ښووییدنګ یو غټ کانی دی. د دغه گزارش موخه د نورو سپرنو ترڅنګ دا ده چې د سزا له معافیته د برخمنوالي د روان حالت پر وړاندې پر افغان دولت او نړیوالی ټولنې دباو یا فشار زیات شي او پای کې د افغانانو غوښتنه تر لاسه شي : عدالت

زموږ لومړنۍ سپارښتنه دا ده چې دولت دې د خپلو رسمي چارواکو لپاره د روزنې لړۍ پلې کړي. موږ ددې سپارښتنه هم کوو چې د قضایي اصلاحاتو په لاره کې دې بهرني ګامونه اوچت شي. موږ ټینګار کوو چې دولت دې د " ځانګړې محکمې " د جوړولو په لاره کې هڅه وکړي ترڅو د پخوانیو جرمونو د عاملینو محکمې ته لاره پرانیستل شي ، دغه محکمه دې د افغان او نړیوالو ورمندګرو " قضایانو " له ګډولې څخه جوړه شي خو په هغو کې دې د نړیوالو ورمندګرو د شمیرې ډډه درنده وي او د څارنوالانو دفتر دی د نړیوالو څارنوالانو له پلوه پرمخ بوتلل شي .

د دغو سپارښتنو بشپړه لړۍ کولای شئ په (۱۳۳ پاڼه) کې و ګورئ .

د گزارش میتودولوژي

دغه گزارش د ۱۵۰ مرکو پربنسټ جوړ شوی دی ، د مرکو ګډونوال د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو د ناټار بلهاریان ، د ډلو غړي او د ډلو چارواکي دي چې د نوموړي وخت له پېښو سره آشنایي لري. په دغو مرکو کې د کابل هغو استوګنو برخه اخیستې چې د جګړې په لړ کې په کابل کې ول ، همدارنګه په مرکو کې د افغان او نړیوالو چاپي ، راډیويي او ټلويزیوني رسنیو ژورنالستان برخه لري چې د جګړې پر مهال په کابل کې ول او هم د کابل د روغتونونو د روغتیايي چارو کارکوونکي ، روغتیاپالان ، دولتي چارواکي او د ډلو چارواکي او سرتیري او نور هم ګډون لري. د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو پوځي کارپوهانو سره مرکې کړي دي چې د افغان مجاهدينو د ډلو له پوځي جوړښتونو او پوځي تاکتیکونو سره بلد دي په ځانګړې توګه هغه تاکتیکونه چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ زو کلونو په اوږدو کې یې و کارول .

د دغې سکالو د حساسیت او د واکمنو کړیو د ځواک په پام کې لرلو ، د مرکو په لړ کې ډیریو افغان او نړیوالو سرچینو په ډیرو برخو کې د خپل امنیت په اړه اندیښنې څرګندې کړي چې ښایي دوی ته د هغو اوسنیو واکمنو کړیو له پلوه ګواښ رامنځته شي چې پخوايي په جنایاتو کې لاس درلود. له دې امله موږ د مرکو د ګډونوالو نومونه په یوه رمزي نوم لکه (گ ح ک) یاد کړي دي چې نوموړي رمزي نومونه د هغوی د اصلي نوم استازیتوب نه کوي .

په دغه گزارش کې که د توکمونو نومونه یاد شوي دي ، دا د دې مانا نه ښندي چې یو سپری دې د هماغه توکم استازیتوب وکړي. ډیري افغانان د خپلمنځي ودونو له امله یوه ځانگړې توکمیزه ریښه نه لري.. خو بیا هم یوگړي افغانان ځانونه په یوه ځانگړي توکم پورې تړلي بولي ؟ او ډیري یې د پلرونو نومونه غوره کوي. که په گزارش کې د توکمونو نومونه لکه (تاجیک ، پښتون ، وزبک یا هزاره) راغلي وي ، دا د ټولو افغانانو مانا نه ښندي او نه د (سني یا شیعه) مانا ښندي ، د مرکو گډونوالو د ځان د پیژندنې لپاره دغه نومونه غوره کړي دي.

[1] وگورئ : د بشري حقونو د څار ټولنه : ستاسو وژنه موږ ته آسانه ده. په سویل ختیځ افغانستان کې له بشري حقونو څخه سر غړونې. د بشري حقونو د څار د ډلې لنډ گزارش ، ۱۵ گڼه. لینک ورکړل شوی لاندې وگورئ. او د بشري حقونو د څار ډله : طالبانو د تیرو جنایاتو بیه ؟ په شمالي افغانستان کې د پښتنو ځورونه او ځپنه : د بشري حقونو د څار د ډلې څلورم لنډ گزارش . لینک وگورئ :

Human Rights Watch, **❖Killing You is a Very Easy Thing For Us❖**: Human Rights Abuses in

Southeast Afghanistan, A Human Rights Watch Short Report, vol. 15, no. 5 (C), July 2003, available at

<http://www.hrw.org/reports/2003/afghanistan0703>; and Human Rights Watch, Paying for the Taliban's

Crimes: Abuses Against Ethnic Pashtuns in Northern Afghanistan, A Human Rights Watch Short Report,

vol. 14, no. 2(c), n. 13, available at <http://www.hrw.org/reports/2002/afghan2>.

[2] AIHRC Afghan Independent Human Rights Commission

[3] Recidivism

دا د لاتین ژبې له " رسیدیوس " څخه په اخځ د بیا ، یا د تکرار په مانا اخیستل شوی دی. په حقوقي اصطلاحاتو کې هغه چا ته ویل کیږي چې د خپل کرغیږن چلند تکرار ته د منفي پایلو له لیدلو وروسته بیا هم لیواله وي. همدارنگه د هغو کسانو په اړه کارول کیږي چې مخکې بندي شوي وي خو د جرم په بیا تکرار لاس پورې کوي. په ساینسي او

حقوقی ادبیاتو کې د جنسي تیريو متکررو مجرمينو ته په نغوته ډیره یاده شوې اصطلاح ده. یا د الهکولي معتادينو په اړه هم کارول شوې ده. په امریکا کې د بدمعاشانو د ډلو هغو غړو ته ویل شوي دي چې په جنسي تیريو ، د مخدره توکو په قاچاق ، سړي وژني کې ښکېل دي. (ژ)

[4] په دغه گزارش کې د ډلو د بولنې جوړښت د هغو بې شمیرو مرکو پر بنسټ لیکل شوی چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ کال د پېښو د سرچینو په توګه بلل کېدلې ، چې هم مو د افغان د بشري مرستو له سرچینو ، ژورنالیستانو ، تاریخپوهانو ، دولتي چارواکو سره مرکې کړي دي ؛ هم مو د نړیوالو مرسته رسوونکو ټولنو له غړو ، د روغتیايي چارو له کارکوونکو ، ژورنالیستانو او دیپلوماتانو سره مرکې کړي او هم مو له مجاهدینو او د ډلو له مشرانو سره مرکې کړي دي. د دغه گزارش په څلورمه څپرکۍ کې د ډلو د بولنې یا قوماندې جوړښت را سپړل شوی دی. ددغې بولنې د جوړښت په اړه د زیاتو مالوماتو لپاره چې د ۱۹۹۰ز لسيزې په لومړیو کې مجاهدینو تصدیق کړې وګورئ :

Barnett R. Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan: From Buffer State to Failed State* (New Haven: Yale, 1995) pp. 117-119; Amin Saikal, *The Rabbani Government, 1992-1996* in *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban* (William Maley, ed., Lahore: Vanguard Books, 1998), pp. 34-36; Noor Mohammed Sangar, *Neem Negahi BarE telafhay-e Tanzimi dar Afghanistan* (A Brief Glance at Factional Alliances in Afghanistan) (Peshawar: publisher unknown, 2003); and Tschanguiz Pahlavan, *Afghanistan: The Era of Mujahedeen and the Rise of the Taliban* (Tehran: Ghatreh Publishing House, 1999).

[5] Afghan Independent Human Rights Commission, *A Call for Justice: A Report on National Consultations on Transitional Justice in Afghanistan*, January 2005.

[6]هماغه

دويم : تاريخي مخينه

۲. تاريخي مخينه

“د جگړې له پېلېدا مخکې ښار روغ رمټ وو. هک پک وم چې څنگه روغ رمټ پاتې دی. څرگنده دې چې له هغه وروسته هر څه د خاورو په کنډوالو بدل شول .”

دا د بي بي سي خبريال جرمي براون[1] دی چې په ۱۹۹۲ز کال کې د شوروي پلوي رژيم له ړنگېدا وروسته د مجاهدينو د خپلمنځي جگړو په اړه خبرې کوي .

د اوسني افغانستان د وسله والو نښتو تاريخي مخينه د ۱۹۷۸ز کال د اپريل له مېاشتې وروسته هغه مهال را پيلېږي چې افغان کمونيست دولت د يوې وسله والې کودتا په ترڅ کې د ولسمشر سردار محمد داوود خان د واکمني په ړنگولو يې دولتي واک را خپل کړ ؛ سردار محمد داوود خان د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه د تره زوي وو ؛ هغه په خپل وار په ۱۹۷۳ زکال کې د افغانستان پاچاهي د يوې سپينې کودتا په لړ کې ړنگه کړې وه[2].

د " غوايي انقلاب " له هماغې لومړۍ ورځې په خورا کرغېړنې بڼې پيل شو. د کمونيستانو گوند چې په کابل کې يې واکمني ټينگه کړې وه له دوه وو غټو ډلو ، د " خلق " او " پرچم " [3] له گډولې څخه جوړ يو گوند وو. هرې ډلې ډير لږ ټولنيز ملاتړ له ځان سره درلود په ځانگړې توگه له کابل او د هيواد له نورو لويو ښارونو دباندې ، د ټولنې پراخې پارکې " طبقې " ، پوليس او وسله وال ځواک له کودتا سره په کلک ټکر کې ودریدل .

د نوی دولت واکمني له لږ ځنډ وروسته د خلقي بېباکه تیرغمال " ظالم " مشر حفیظ الله امین منگولو ته ور پریوتله ؛ امین د ترهگری ، نیونو او د مخالفینو د پاک کاري له لارې غوښتل په یوې شپې کې په افغانستان کې د کمونيستي اقتصاد پر ستنې ولاړ یو دولت رامنځته کړي. په ۱۹۷۹ز کال کې د نوي رژيم پر وړاندې ولسي پاڅون را وپاړید ، شوروي د مړژواندي درې وړې کېدونکي " انقلاب " او ړنگېدونکي دولت د ژغورنې په موخه پر افغانستان تیري وکړ د پرچم د ډلې مشر ببرک کارمل يې د واکمنۍ پر گدی کښیناوه .

خو د پاڅونوالو په ټکونه کې وار له واره تیر وو ځکه چې د پاڅون لمنه هرې خوا ته پراخه شوې وه. د یاغیانو ډلې د افغانستان د وسله وال ځواک له پخوانیو سرتیرو او افسرانو ، ایران او پاکستان ته د شړل شویو اسلامي ملیشواوو له غړو او د نورو خوا بدو شویو سیاسي ډلو له غړو څخه جوړې شوې وې. دغه خورې وړې ډلې ټولې تر یوې موخې لاندې را ټولیدلې ؟ د شوروي د نیواک او ایډیالوژۍ پر وړاندې له اسلامي او افغاني ارزښتونو څخه ننگه ؟ دغو

بېلا بېلو ډلو په افغانستان کې دننه او له هيواده دباندې پراخ ملاتړ له ځان سره درلود. د دوی جگړه د " جهاد " او دوی ټول د " مجاهدينو " په نامه ياد شول .

د مجاهدينو د گوندونو په منځ کې هيڅکله رښتونی يو موټيوالی نه وو : يو شمير يې د يو بل پر وړاندې برالا دښمني درلودله او له يو بل سر يې جگړې کولې. خو د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د مجاهدينو ډلو د امريکا د متحده ايالاتو ، د انگلستان ، سعودي عربستان ، چين، ايران او پاکستان د هراړخيزو مرستو په مټ د شوروي او د افغان د ملي وسله والو ځواکونو پر وړاندې کلکه او اغيزمنه گوريلايي جگړه پيل کړه ؛ هغوی پر کاروانونو ، گرمو ، وسلتونونو ، دولتي ودانيو ، هوايي ډگرونو او ان پر ملکي استوگنو سيمو بريدونه کول. افغان وسله والو ځواکونو او شورويانو په خپل وار د مجاهدينو اډې او د هيواد ټول کلي تر بمبارد لاندې ونيول ، د مجاهدينو ډلې او نور دولتي ضد فعاليتونه به يې په ډيرې بې رحمۍ ډرې وړې کول. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د هيواد هره سيمه او غر ، لاره او گودر ، لنډه دا چې هر گوټ د جگړې په ډگر بدل شوی وو.

په افغانستان کې جگړې د پرگنو په ژوندانه ډيرې ناوړه اغيزې و شپنډلې. د جگړې دواړو خواوو په کلکه له بشري حقونو څخه سرغړونه وکړه او نړيوال بشري قانون يې تر پښو لاندې کړ. شورويانو ډيري وختونه د خپلو پوځي بريدونو په لړ کې ملکي وگړي او ملکي مېشتې سيمې په نښه کولې ، د شورويانو تر لاس او ولکې لاندې دولتي ځواکونو په ډيرې بيرحمۍ ملکي پرگنې و خپلې. د مجاهدينو ځواکونو هم ځپنې او ټکونې کولې ، هغوی به دبريدونو لپاره ملکي سيمې غوره کړې او غيرقانوني ميتودونه [4] به يې کارول. اټکلي شميرې وايي چې د شوروي د نيواک په وخت کې د شخړو او وحشت په کړس کې څه دباندې يو ميليون وگړي ووژل شول او (۷) ميليونه کسان کډوال شول[5].

له پوځي اړخه سترې او له مالي اړخه مفلسه شوروي د " بيا رغښت "[6] د پاليسۍ د خپيرې په رڼا کې په ۱۹۸۹ز کال کې له افغانستانه په شا شوه. خو د نجيب الله تر مشرۍ لاندې خپل شوري پلوي دولت ته يې د مرستو لړۍ جاري وساتله ، نجيب الله له دې مخکې د شوروي په لاس د روزل شوې څارگرې څانگې " خاد " مشر وو .

شورويانو او کمونيستي واکمنۍ ، دواړو ، افغان ولس ډرې وړې او په څو ټوټو ويشلی وو. تر ۱۹۸۹ز کال پورې د ټول ولس له وگړو څخه څه د باندې ۵/۱ وگړي له هيواده د باندې وتلي ول او د افغانستان د ټولو کليو بنسټونه نړول شوې ول . د افغان ولس ، د ولسي اړيکو او د ملي يووالي بنسټونه په ډير بد ډول ويجاړ شول؛ هم د مجاهدينو د ډلو په منځ کې او هم د رژيم په منځ کې د ټولنيزو ، ژب توکميزو ، مذهبي گروهنيزو او د سياسي بيلتونپالنې کرښې په ژوره توگه کېندل شوې وې .

همداشان جگړو ، د هيواد هر گوټ د وسلو په زيرمو او وسلتونونو بدل کړ. له کمونيستي کودتا مخکې افغانستان تر ۱۹۷۰ز لسيزې پورې ډيرې ځانگړې وسلې نه درلودلې او يو پوځي هيواد نه وو. په ۱۹۷۹ز کال کې مجاهدينو له شوروي لښکر سره د ډگرو وهلو لپاره وسلې نه درلودلې ، هغه څه يې چې درلودل ډيرې وروسته پاتې وسلې وې ، له

بلي خوا افغان کمونیست وسله وال ځواک هم کنډ و کپر او نامظمه وو او ډیرې وروسته پاتې وسلې یې درلودلې. له هغې وروسته هر څه بدل شول. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې د امریکا متحده ایالاتو او سعودي عربستان، او تر یوې کچې چین او ایران د مجاهدينو ډلو ته په اټکلیز ډول د ۶ تر ۱۲ بيليونو ډالرو په ارزښت پوځي مرسته ځانگړې کړه، له بله اړخه شوروي اتحاد د ۳۶ تر ۴۰ بيليونو ډالرو په ارزښت پوځي مرسته د خپل لاسپوڅي افغان دولت د ملاتړ لپاره ځانگړې کړه. (پاکستان د مجاهدينو د ډلو کوربه هیواد وو او هغوی ته یې پوځي روزنې ورکولې او هم یې د امریکا او سعودي عربستان مرستې په مجاهدينو باندې ویشلې). د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې افغانستان په نړۍ کې لومړنی هیواد وو چې ډیرې سپکې وسلې یې درلودلې؛ د ۱۹۹۲ز کال اټکل شوې شمیرې څر گندوي که د هند او پاکستان سپکې وسلې سره یو ځای کړو نو شمیره به یې بیا هم د افغانستان د سپکو وسلو تر کچې ونه رسیږي. سرچینه و گورئ [لمنلیک] ۷]

د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۱ز کلونو په اوږدو کې له افغانستانه د شوروي له په شا کېدنې وروسته د مجاهدينو او دولتي ځواکونو ترمنځ کلکو جگړو دوام وکړ. د مجاهدينو ډلو د تړونونو او وړاندیزونو له لارې د سولې څو هڅې وکړې خو نجیب الله په سرتېبه گۍ پښه بنده کړه او له

پر شولې ناست شوروي سرتیری د پوځي پریډ پر مهال ❖ دا ۱۹۸۸ز کال دی چې شوروي سرتیري له افغانستانه په شا کیږي. Robert Nickelsberg 1988

واکمنۍ نه په شا کېده. د مجاهدينو د ډلو ترمنځ د مذهبي او ژب توکميز بيلتانه ژورې کرښې ايستل شوې وې. **❖** کله چې مجاهدينو له دولت څخه يو شمير سيمې ونيولې، په خپلو منځو کې له يو بل سره ونښتل. سره له دې چې پاکستان، سعودي عربستان او ايران هم د مجاهدينو ډلو ته د مرستو لړې وغځوله خو امريکا له افغانستانه خپل مخ واړاوه او پښه يې سپکه کړه. شوروي د نجيب الله حکومت ته په خپلو مرستو کې پرله پسې اوږه ورکړه. په افغانستان کې د وسله والو ډلو د لا درې وړې کيدلو د مخنيوي او پر هغه د پټۍ د ايښودلو لپاره څو نړيوالې هلې ځلې وشوې. د سولې مأموريت تر ډيرې کچې د ملگرو ملتونو د سکرترجنرال دفتر ته پريښودل شو خو ملگرو ملتونو دومره سياسي ځواک نه درلود او نه يې اغيزمنې اړيکې دومره پراخه وې چې د ښکېلو خواوو ترمنځ سوله رامنځته کړي. دلته ده چې له شوروي سره بهرنۍ جگړه د څو گوندونو ترمنځ په کورنۍ جگړې واوښتله او وده يې وکړه.

ولسمشر نجيب الله **❖** د شوروي له ملاتړه برخمن د افغانستان وروستنی ولسمشر **❖** له هغه مخکې نجيب الله د شوروي د روزل شوې څارگرې ادارې "خاد" مشر وو **❖** د شوروي له وتلو وروسته نوموړی تر څلورو کالو پورې ولسمشر پاتې شو **❖** شوروي د ۱۹۹۲ز کال د مارچ په مېاشت کې خپلې مرستې ورباندې بندې کړې، له هغې مودې درې مېاشتې وروسته نجيب الله استعفی ته غاړه کښيښودله **❖** نجيب الله په ۱۹۹۶ز کال کې طالبانو وواژه.

په دغه مهال کې د سولې په لاره کې د خنډ کېليدي ټکي د افغان مجاهدينو ترمنځ يو موټيوالی وو او د امريکا، پاکستان او سعودي عربستان پالیسۍ چې د نورو گوندونو په پرتله يوازې يوه گوند ته يې بې اندوله مرسته ورکوله دغه خنډ لا پسې پراخ کړ **❖** دغه گوند د گلبدين حکمتيار اسلامي گوند [8] وو. د ۱۹۸۰ز لسيزې په اوږدو کې حکمتيار له نوموړو هيوادونو څخه تر ټولو ډيره وسله ترلاسه کوله او په ۱۹۹۱ز کال کې سي آی اي (د پاکستان په

مرستې) د امريکا د مرستو ډيری برخه حکمتيار ته ورکوله ؟ په دغو وسلو کې هغه روسي وسلې او شوبلې هم وې چې امريکا د فارس د خليج په لومړۍ جگړه کې له عراقه ولجه کړې وې (له دغو وسلو څخه حکمتيار په کابل کې د ۱۹۹۲ ؟ ۱۹۹۶ کلونو په اوږدو کې کار واخيست.) [9] حکمتيار د نجيب الله د حکومت له ښکېلاک وروسته په دولت کې تر ټولو لوړه ونډه غوښتله ، دغې غوښتنې د مجاهدينو ترمنځ د پيوستون او يووالي ستونزه لا پسې کړکيچنه کړه ؛ د مجاهدينو نورو ډلو هم د حکمتيار دريځ پر وړاندې قهر او کرکه څرگنده کړه او ټينگار يې کاوه چې د لږ مرستې په تر لاسه کولو يې د حکمتيار د گوند په څير د شوروي پر وړاندې جگړه کړې ده [10]. اټکل کيده چې د شوروي له نړيدا سره سم به شوروي پلوي رژيم هم ږنگ او ورسره جوخت به په افغانستان کې د جگړو د دوام لړۍ هم پراخه شي .

د ۱۹۹۱ ز کال د سپتامبر په مېاشت کې شوروي اتحاد او امريکا په دوه اړخيزه ډول تړون وکړ چې دواړه به د ۱۹۹۲ ز کال د جنورۍ د مېاشتې له لومړۍ وروسته په يوه وخت کې د نجيب الله دولت او د مجاهدينو ځواکونو ته خپلې مرستې بندې کړي. په دغه پړاو کې ټولو گوندونو ته څرگنده وه چې د نجيب د دولت ورځې په شمار راغلي دي. د پاکستان سرحدي ليکې ته ورځيرمه د ټولو پرتو سيمو په گډون ، د هيواد ډيرې برخې د مجاهدينو لاس ته ورغلې وې ، د شوروي د مرستو له بندېدا سره سم په کابل کې د نجيب الله پر رژيم مرگڅپانې تېره خپره شوه او دولت خپله ولکه وار په وار له لاسه ورکوله [11].

له دغه پرمختگ سره سره ، د مجاهدينو مشرانو بيا هم د نجيب الله د دولت له پرځيدا وروسته په واکمنۍ کې د ونډې د ويشاک پر پلان يو بل ته غاړه نه ايښودله. د ۱۹۹۲ز کال په پسرلي کې ملگرو ملتونو د پاکستان او سعودي عربستان د چارواکو په ملتيا د يوه دولت د جوړولو په موخه د مجاهدينو له سني او شيعه ډلو سره اوږه په اوږه کار وکړ.

د ۱۹۹۲ز کال د مارچ په ۱۸ نېټه د نجيب الله دولت د پاکستان او امريکا د پياوړي دباوله امله (د ملگرو ملتونو له لارې) ومنله چې د لنډ مهالې واکمنۍ " عبوري " ډلې له رامنځته کيدا سره سم به ددولت له مشرتابه څخه ليرې کيږي او خپله استعفی به وړاندې کړي. نجيب الله په افغان ټلويزيون کې را څرگند شو او استعفی يې وړاندې کړه [12]. په سبا يې په شمال کې ځواکمن پوځي مشر جنرال عبدالرشيد دوستم دولت ته شا کړه او د وحدت او جمعيت له بولندويانو سره په يو ځای کېدلو يې پريکړه وکړه چې دهغوی له ځواکونو سره به يوځای يو ټلواله دولت جوړوي. د نوې ټلوالې ځواکونو ، د مزار شريف ښار او ور څيرمه سيمې په خپلې ولکې کې راوستلې. [13] د هغې ترڅنگ د مجاهدينو نورو ډلو ټولې هغه سيمې لاندې کړې وې چې له پاکستان سره په ورځيرمه کرښه کې پرتې وې ، اوس هغه شېبه را رسيدلې وه چې کابل د اغيزمنې کلابندۍ په منگولو کې راښکېل وو .

د ۱۳۷۱ لمريز کال د پسرلي د برابر وروسته په پېلېدا چې د ۱۹۹۲ز کال د مارچ له ۲۱ نېټې سره سمون خوري ، ټولو ته څرگنده وه چې په افغانستان کې د کمونيستي واکمنۍ تېر مخ په توليدا دی خو دا څرگنده نه وه چې ۱۳۷۱ لمريز کال به د سولې کال وي که نه. په دغه موده کې ملگرو ملتونو د نجيب الله له واکمنۍ وروسته د واکمنۍ د ويشاک پر پلان کار کاوه او د کابل دولت بيا هم په پښو ولاړ وو .

د اپريل د مېاشتې په لسمې نېټې ملگرو ملتونو ، سکرتر جنرال پتروس پتروس غالي پلان د مجاهدينو ډلو ته وړاندې کړ او د مجاهدينو ډلو هم و مانه ؛ په پلان کې ويل شوي ول چې د مجاهدينو ډلې به لومړی " د بې پرې افغانانو له منځه يوې جوړې شوې شورې " ته غاړه کښيږدي ترڅو له نجيب الله څخه واکمنۍ واخلي ؛ له هغه وروسته به نوموړې شوری په کابل کې لويه جرگه را بولي چې يو لنډ مهالی دولت و ټاکي[14]. په پلان کې ويل شوي ول چې ملگري ملتونه به له هيواده دباندې توکميز مشران او سپين روبي په خپلو الوتکو کې د اپريل د مېاشتې په ۱۵ نېټه کابل ته و رسوي او نجيب الله به له هيواده دباندې بل چيرې و ليږدوي. په پلان کې ويل شوي ول چې په دغه پړاو کې به د مجاهدينو ټولې ډلې له ښاره د باندې دريږي .

ددغه پلان برعکس په پوځي سياسي ډگر کې بل ډول پرمختگونه رامنځته شول. د مسعود ځواکونو د کابل شمال ته د بگرام په هوايي ډگر او د پلازمېنې شمال ته د شمالي پر ټولو سيمو منگولې ښخې کړې ، د مسعود ډلو د دوستم له ډلو سره يو ځای کار کاوه ، دوستم په دغه مهال کې خپل پوځي- سياسي گوند " ملي اسلامي غورځنگ ' جنبش ' " جوړ کړی وو. دواړه ځواکونه د کابل په ځنډو کې پراته ول. د حکمتيار ځواکونه د ښار په سويلي ځنډو کې ديره شول .

دولتي ځواکونه هر يو په خپل وار د مجاهدينو بيلابيلو ډلو ته تسليميدل او هر يوه ته يې د کابل ښار په ور ننوتلو کې د مرستې وړانديز کاوه. حکمتيار او مسعود دواړو د دولت د تسليميدونکو امنيتې ځواکونو په منځ کې خپل زړي کرلي ول ، دوستم خو پخوانی دولتي چارواکی ووچې لا وختي يې د کابل له چارواکو سره تړاوونه درلودل .

د تسليميدنې دغه لړۍ په ژوره توگه د ژب توکميز تړښت په څرنگوالي پورې تړلې وه. د کورنيو چارو په وزارت کې (خلقي) پوليسان او افسران له حکمتيار سره د ټلوالې د جوړولو په هڅه کې شول ، د وسله وال ځواک او دولت چارواکي (پرچميان) له مسعود سره غاړه غړۍ شول. تورکمن او وزبک چارواکي دوستم ته ور واوښتل .

د اپريل په ۱۵ نېټه کله چې نجيب الله د واکمنۍ پريښودلو ته چمتو کېده ، د مجاهدينو گوندونو د ملگرو ملتونو له تړون څخه ډډه وکړه او تړون يې له گواښ سره مخامخ کړ. په هماغه شپه د ملگرو ملتونو منځگړی بنن سيوان د نجيب الله د راپورته کولو لپاره د کابل پر لور والوت. کله چې نجيب الله د کابل هوايي ډگر ته نېرېدې شو مليشيا ځواکونو د هغه بدرگه موټر و دراوه. نجيب الله بيرته د کابل پر لور ستون شو او په کابل کې د ملگرو ملتونو په ودانۍ کې يې پناه واخيستله (نوموړی تر څلورو کالو د طالبانو تر راتگ پورې دلته پاته شو او بيا ووژل شو.) [15]

سیوان بیرته پاکستان ته والوت چې د خبرو لړۍ ته دوام ورکړي. په همدې لړ کې د نجیب الله د ړنگې شوې واکمنې د کورنیو او دفاع د وزارتونو پښتون توکمو افسرانو د حکمتیار د اسلامي گوند ځواکونو ته د اجازې په ورکولو پیل وکړ چې ښار ته دننه شی او هم یې ښار ته د هغه د ننوتلو لپاره ځانونو سمبالول. د مسعود او دوستم ځواکونه د ښار په شمال کې دیره پاتې شول او په بل اړخ کې د مجاهدینو استازو په پېښاور کې د ځواک د ویشاک پر پلان کار کوه .

د اپریل په ۲۴ نېټه حکمتیار نېرېدې وو چې د ښار ولکه را خپله کړي خو د مسعود او دوستم ځواکونه پر کابل ور ننوتل اود ټولو وزارتونو او دولتي ودانیو ولکه یې په لاس کې ونیوله. د جمعیت او جنبش ځواکونو د اسلامي گوند پر ځواکونو چې د کورنیو چارو د وزارت او د ولسمشرۍ ماڼۍ " ارگ " یې نیولې وو برید وکړ او هغوی یې د ښار سویل ته په شا و تمبول. د اپریل په ۲۵ او ۲۶ نیټو پر ښار توغندي و وریدل او سړک په سړک جگړې دوام وکړ .

د مجاهدینو مشران چې لا تر دغه دمه په پاکستان کې ناست ول د اپریل په ۲۶ نېټه اعلان وکړ چې د واکمنۍ د ویشاک پر یوه تړون چې د " پېښاور تړون " نومیده له یو بل سره سلا شوي دي. په تړون کې سلا شوې وه چې د کوشنۍ خپلواکې مذهبي ډلې مشر صبغت الله مجددي دې د کالخواي " سرپرست " ولسمشر په توگه د دوه وو مېاشتو لپاره کار وکړي او له هغه وروسته به د جمعیت سیاسي مشر برهان الدین رباني د څلورو مېاشتو لپاره دغه دنده په غاړه واخلي. له رباني وروسته به یوه شوری یو لنډ مهالی دولت غوره کړي او نوموړی دولت به تر اتلسو مېاشتو پورې واکمن وي او له وروسته به د ولسمشرۍ ټاکنې تر سره شي. د تړون پر بنسټ پتېیل شوې وه چې مسعود دې د لنډ مهالي دولت د دفاع د وزارت کالخواي وزیر وي. حکمتیار په بشپړه توگه له دولت څخه گوښې ودریده .

د اپریل تر ۲۷ نېټې پورې د حکمتیار د ځواکونو ډیرۍ برخه د کابل د ښار سویلي برخې ته په شا تمبول شوې وه چې توپچي ځواکونو یې کولای شوی ښار تر کلک گواښ لاندې ونیسي. ښار د څو ډلو په منځ کې ویشل شوی وو ، په دغه موده کې د اتحاد ، وحدت او حرکت ځواکونه هم پر کابل ننوتلي ول. د پخواني دولت د پولیسو او وسله والو ځواکونو په زرگونو کسانو یا ځانونه د خپلې خوښې ملیشو او یا د مجاهدینو په نوي دولت کې د مسعود تر مشرۍ لاندې ځواکونو ته سپارلي ول. یو شمیر نور یې تنبېدلي ول. یو شمیر پښتنانه چارواکي چې مخکې له مخکې یې له حکمتیار سره اړیکې درلودلې د ښار سویل ته ولاړل او له حکمتیار سره یو ځای شول ، یو شمیر نور یې پښتونواکه گوند اتحاد ته ور واوښتل[16]. تر دغه مهاله سره له دې چې په کابل کې جگړې روانې وې ، بیا هم ښار دومره نه وو ویجاړ شوی. شوروي پلوی رژیم په داسې حال کې ړنگ شو چې ښار ته ډیر لږ تاوان اوښتی وو.

۱۹۹۲ز کال د اپریل ۱۸ نېټه : د جمعیت نظار شوری بولندوی احمد شاه مسعود د جنبش له مشر جنرال عبدالرشید دوستم سره له کتنې وروسته له نورو بولندویانو سره د یوه دښتني تېلفون له لارې خبرې کوي. شپږ ورځې وروسته کله چې د حکمتیار ډلې د ښار له سویلي لوري پر ښار ننوتلي د جمعیت او جنبش ځواکونه هم پر کابل ور ننوتل. Robert Nickelsberg 1992

۱۹۹۲ ز کال د اپریل ۲۵ : د شوروي پلوي رژيم تسلیمېدونکي ځواکونه د جلال آباد د سړک پر غاړې ځانونه د جمعیت مجاهدینو ته سپاري. د نجیب الله له استعفی وروسته دولتي ځواکونو د مجاهدینو پر وړاندې له مقاومت لاس واخیست؛ او کابل له جگړې پرته تسلیم شو. له هغه وروسته د مجاهدینو د ډلو د سیالیو له امله وحشت رامنځته شو. Robert Nickelsberg 1992

۱۹۹۲ ز کال د اپریل ۲۵ : د جنبش سرتیري د کابل په ختیځ کې د اسلامي گوند د ځواکونو پر وړاندې د سړک په سړک جگړې په حال کې. Robert Nickelsberg 1992

۱۹۹۲ز کال د اپریل ۲۵ : د جنبش سرتیري د اوږو د سر توغندي لپږدوي. د کابل سویل. Robert 1992
Nickelsberg

۱۹۹۲ ز کال د اپریل ۲۷ : ملکي وگړي د جنبش او اسلامي گوند د ځواکونو په اورکې گیر او تپیان شوي دي . 1992

Robert Nickelsberg

۱۹۹۲ ز کال د کابل ختېځ د دریمې کارتې روغتون : تنکی هلک د ۱۹۹۲ ز کال د مې په مېاشت کې د سړک پر سړک جگړو په لړ کې تپي شوی دی. د ۱۹۹۲ ۱۹۹۳ ز کال په لړ کې په لس گونو زره ښاريان تپیان او ووژل شول. 1992

Robert Nickelsberg

[1] Jeremy Bowen,

د بشري حقونو د څار د ټولنې مرکه دبی بي سي له خبريال جرمني براون سره. نوموړی له ۱۹۹۲ ز نیولې د ۲۰۰۴ ز کال د اپریل د مېاشتې تر ۱۴ نېټې پورې په کابل کې وو .

[2] په دې اړوند د نورو مالوماتو لپاره کولای شئ لاندینئ سرچینې و گورئ :

For information about the periods discussed in this section, see Barnett R. Rubin, *The Fragmentation of*

Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System, Second Edition (New Haven: Yale, 2002) and Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan*; Olivier Roy, *Islam and Resistance in Afghanistan* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986); and Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (New York: Penguin, 2004). See also Mohammad Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat Dar Seh Daheh Akheer-e Afghanistan* (Army and Politics in the Last Three Decades in Afghanistan) (Peshawar: Marka-e Nashrati Mayvand, 1998); Sangar, *NeemNegahi Bar E-telafhay-e Tanzimi dar Afghanistan*; and Mir Agha Haghjoo, *Afghanistan va Modakhelat-eKhareji* (Afghanistan and Foreign Interferences) (Tehran: Entesharat Majlesi, 2001).

[3] د دغو دوه وو ډلو نومونه د هغوی د اړوندو ورځپاڼو له نومونو د "خلق" او د "پرچم" له ورځپاڼو څخه اخیستل شوي نومونه ول. د غوايي د کودتا په شپو ورځو کې د خلق او پرچم دواړو ډلو د "افغانستان د خلق ډیموکراتیک گوند" تر نامه لاندې یو موټي شوي وې.

[4] د شوروي د نیواک په کلونو کې د بشري حقونو د ځینې او د نړیوال قانون د ترپښو لاندې کولو په اړه د لا مالوماتو لپاره د بشري حقونو د له ۱۹۷۹ز کال څخه ۱۹۸۴ز پوري وگورئ Tears, Blood, and Cries: څار د ټولنې گزارشونه وگورئ::

A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1984; Human Rights Watch, *To Die in Afghanistan*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1985; Human Rights Watch, *To Win the Children*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1986; Human Rights Watch, *By All Parties to the Conflict*, A Helsinki Watch and Asia Watch Report, 1988. See also, Jeri Laber and Barnett R. Rubin, *A Nation is Dying* (Illinois: Northwestern University Press, 1988); Amnesty International, *Afghanistan: Torture of Political Prisoners* (London: Amnesty International Publications, 1986).

[5] Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, p. 1.

[6] Perestroika, Перестройка

دا يوه سياسي گروپينه ده چې په ۱۹۸۷ز کال کې شوروي ولسمشر ميخائيل گرباجف شوروي د اقتصادي ريفرم لپاره و کاروله او نن يې د انگيسي ژبې ته لاره موندلې ده. (ژ)

[7] See Larry P. Goodson, Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the

Taliban (Seattle: University of Washington Press, 2001), pp. 63 and 99; Coll, Ghost Wars, pp. 65-66,

151, 190, and 239. See also generally, George Crile, Charlie Wilson's War: The Extraordinary Story of the

Largest Convert Operation in History (New York: Atlantic Monthly Press, 2003); Human Rights Watch,

Crisis of Impunity: The Role of Pakistan, Russia, and Iran in Fueling the Civil War, A Human Rights Watch

Short Report, July 2001, vol. 13, no. 3 (C); Haghjoo, Modakhelat-e Khareji, pp. 106-160; and Mohammed Nabi Azimi, Ordu va Siyasat, pp. 225-325.

[8] سرچينه و گورئ :

See Haghjoo, Modakhelat-e Khareji, pp. 168-189; for a broad discussion of the disunity among mujahedin groups, see Mohammed Zaher Azimi, Afghanistan va Reeshey-e Dardha 1371-1377 (Afghanistan and the Roots of the Misery 1992-1998) (Peshawar: Markaz-e Nashrati Mayvand, 1998).

[9] سرچينه و گورئ :

See Coll, Ghost Wars, p. 226; and Steve Coll, Afghan Rebels Said to Use Iraqi Tanks, The Washington Post, October 1, 1991.

[10] سرچينه و گورئ:

See Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 196-201; Saikal, ❖The Rabbani Government, 1992-

1996❖ in *Fundamentalism Reborn*, pp. 30-31.

[11] ددغه پړاو د پېښو په اړوند د لا زیاتو مالوماتو لپاره و گورئ :

Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 266-274, and *The Search for Peace in Afghanistan*, pp. 127-135; Saikal, ❖The Rabbani Government, 1992-1996❖ in *Fundamentalism Reborn*; M. Hassan Kakar, *Afghanistan: The Soviet Invasion and Afghan Response, 1979-1982 (Epilogue)* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1995).

[12] سرچینه و گورئ :

See Rubin, *The Search for Peace in Afghanistan*, p. 128.

[13] د مزار شریف د پرځېدنې په اړه د لا مالوماتو لپاره دغه سرچینې وگورئ :

For a detailed discussion of the political background and details of the fall of Mazar-e Sharif, see

Assadollah Wolwalji, *Safehat-e Shomal-e Afghanistan dar Fasseleh-e Beyn-e Tarh va Tahaghghogh-e Barnamey-e Khorooj-e Artesh-e Sorkh az een Keshvar* (❖What Occurred in the Northern Plains of Afghanistan During the Planning and Implementation of the Withdrawal of the Red Army from This Country❖) (Unknown, likely Peshawar: Edareh-e Nashrati Golestan, 2001); see also Mohammed Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat*, pp. 512-525 (regarding the conduct and views of the Afghan national armed forces in the north during this period).

[14] سرچینه و گورئ :

U.N. Department of Public Information, ❖Statement of the Secretary-General on Afghanistan,❖

April 10, 1992.

[15] محمد نبي عظيمي چې په دغه وخت کې د افغان وسله وال ځواک لوړ پوړی چارواکی وو د خپل کتاب " اردو و سياست " په ۵۵۷ او ۵۶۳ پاڼو کې وايي چې هغه د کابل له پرځېدا وروسته د نجيب الله او بنن سيوان تر منځ د خبرو شاهد وو او ټينگار کوي چې نجيب الله له خپلو ډيرو نيردې ملگرو سره له کابل له تللو په اړه خبرې نه وې کړې .

[16] ددغه مهال د سياسي او ژب توکميز جوړښت او پيژاندلپاره کولای شئ دغه سرچينه و گورئ :

Saikal, TheRabbani Government, 1992-1996 in Fundamentalism Reborn, pp. 30-37, and Rubin, The Search for Peace in Afghanistan, pp. 128-129.

۳ : د کابل جگړه : ۱۹۹۲ ز کال اپریل ۱۹۹۳ ز کال مارچ

[واشنگتن پُست : ۱۹۹۲ ز کال د مې مېاشتې ۲ نېټه] : د نن کابل هرڅه دی ، مگر د بريا وو او سوبو په لمر کې سوځېدونکي ښار. د ملکي وگړو پر کورونو د توغندیو او د شوبلو د مرمیو وریا دوام لري دغه توغندي د گوريلايانو د بنسټپالي مشر گلبدین حکمتیار ځواکونه وروږي. په سلگونو ملکي وگړي په روغتونونو کې خواره واره پراته دي ، په روغتونونو کې بریښنا ، اوبه نسته او طبي وسایل په نسته دي. نور ټپیان هم هره ورځ روغتونونو ته راوړل کېږي په درندو وسلو سمبال او په ژب توکمیزو ډلو ویشل شوې ملیشیاوې پر سړکونو او واټونو په پټه او ښکاره گرځي ، هغوی له خپلو سیالانو څخه د څو گامونو په واټن کې خپلې نیول شوې سیمې ساتي ، د خپلو بیلابیلو غلیمانو په اړه په ترڅه او تونده ژبه خبرې کوي او کله کله کورونه او هټۍ گانې لوتی. [1]

وروسته له دې چې د حکمتیار ځواکونه د سویل پر لور په شا و تمبول شول ، د امن او ټینگښت لپاره د کوشنیو گامونو اوچتول ډیر دوام ونه کړ. په ښار کې ډیرې میشتې ډلې یو بل ته د دښمنۍ په اور کې په څرگند ه برکې وې او حکمتیار په نوي دولت کې د زیاتې ونډې پر غوښتنې ټینگار کاوه .

د مې په ۲۵ نېټه د مسعود او حکمتیار تر منځ د سولې خبرې وشوې ، دولت په لومړي سر کې ومنله چې حکمتیار ته به په نوي دولت کې د سروزیږۍ څوکۍ ورکړي ، خو دغه تړون له یوې اونۍ څخه په لږه موده کې هغه مهال شندې شو کله چې له اسلام آباد څخه د کابل پر لور د ولسمشر مجددي الوتکه د توغندي تر اور لاندې راغله. مجددي دعوی وکړه چې د حکمتیار اود نجیب الله د پخواني دولت ایجنټانو دواړو په گډه دده د سپرلۍ الوتکه په نخښه کړې او دا چې حکمتیار له دې مخکې هم د هغه د الوتکې د راغورځولو گواښ کړی وو. [2] په همدې لړ کې حکمتیار ټینگار کاوه چې د دوستم وزیکې ملیشاوې دې له کابل څخه ووتی (دغه کار حکمتیار ته دا شېبه په لاس ورکوله چې په آسانۍ مسعود له کابل ډډاندي وباسي او ښار په خپله ولکه کې راولي.) [3] د مې د مېاشتې په ۳۰ نېټه د جمعیت او جنبش د ځواکونو گډوډې د ښار په سویلې برخه کې د حکمتیار د ځواکونو پروړاندې جگړې پیل کړې. حکمتیار د ښار ټولې برخې د شوبلو په مریدکو او توغندیو وویشت او د جمعیت او جنبش ځواکونو د ښار سویلي برخې تر اوریزو پنډوسکو لاندې ونيولې. له بلې خوا د ښار په لویديځه برخه کې د اتحاد د سني ډلې او د وحدت د شیعې ډلو ترمنځ د جگړو لمنه پراخه شوه .

په لاندنۍ برخه کې د جمعیت او اسلامي گوند ، د اتحاد او وحدت د گوندونو او د جمعیت او وحدت ترمنځ د جگړو بڼه په پېښلیکېزه ډول ویل شوې چې په ترڅ کې یې په زرگونو ملکي وگړي ټپیان او ووژل شول او په سلگونو زره نور اړ شول که له کابل ډډاندي کېدوال شي.

الف : ۱۹۹۲ زکال : له اپریله تر دسامبره

د کابل په لويديځ کې ژبتوکميزې ګروهنيزې جګړې او پر کابل پر ښارد اسلامي ګوند بريد دغه برخه د کابل په لويديځ کې د ډلو ترمنځ د خپلمنځي دښمنيو اړخونه او هم د کابل پر سويلي برخې باندې د اسلامي ګوند د توپونو بريدونه راسپړي. دهمدغې برخې په پای کې يوه ځانګړې جاج اخيستونکې برخه راځي چې ددغو دښمنينو او ترېګنيو پر لږ کې له نړيوال بشری قانون او د بشري حقونو له قانون څخه سرغړونه پکې ويل شوېده.

[1] Steve Coll, "Afghanistan's Fate: Healing or Disintegration?" Washington Post, May 3, 1992.

[2] سرچينه و گورئ :

Sharon Herbaugh,

له اسوشیټد پرس څخه شپرون هر باوغ ۱۹۹۲ زکال د مې د مېاشتې په ۳۱ د "ولسمشر ياغيان او کمونيستان د هغه په وژنې تورنوي" تر سرليک لاندې يوه مقاله ليکلې ده. هر باوغ ددغو تورو په غندنه کې د اسلامي ګوند د وياند عبدالقدير کرياب که خولې وايي چې : " که موږ دا کار کړای وای ، موږ به دا کار لږ تر لږه په ۲۰ توغنديو کړای وای چې د ژندوي پاتي کيدلو هيڅ چانس نه وای پاتې ، خو موږ دا کار نه دی کړی.

[3] په دغه مهاليز واټن کې د حکمتيار د ويناوو په اړه د لا زياتو مالوماتو لپاره د سنگر ليکنې د [نيم نگاهي بر ائتلاف های تنظيمي در افغانستان] له ۱۱۵ تر ۱۱۶ پاڼې پورې او ورسره مل سرچينې و گورئ.

دويم : تاريخي مخينه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه (پرلپسې لړۍ)

ژباړه : رحمت اريا

د کابل لويديځ : وحدت ، اتحاد او جمعيت

د ۱۹۹۲ زکال د مې په مېاشت کې يوازې څو ورځې وروسته له دې چې حکمتيار د کابل له ښاره دباندې په شا و تمبول شو ، د کابل په لويديځ کې د (عبدالرب الرسول سياف تر مشرۍ لاندې) د اتحاد پښتونواکه ډله او د (عبدالعلي مزاري تر مشرۍ لاندې) د هزاره واکه شيعه ډله په خپلو منځو کې له يو بل سره و نښتلې ، پر يو بل يې د توغنديو ويشتل پيل او سړک په سړک يې د يو پر ضد بريدونه وکړل. هرې ډلې هڅه کوله چې يو بل د خپل گاونډيتوب له هغوسيمو او دولتي ودانيو څخه په شا و تمبوي چې ځواکونو يې لا مخکې نيولې وې .

جگړې په داسې ځايونو کې را پيل شوې چې د ملکي وگړو پراخه گڼه گڼه وه او هر چا ددې اټکل کولای شواى چې ډير ملکي وگړي به ووژل شي ، د ملکي وگړو ډير کورنه او نورو ملکي بنسټونه به و نړول شي. جگړه هغه مهال بې گټې او بې مانا شوې چې ښکېلو خوا وو ، ودانۍ په ودانۍ او سړک پر سړک جگړه کوله او ټولې ودانې له خاورو او ايرو سره يو شوې. د کابل د ښار لويديځه برخه د ۲۰۰۵ ز کال تر نيمايو پورې هماغسې د کنډوالو په شان ښکاريدله څنگه چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۶ زيږديزو کلونو په لړ کې نړول شوې وې .

هيڅ داسې ډاډ مننه سرچينه نشته چې په زباد ورسوي کومې خوا ، اتحاد يا وحدت ، دغه جگړې را پيل کړې. ځينې څارونکي باور لري چې دغه شخړې د ډيرو کوشنيو خبرو پر سر راپيل شوې : پوسترونه. د اتحاد او وحدت ډلو هرې يوې د بلې ډلې د مشرانو سياف او مزاري پوسترونه څيرل ؟ خبره د دواړو خواو د ځواکونو او جنگياليو ترمنځ په لفظي شخړو واوښتله او وروسته د دواړو ځواکونو ترمنځ پخه جگړه راپيل شوه .

د شوروي د نيواک د مهال لوړپوړی جنرال ، محمد نبي عظيمي چې غوښتل يې په نوي دولت کې د ملي وسله وال ځواک په جوړولو کې جوگه شي ، د خپلو د ۱۹۹۸ زکال په يادښتونو کې د وحدت او اتحاد د ډلو ترمنځ نښتې داسې راسپړي :

" د هزاره گانو او اسلامي اتحاد ترمنځ جگړه د ۱۹۹۲ زکال د مې د مېاشتې په ۳۱ نېټه پيل شوه. په لومړي سړکې د وحدت د گوند د مشرتابه څلور تنه د کابل د سيلو په سيمه کې ووژل شول : کریمي ، سيد اسماعيل حسيني ، چمن علي ابو ذر او وثيق. لومړني درې تنه د وحدت د گوند د مرکزي کميټې غړي ول. د نظار شوری [دولتي چارواکو] د وحدت گوند ته خبر ورکړ چې د سياف سړيو ، نوموړي کسان وژلي دي . له هغه وروسته [د اتحاد د يوه پياوړي

بولندوي [حاجي شيرعلم موټر د کابل سره پله [پل سرخ] ته په نېردي سيمه کې درول کيږي ، کله چې نوموړی بولندی د هغوی له منگولو راخلاص شو په موټر کې جگړه وشوه او له سپرليو څخه يو تن ووژل شو]. 1]

پرتله له دې چې د وحدت او اتحاد ترمنځ د لومړنيو نښتو لامل په پام کې ونيول شي ، د دغو ډلو ترمنځ نښته نه بايد څوک هک پک کړي. د وحدت د شيعه مسلمانې ډلې او د اتحاد د سني مسلمانې ډلې ترمنځ ترينگلتيا لا له پخوا خپلې تر لوړې کچې رسيدلې وه ، د اتحاد ډله په کلکې محافظه کارې گروهې باورلري چې وهابيزم بلل کيږي او شيعه ييزم ته د ارتداد په سترگه گوري. د ترينگلتيا بل لامل کيدای شي د دواړو ډلو په منځ د بهرنيو جنگياليو ، جنگي سلاکارانو ايجنټانو اغيزه وبلل شي چې له ايران او په شوني توگه له سعودي عربستان څخه ول ؟ دغو بهرنيو له دواړو ډلو سره کار کاوه ؟ ايرانيانو له وحدت او سعوديانو له اتحاد سره. د وحدت په گوند کې دننه بې شمېرو ايراني ايجنټانو کار کاوه او موخه يې د وحدت د ډلې د پوځي ځواک غښتلوله او پياوړتيا وه چې له دې لارې دولت تر خپلې اغيزې لاندې راولي. له بلې خوا سعودي ، شخصي يا دولتي ايجنټانو د سياف د اتحاد د پياوړي کولو لپاره په هماغې موخې کار کاوه .

کله نا کله به د جمعيت د بولندويانو ، د مجددي يا د رباني د استازو يا د سره صليب د نړيوالې ټولنې د رسمي چارواکو په منځگړيتوب اوربند وشو خو اوربند به د څو ورځو په لړ کې بيرته مات شو. د دغې شخړې د اور د لا تود ساتلو او پر هغې د نورو تيلو او ځخلو د شيندلولپاره به ، يو شمير نورې ډلې په بيلابيلو وختونو کې د ښکيلو خواوو ملاتړ ته ورغلې. د حرکت ډلې به د اتحاد پر وړاندې له وحدت سره يو ځای شوې. وروسته له دې چې د وحدت ډلې د ۱۹۹۲ زکال د جولای په مېاشت کې پر جمعيت بريد وکړ د مسعود سرتيرو د کابل د ښار پر لويديځې برخې غچ اخيستونکي بريدونه تر سره کړل (او بې شمېره ملکي وگړي يې ووژل) 2.]

د بشري حقونو د څار ټولنې د کابل د ښار د لويديځې برخې د ۱۹۹۲ز کال د جگړو له بلهاريانو او شاهدانو سره مرکې کړي دي ، په دغو مرکو کې پر هغوی باندې تير شوې وحشت او د ملکي وگړو پر ژوندانه باندې د جگړو اغيزې راسپړل شوي دي .

س ک د کابل په لويديځ کې يو روغتيا پال وو ، نوموړی د هغه ورځني ناتار او وحشت په اړوند خبرې کوي چې د ښار په لويديځ کې د ميرويس ميدان او د هغه په ور څيرمو سيمو کې تيريده:

“ څه ووايم ؟ ما په دغو شپو ورځو کې داسې پيښې ليدلې چې د ژوند تر پايه به يې هيرې نه کړم. کله چې هغوی جگړې کولې په سلگونو کسان به يې تپيان کړل ؟ هغوی هر وخت جگړې کولې. روغتون له تپيانو او ناروغانو ډک وو ، نور ځای نه وو موږ نه شوای کولای د هر راوړل شوي ناروغ درملنه وکړو. خلک د روغتون په دالانونو کې مړه کېدل. د خلکو درملنه نه کېدله. هرې خوا مړي پراته ول او هر ځای په سر وينو رنگ وو. کله چې جگړو زور اخيست ، موږ نه شوای کولای ناروغان بلې خواته يوسو ، روغتون به په اونيو اونيو له مړيو ډک وو ، هر کله به چې له روغتونه

مړي و ایستل شول ، روغتون به بیا په مړیو ډک شو. کله به چې خبریالان راتلل هغوی ټولو یو پوښتنه کوله : " څومره توغندي مېنې دي؟ څو تنه وژل شوي دي؟ څو تنه ټپیان شوي دي؟" خبریالان یوازې همدغو پوښتنو ته لیوالتیا درلودله...

ما د کابل د ښار په لويديځ کې پر سړکونو او هرې خواته مړي لیدلي دي. په روغتون کې د ناروغانو په پرتله ډیري مړي ول ، د هغوی خپلوانو نه شواي کولای چې راشي او خپل مړي واخلي[3].

س ک زیاته کړه چې د کابل په لويديځ کې روغتونونه په څو څو ځله د اتحاد/جمعیت او وحدت جگړو په لړ کې په توغندیو ویشتل شوي دي. " یو ځل د روغتون د ماشومانو څانگه وویشتل شوه او دوځله د عملیاتو خونه. ناروغان او ورغتیایي کارکوونکي یې ټول ووژل[4].

د کابل ښار یوه استوگن د بشري حقونو د څار ټولنې ته په خپلو سترگو لیدلی هغه وحشت څرگند کړ چې د ۱۹۹۲ زکال په دوبي کې یې د کابل په لويديځ کې لیدلی وو :

"میرمنې مې زموږ لومړنۍ ماشون زیرېاوه. موږ بې وزلي وو ، په کور کې وو، موږ نه شواي کولای هغه چیرې [روغتون ته] بوزو. میرمنې مې راته وویل چې د هغې خور د مرستې لپاره راولم. له دې امله د کابل لويديځ ، قرغې ، ته ولاړم [قرغه له پغمان سره په پوله کې پرته ده]. کله چې زه هلته وم جگړه پیل شوه . موږ د افشار سړک و نیو چې کورته ولاړ شو. موږ پر سړک روان وو ، د بایسکل ترشا مې خوښینه را سره وه .

د قرغې او افشارو ترمنځ د سړک پر سر ما د مړیو جسدونه ولیدل ؟ اوه لس ، اتلس ، نه پوهیږم ، خو ټول یې ملکي کسان ول. هغوی پلي لاریان او سپرلۍ (د بایسکلونو) ول ، هغوی جنگیالان نه ول. د مړیو جسدونه پرسیدلي ول. ما هزاره جنگیالي ولیدل ، په ونو پورې تړل شوي ول او بیا په ډزو وژل شوي ول. ما څلور تنه په همداسې یوه حالت کې ولیدل. زما خوښینه ډیره خواشېنې وه ، هغې کانگې پیل کړې ، زه اړ شوم چې و درېږم. هغې ډیرې کانگې کولې ، موږ نه شواي کولای پر مخ ولاړ شو. هغه ، تر نن ورځې پورې غوښه نه خوري.... موږ اړ شوو چې په راغلې لار بیرته ولاړ شو. موږ بیرته قرغې ته ولاړو او له هغه ځایه مو بل سړک ونیو.... کله چې کورته راورسیدلو ، میرمن مې زموږ لومړی ماشوم زیږولی وو ، زما لومړی ماشوم مړ شوی وو. د مړه ماشوم ښخول موږ ته ډیر گران کار وو ، ډیره درنده جگړه روانه وه او ښخول یې گران ول[5].

یوه افغان خبریال چې تل یې په ۱۹۹۲ز کال کې د کابل په لويديځ کې کار کاوه ، څرگندوي چې ورځنۍ جگړې څنگه پرمخ تللې:

“د کابل پر لويديځ او افشارو به شپه او ورځ د شوبلو مرمۍ او توغندي وریدل ... د نظار شوری به د ژوو له بڼ او سیلو څخه بریدونه کول. د سیاف ځواکونو به له لويديځ لوري پر دشت برچې او د ښار د لويديځ پر مرکز میرویس میدان بریدونه کول. د کابل لويديځ د اتحاد، وحدت او جمعیت د جگړو له امله په کنډوالو بدل شو، د مسعود تر مشرۍ لاندې د نظار شوری به د کابل د ښارد زړه له منځه له دوه وو لوړو څوکو د تلویزیون د غره او د مأمورینو د کارتې د غونډۍ له پاسه د توپونو ډزې کولې او توغندي به یې ویشتل.... زه ډیریو هغو ځایونو ته تللم چې توغندي به لگیدلي ول. ما ډیر مړي ولیدل، ډیرې وحشتناکې پیښې وې” [6].

د ۱۹۹۲ ز کال د جون د مېاشتې لومړنۍ اونۍ له ځانگړي بدوالي برخمنه اونۍ وه، له بلې خوا د حکمتیار ځواکونو هم د سویل له لوري ښار د شوبلو تر مردکو لاندې ونيو. [7] (پر ښار باندې د حکمتیار د ډزو په اړه لاندینې برخه و گورئ.) د کابل ښار یوه استوگن جمیل الرحمن کامگار د کابل د پېښو یوه پېښلیکنیزه برخه نېټه په نېټه لیکلې او وروسته یې خپره کړې ده، نوموړی د وحدت او اتحاد د ځواکونو ترمنځ او د جگړې د درولو په موخه د (جون په دویمه نېټه) پر دولتي منځگړو د برید خبره لیکي؛ نوموړی لیکي چې د (جون په درېیمه نېټه) د اتحاد سرتیرو او هزاره جنگیالیو په سلگونو ملکي وگړي و تېښتول؛ هغه زیاتوي چې د (جون په پینځمه نېټه) په سلگونو ملکي وگړي ووژل شول، د سره صلیب په روغتون کې نور ځای نه وو او په سلگونو کورنۍ د هغوی د کورونو له ښکېلاک وروسته اړ ایستل شوې چې کډه وکړي. [8]

د اسوشټد پرس خبریال شیرون هر باوغ [9] چې په ۱۹۹۳ز کال کې د کابل په شمال کې د چورلکې د رالویدلو په پېښه کې ووژل شو، د جون په پینځمه نېټه دغه لنډ گزارش لېږلې دی:

[“آدېنه 'جمعه'، د جون ۵، ۱۹۹۲ ز کال]: بریدونه دوام لري، ښايي نور بریدونه هم وشي، په ويجاړې شوې پلازمېنې کې کورونه او ښوونځي نړیدلي دي. نن لږ ترلږه ۲۰ تنه ووژل شول او ۱۰۰ تنه نور ټپیان شول.... سیال ځواکونه د یو بل خواووې په توغندیو او د شوبلو په مرمیو ولي، دا بریدونه دومره پیاوړي دي چې په یوه لیکه کې د پرتو کورونو او هټیو لړۍ له خاورو سره یوه کوي او د بریښنا مزي پر ځمکه را پریوتلي دي. د کابل د ښار په زړه کې پر دریو تشو ښوونځیو توغندي و موبتل، څلور تنه لار رویان یې ووژل او ښوونځي د اور د خولې مړۍ شول. شاهدانو وویل چې نن هم د کابل په شمال کې توغندي مېښتي دي او په یوې کورنۍ کې یې شپږ تنه وژلي دي. شاهدانو وویل چې نا پیژندل شویو وسله والو کسانو د کابل د ژوو بڼ ته څیرمه د هټیو لړۍ پاکې او و نړولې او لس تنه یې ټپیان کړل. په شیعیه میشتو سیمو کې شاهدانو وویل چې سني یاغیانو کورونه او هټۍ و لوټلې، لارویان یې ووژل او د ټپي شویو گوریلایانو سترگې یې د سترگو له گاټو را و ایستلې او د مړیو جسدونو ته یې اور ورته کړ” [10].

په همدې اونۍ کې د فرانسېرس د ايجنسۍ يوه خبريال د ښار په لويديځ کې په سلگونو ملکي وگړي وليدل چې له کورونو وتلي ول او د خوندي ځای د موندلو په لټه کې په تېښته ول ، هغه وليدل چې ملکي وگړي په ږندو ډزو کې وژل کيدل ، هغه وليدل چې ټپي ماشومان به د خاورو په لاسي کراچيو کې روغتون ته ځغلول کېدل. [11]

يوه ملکي وگړي چې د کابل په لويديځ کې د سيلو په شاوخوا کې يې ژوند کاوه د وحدت او اتحاد د ډلو ترمنځ د جگړو په اړه چې د هغه په باور د ۱۹۹۲ ز کال د جون په مېاشت کې له يوه لنډ اوربند وروسته رامنځته شوه داسې وايي:

“خلک ډير هېله من ول چې اوربند به دوام وکړي: خلکو ديخوا ايخوا تگ راتگ پيل کړ او هغه کارونه يې چې تر دغه دمه نه شواى کولای وکړل... د سهار نهه بجې وې.

ناڅاپه چاودنې او د وسلو ډزې پيل شوې. هرې خواته مرمۍ ورديدلې لنډه دا چې هر شى به په خپله مرمۍ گرځېدلې ، ډير بد حال وو. هر چا هڅه کوله چې و تښتي او ځان يوه خوندي ځای ته ورسوي. ميړونو خپلې ميرمنې هيرې کړې وې ، وروڼو خپلې خويندې هيرې کړې وې ، ميندو خپل ماشومان هير کړي ول ، او ترږنو خپل ورېرونه هر چا هرې خواته ځغستل او هر څه په خوځښت راغلي ول ، ټول يوازې په يوه شي پوهيدل او هغه دا چې ځان يوه خوندي ځای ته ورسوي. خلکو زموږ د گاونديتوب سيمو ته را ځغستل ځکه چې د نظار د شوری په ولکه کې وې. د وحدت ډلې د سيلو له سويلي برخې د ميرويس ميدان له سيمې څخه چې له ورايه په سترگو ښکاريدله ډزې کولې. د اتحاد ډلې د سيلو له لويديځې برخې د خوشحالخان له سيمې څخه ډزې کولې. دواړو غاړو غوښتل چې سيمه تر ولکې لاندې راولي ، هغه لوټ کړي او بيا خپلې پوځي اډې په کې ځای پر ځای کړي. دواړو غاړو د ملکي وگړو پر کورونو وږ وډانگل ، کور په کورې مورچلونه جوړ کړل. هغوى د يو بل پر لور توغندي ، درندې وسلې لنډه دا چې هر ډول وسلې کارولې.

زما کور د نظار د شوری يوې پوستې ته نږدې وو. ما ليدل چې ښځې او نارينه له سړکونو زموږ پر خوا راځغستل او د ډزو له ويرې يې غوښتل ځانونه خوندي کړي. په دې لړ کې به خلک په مرميو او د چاودنو په چرو لگېدل. خلکو به د سړک پر مخ پروت وکړ. چا چې سرونه پورته کول نو په ډزو کې به و نښتل او بيرته به پر ځمکه راپريوتل. يو شمير کسانو بيا هم مندې وهلې او شا ته به يې نه کتل چې څوک و لگيد يا ووژل شو. هر چا مندې وهلې ترڅو ځان خوندي وساتي. ډيره بوږنوړې ورځ وه....

هرې خواته ډزې روانې وې. مرمۍ په هر څه او هر چا مېښتلې : ملکي وگړي لگېدل ، لنډه دا چې مرمۍ هر چيرې لگېدلې. د سيف ځواکونو ځايونه ونيول هغوى د توپکو ډزې کولې او توغندي يې وېشتل ، هغوى د سيلو تر شا د کارته مأمورين پر لور د مرغانو په شان را وتل او د خلکو د کورونو تر شا پټېدل. هرې خواته توغندي وريدل. جگړې

تر تياره مابنامه پورې دوام وکړ. د سیاف ځواکونه زموږ د سیمې گاونډ ته راغلل. موږ د سیاف د جنگیالیو په منځ کې کندهاریان ولیدل. [12]

په کابل کې یوه ژورنالیست د ۱۹۹۲ زکال د جون په ۴ نېټه د هزاره گانو پر سیمو باندې د اتحاد کلک بریدونه مستند کړي دي او د سیمې له استوګنو وگړو سره یې مرکې کړي دي، هغوی وویل چې د اتحاد ځواکونو پر هغوی د میرویس میدان په سیمه کې برید وکړ او شپږ تنه ملکي وگړي یې ووژل. د سیمې یوه ترهیدلې وگړي وویل: "گوریلايان کور په کور گرځېدل، هغوی ویل چې موږ شیعه گان وژنو" [13]

د همدې مېاشتې په اوږدو کې جگړو دوام وکړ او لږۍ یې تر دوې پورې و غځېدله. د جمهوریت روغتون چې د کورنیو چارو د وزارت تر څنګ وو، ټولې هیندارې یې ماتې شوې وې، روغتون د جون په ۲۴ نېټه و تړل شو. کله چې ژورنالیستان د همدې اونۍ په ترڅ کې له روغتونه لیدنه وکړه د "نومیدې یوه زړه بوږنوونکې ننداره یې ولیدله" [14] ډاکټران، رنځورپالان نه ول، د جراحي نومیده ناروغان په خپلو مرداریو او میتازو کې اوږده غځېدلي ول.

[1] محمد نبي عظیمي "سیاست و اردو" پ: ۶۰۶ [دغه برخه د بشري حقونو د څار ډلې ژباړلې ده]

[2] سرچینه و گورئ:

John Jennings, "Warring rebel groups blast Afghan capital," Associated Press, July 19, 1992;

Suzy Price, "Kabul shelling injures hundreds of people," Reuters, July 19, 1992.

: سرچینه و گورئ [3]

Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul)

during early 1990s, Kabul, July 9, 2003.

[4]هماغه

[5]سرچینه وگورئ:

Human Rights Watch interview with F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

[6]سرچینه و گورئ

Human Rights Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.

[7] په کابل کې روغتیايي چارو چارواکو فرانسېرس ته د ۱۹۹۲ز کال د جون د مېاشتې په ۹ نېټه وویل چې د جون د مېاشتې په لومړې اونۍ کې ۱۰۰ تنه وژل شوي او ۴۰۰ تنه ټپیان شوي ول .

[8] جمیل الرحمن کامگار: حوادث تاریخي افغانستان: ۱۹۹۰ ❖ ۱۹۹۷: پېښور د میوند خپرندویه ټولنه. ۲۰۰۰ زکال ، له ۶۶ تر ۶۸ پاڼې پورې ژباړه [د بشري حقونو د څار ټولنه] کامگار دا هم زیاتوي چې د حکمتیار پر ځواکونو به د شپې له خوا د توغندیو او د شوبلو د مرمیو وریا وې پیل شوې ، دغه وریا وې به ډیري وختونه جنرال عبدالرشید دوستم ته پالیاله ځواکونو کولي د جون د مېاشتې د لسمې نېټې پر شپه دومره توغندي او د شوبلو مرمۍ و وریدلې چې توره شپه یې په رڼا ورځ اړولې وه .

[9] Sharon Herbaugh

[10] سرچینه و گورئ :

Sharon Herbaugh, ❖ Pro-Government militias intervene as fighting continues in Kabul, ❖ Associated Press, June 5, 1992. See also Andrew Roche, ❖ Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100, ❖

Reuters, June 5, 1992: ❖ At least three civilians were shot dead on Friday morning (June 5), witnesses

said. Residents scurried out of the area and units from neutral guerrilla factions sealed off road junctions around the maze of alleys near Temur Shahi Park as bullets flew over rooftops. . . . ❖

[11] سرچینه :

Agence France-Presse dispatch, June 2, 1992.

[12] سرچینه:

Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.

[13] Andrew Roche, ❖ Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100, ❖ Reuters, June 5, 1992.

[14] Kurt Schork, ❖Fighting Erupts in Center of Kabul,❖ Reuters, June 25, 1992; and
❖Kabul❖❖Beirut

without the Green Line,❖❖ Reuters, June 26, 1992.

دويم : تاريخي مخينه

جنگي جنايتونه : په وینو سره لاسونه (پرلپسې لړۍ)

ژباړه : رحمت اريا

د اسلامي گوند توغندي او د شوبلو ډزې

يوازې د کابل لويديځ د خطر سيمه نه وه. هماغسې چې د ښار په لويديځ کې اتحاد او وحدت جگړې کولې د جمعيت او اسلامي گوند تر منځ به هم په سويلي سيمو کې د جگړو د لمبو خپې خپرې وې ، په ښار باندې به د توغنديو او د شوبلو د مرميو د باران وړيا وه ؟ دغه بريدونه د ښار پر هر گوټ کېدل ، د هغوی موخه ځانگړې پوځي سيمې نه وې. دغه جگړې د خپل د وخت تر ټولو وپروونکې مرگڅپانې جگړې وې .

ولسمشر مجددي د پېښاور د تړون پر بنسټ د جون په پاى کې واک رباني ته و سپاره ؟ لا تر دې مخکې رباني او د مسعود ځواکونو ټول وزارتونه او د امنيتي چارو فعالين په خپله ولکه کې درلودل. حکمتيار بيا هم له دولت سره يو ځای کيدل و غندل. د حکمتيار اسلامي گوند خپلو بريدونه ته لا پونده ورکړه او پر ښار يې توغندي او د شوبلو مرمۍ وړولې. هر لور ته توغندي لگيدل.

په ټول کابل کې حالات په يوه ډول ول ، هر څوک په هره شېبه کې او هر چيرې وژل کيدای شوای : توغندوي پر کورونو ، ښوونځيو، دفترونو ، د بسونو پر تمځايونو او مارکټيونو مېنل.[1] د کابل ښاريانو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل : هغوی ليدل چې توغندي او د توپونو مرمۍ د ښار پر لور راتلې ، دوی وايي موږ پوهيدلو چې دا د حکمتيار د ځواکونو له لوري راځي ځکه د توغنديو د راتگ کرښه د ښار د سويل لويديځ برخې وې ، دوی وايي چې دغه سيمې د اسلامي گوند په ولکه کې وې او يا يې اوريدل چې توغندي له همدغه لوري ویشتل کيږي.

۱۹۹۲ز کال ، د مې ۲۹ نېټه : د ولسمشر صبغت الله مجددي ویشتل شوې الوتکه د کابل هوایي ډگر د ځغاستې پر لېکه راکوزه شوې ده. دغه الوتکه له اسلام آباده را خوځېدلې وه او د کابل هوایي ډگر ته نیږدې د راکوزیدلو په وخت کې ویشتل شوې ده. د برید پر مهال د الوتکې پزه الوتې ده ، مرستیال پیلوټ د توغندي په چرې ټپي شو خو پیلوټ الوتکه خوندي را کوزه کړه. مجددي چې روغ رمټ پاتې وو د برید پرې پر حکمتیار او د کمونیستي رژیم پر ایجنټانو و غورځوله. په بله ورځ یې د جنبش او جمعیت ځواکونو د کابل پر سویل برید وکړ.

❖ 1992 Ed Grazda

د کابل ښار یو استوګن د بشري حقونو د څارټولنې ته د ۱۹۹۲ز کال د دوېي د توغندیو په اړه داسې وویل :

“ حکمتیار هر وخت پر ملکي سیمو توغندي وړول. یوه ورځ زه په ده افغانانو کې د ښوونې او روزنې د وزارت د ودانۍ تر شا ولاړ وم. بس ته سترګې په لاره وم. یو زوړ سپری مې ولید چې په یوې کراچۍ کې یې چاکلیټ ، مندکې او بادام پلورل. بس راغی ، زما له مخې تیر شو ، ما په بس پسې و ځغستل او د بس شا ته و ختمل. بس ته د ختلو په حال کې وم چې ناڅاپه یو توغندی و مښت ، توغندی پر هاغه ځای و مښت چې زه ولاړ وم. بودا سپری له خپله ځایه تری تم شوی وو. چا د هغه د ځان یوه ټوټه هم ونه موندله. تری تم شو. گومان کوم شل تنه هلته وژل شوي ول او نور ټپیان هر لور ته خواره واره پراته ول” [2].

د کابل د ښار د لویدیځ یوه استوګنه میرمن د ۱۹۹۲ز کال د جون د مېاشتې د ږندو توغندیو پېښې په یاد راوړي. د هغې په باور چې بریدونه د حکمتیار ځواکونو د کابل د سویل له لوري کول ، ځکه هغې اوریدل چې د توغندیو د برید د ډزو غږ د سویل له لوري راته:

“د مازیګر څلور بجې وې ، د باندې مې د نغري پر سر ډوډۍ پخوله. ناڅاپه یوه درنده چاودنه وشوه. زه پر ځمکه پریوتم. بله چاودنه وشوه. دغه میرمن زما ګاونډۍ ده ، کله چې را پورته شوم و مې لیدل چې هغه ژاړي او دباندې راوتلې وه. [ګاونډۍ میرمن ، دغې میرمن ته وویل چې د هغې کیسه موږ ته وکړي. کله چې دغې میرمن کېسه کوله نو هغې به ور سره سر ښوراهه چې رښتیا ده.] د دې زوی د باندې دیوال ته نږدې ناست وو او توغندی پر هماغه ځای چې دی ناست وو ومښت ، هغه درې وړې او ټوټې ټوټې شوی وو. دې هرې خواته منډې وهلې او په چیغو او کوکارو یې په خپله لمن کې د خپل د زوی د غوښو ټوټې راټولولې. د هغه نوم سخي وو. هغه ټوټې ټوټې شوی وو او ورک وو. د دې لمسی مختار هم په همدغه چاودنه کې ووژل شو[3].

د منځني عمر خاوند یو بل استوګن په همدغه مهال کې د یوې بلې چاودنې کیسه کوي چې حکمتیار پر ښار د شوبلو او توغندیو برید کاوه :

“موږ په دریم مکروریان کې وو [دغه سیمه د جمعیت او جنبش د ځواکونو په ولکه کې وه] ، د ماسپښین درې بجې وې. زه د یوه سړي کورته نږدې چې الیاس نومیده ولاړ وم. موږ په انګر کې د ونو ترڅنګ ولاړ وو. هغه د رومي بانجانو پټي درلودل ، ډیر ښه بانجان یې درلودل او ما د هغو د بیو پوښتنه کوله. ناڅاپه یو توغندی زموږ په څلویښت مترۍ کې ومښت. ما پر ځمکه پروت وکړ. یوه دقیقه وروسته مې الیاس ولید ، په وینو کې لیت پیت وو. هغه ژوندی وو. ما ورته وویل چې " روغتون ته به دې بوزم." هغه وویل : " نه ، دومره وخت نه دی پاتې. زه مړ کیږم." ما په غیر کې ټینګ نیولی وو ، ما ژړل او له سترگو مې اوبښکې را بهېدلې. د هغه له یوې ډډې وینې بهېدلې ، کېنه ډډه یې وه. زما جامې په وینو رنګ وې. د هغه کورنۍ راغله ، ټول را ټول شول ، ټولو ژړل. لس دقیقې وروسته هغه سا ورکړه او مړ شو. دا د مکرو ریانو ۱۹ بلاک وو[4].

یوه ژورنالیست چې په دغه مهال کې یې په کابل کې کار کاوه ، د کابل پر روغتونونو د توغندیو د بریدونو ناوړه اغیزې په یاد لري ، کله چې د ښار له سویلي برخې توغندي راتلل نو روغتونونه به په ټپیانو ډک شول :

“ د دغو ورځو ډیر بدې پېښې په ځانګړې توګه په روغتونونو کې زما په یاد دي. ما تنکي کوشنیا ، ماشون او میرمنې ولېدل چې ټپیان ول. داسې ماشومان به هم لیدل کیدل چې پښې به یې چاودنو ور پریک کړې وې. د هغوی پښې نه وې. یو ځل مې یو موټر ولید چې روغتون ته راغی ، موټر له ماشومانو ډک وو ، هغوی سر پر سر په موټر کې اچول شوي ول او پښې یې نه درلودلې. د ښار پر هر ګوټ توغندي وړیدل. ما ولیدل چې دا د حکمتیار ځواکونه ول . [5]

دوه وو تنکیو ځوانانو د اسلامي گوند د سیاسي او پوځي مشر گلبدین حکمتیار پوسترونه په لاس کې نیولي دي .

◆ 1992 Ed Grazda

یوه انځور اخیستونکي ژورنالیست هم پورتنی ژورنالیست ته ورته په روغتون کې له بریدونه وروسته حالت په ورته ډول څرگند کړ : " د دروازې په خوله کې به د مړیو څلور پینځه جسدونه پراته ول ، تابوتونه به هم لیدل کیدل ، دننه هم مړي پراته ول.... ډیر غملې او ویروونکي حالت وو. دغه توغندي سړی ټوټه ټوټه کوي." [6]

د ۱۹۹۲ز کال د اگست په مېاشتې کې چې تر دې مخکې هم د حکمتیار ځواکونو ښار د توغندیو تر برید لاندې نیولی وو ، د توپونو او توغندیو تندرېزه برید تر لاس لاندې ونیو او د کابل ټولې هغه سیمې چې د جمعیت ، جنبش ، اتحاد او حرکت په ولکه کې وې تر اور لاندې ونیولې ، په حقیقت کې ټول ښار د اور تر برید لاندې راغی. د دغه تندرېزه برید موخه دا وه چې دولت سازښت او تړون ته غاړه کښېږدي ، داسې ښکاري چې حکمتیار د پاڅه او برخلیک ټاکنو کې برید لپاره ډیر جنگیالي او سرتیري نه درلودل .

په دغه برید کې ډیر کورونه و نړېدل ، اټکل شوې چې له ۱۸۰۰ تر ۲۵۰۰ تنو پورې ووژل شول او په زرگونو نور تپیان شول. [7] دولتي چارې لا وختي په ټپه درېدلې وې. د ولسمشرۍ پرمانۍ ، د سره صلیب پر نړیوال دفتر او د سره صلیب پر روغتون توغندي و مښتل. د ښار لوی بریښنا کوټ درې وړې شوی وو. [8] ځینې ورځې به پر ښار دومره توغندي راغلل چې لړۍ به یې هېڅ نه درېدله ، ټول ښار ترهیدلی وو او په وحشت کې یې لوڅې پوڅې کولې .

د کابل د اوسیدونکي جمیل الرحمن کامگار یادښتونه چې د پیښو د پېښېدا لړۍ یې هره ورځ په پېښلیکنیزه بڼه لېکلي ده په یوه ځای کې داسې وایي :

۱۹۹۲ ز کال ، د اگست ۱ : د کابل هوايي ډگر تر بريد لاندې راغی. اسلامي گوند د بريدونه پازوالي د راډيو له لارې واخيستله او تينگار يې وکړ چې دغه بريدونه د دولت د پرونيو بريدونو په ځواب کې ول چې د ښار پر سويلي برخه يې کړي ول .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۲ : د کابل پر بيلابيلو برخو نيږدې ۱۵۰ توغندي و مېنډل ؛ دولت د بريد پړه د حکمتيار د ځواکونو پر غاړه واچوله. د بريد له امله ډير کسان ووژل شول .

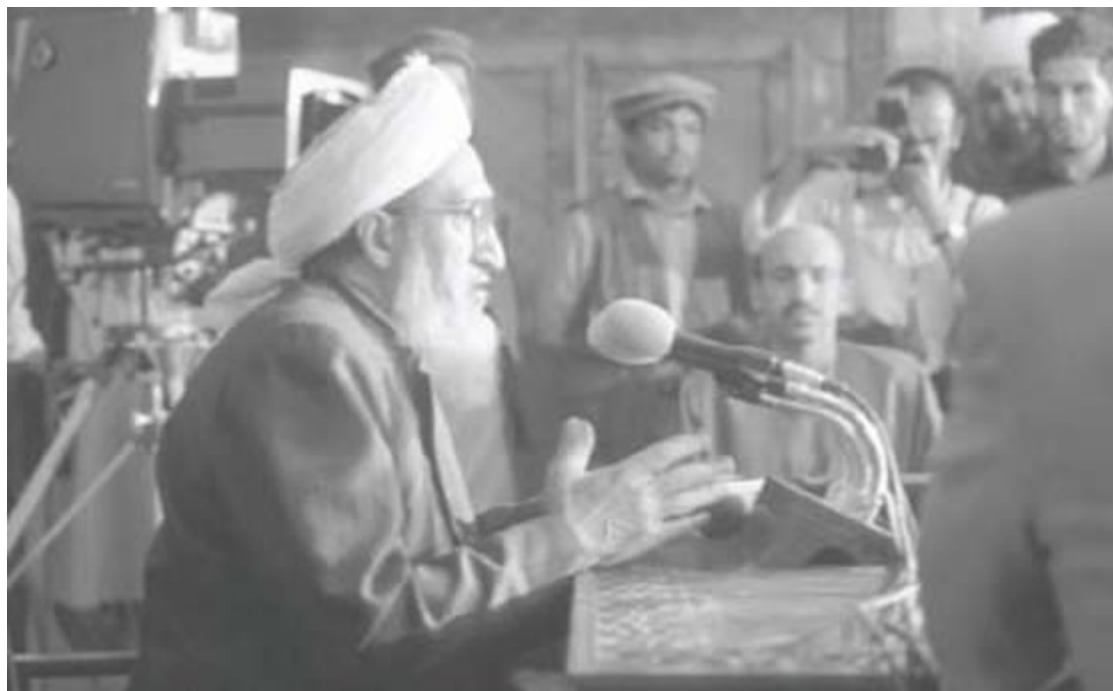
۱۹۹۲ ز کال د اگست ۵ : د نن ورځې د توغنديو بريدونو پينځوس تنه ووژل او څه دباندي ۱۵۰ تنه يې تپيان کړل .
۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۰ : د نن سهار په پينځو بجو د دولت او د حکمتيار د ځواکونو ترمنځ جگړه و نېستله. دولت وايي چې د حکمتيار ځواکونو د ښار له دريو اړخونو ، چهلستون ، دارالامان او د مرنجان د غره له خوا بريد پيل کړ. په روغتونونو کې روغتيايي توکي په نېست دي او روغتيايي کارکوونکي نه ليدل کېږي. د سره صليب په روغتون توغندي و مېنډل .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۱ : نن د کابل پر ښار نيږدې ۱۰۰۰ توغندي و مېنډل. لږ تر لږه ۲۵۰ توغندي پر هوايي ډگر مېنډلي دي. ښايي په زرگونو کسان وژل شوي وي. د توغنديو دغه بريدونه له هغه لوري وېشتل شوې چې حکمتيار پکې ديره دی .

۱۹۹۲ ز کال د اگست ۱۴ : جگړه په ديره چټکۍ مخ په ودې ده. د کابل ښاريان تېښتي. د څرخي پله پوسته د کډوالو په اډې بدله شوې ده. [9]

د اتحاد او جمعيت ځواکونو په خپل وار د ښار د سويل پر لور د حکمتيار پر مورچلو بريدونه کول ، د دوی ډزې هم د کابل په سويل لويديځ کې د ملکي وگړو پر کورنو نيغې وې .

د افغانستان اوسنی ولسمشر چې په هاغه وخت کې د بهرنيو چارو مرستيال وزير وو د ۱۹۹۲ ز کال د اگست په ۹ نېټه خبريالانو ته وويل : " زه نه پوهيږم چې څه به پېښ شي ... موږ يوازې يو بل وژنو. احساس نشته. [10]

۱۹۹۲ ز کال د جون مېاشت : ولسمشر صبغت الله مجددي خبري کنفرانس ته وينا اوروي. مايکروفون ته څيرمه د بهرنيو چارو مرستيال وزير حامد کرزي هم ليدل کيږي .

1992 Ed Grazda

د کابل روغتونونو ته هم ډيره گرانه وه چې په روان وحشت کې کارته دوام ورکړي. په کابل کې د آی سي آر سي يا د سره صليب د نړيوالې کميټې استازي په ۱۹۹۲ز کال کې د ملگرو ملتونو په يوه يادښت ليک کې د ۱۹۹۲ز کال د اگست د مېاشتې حالت په لاندې ډول انځوروي :

"موږ نن ماسپښين په خپل روغتون کې ۳۵۳ تنه ناروغان لرو او يوازې ۳۰۰ بسترونه لرو. د روغتون د ننوتلو د دروازې په دالان او د روغتون په انگر کې ناروغان پراته دي. اته ديرش تنه مخکې له دې چې تر درملنې لاندې ونيول شي ، مړه شول ، ۷۷ تنه د عمليات خونې ته سترگې په لاره دي ، نن ماسپښين ۶۰ تنه نور راوړل شول ، ۹۱ تنه پرون راوړل شوي ول او د پيلنۍ " يکشنبې " په ورځ ۱۸۳ تنه راوړل شوي ول" [11].

د اگست په ۲۰ نېټه په کابل کې د ملگرو ملتونو د مأموريت مشر خبريالانو ته وويل :

" حالت ډير وحشتاک دی. دولت په هېڅ شي واک نه لري او هېڅ شی نه شي کنټرولای ؛ د قانون او مقرراتو په نامه څه نشته. سرکونه له وگړو ټول تش شوي دي ، يوازې وسله وال سرتيري پر سرکونو گرځي. يوه اونۍ کيږي چې

نه برېښنا شته او نه اوبه ، زما ملگري چې د روغتيا د نړيوال سازمان غړي دي ويره لري چې ساري ناروغۍ به خپرې شي" 12.]

ملگرو ملتونو اټکل کړی چې د همدغه کال د دوېي تر پای پورې څه ناڅه ۵۰۰۰۰۰ ښاريان د کابل له ښاره او له افغانستانه دباندې د خوندي سیمو د لټون په موخه د حکمتیار د توغندیو او د شوبلو د مرمیو له امله و تښتېدل. [13]

[1] د ۱۹۹۲ز کال د دوېي په اوږدو کې بېلابېلو رسنیو د کابل ښار ورځنۍ وحشت او شذلتیا مستنده کړې ده. د همدغه کال د اپریل او اگست د مېاشتو په منځ کې د بي بي سي د آرشیف لاسوندونه ښيي چې د کابل پر بېلابېلو سیمو د شوبلو مرمۍ او توغندي لگېږي او چاودنې تر سره کېږي، د کابل په بېلابېلو روغتونونو کې د وژل شویو او ټپیانو انځورونه لیدل کېږي. چاپي رسنیو د همدغه کال په اوږدو کې د بې شمېرو قصابو گزارش په پراخ ډول ورکړی دی. و گورئ :

John Pomfret

"توغندیو د خرابات پر سیمې سور اور بل کړی دی." اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ز کال د مې ۵ نېټه . شپږون هرباوع : "یاغیانو پر پلازمېنې سور اور بل کړی دی . " اسوشیئټد پرس ، ۱۹۹۲ز کال د مې ۵ نېټه ؛ او نور : لکه :

Associated Press, May 5, 1992; Fighting follows attempt

on Afghan leader's life, Associated Press, May 31, 1992; Kurt Schork, Afghan Factions Battle on

Edge of Kabul, Reuters, June 24, 1992; At least 48 killed in Kabul by rocket barrage, Reuters, July

4, 1992; At least 100 dead in heavy fighting in Kabul, Agence France-Presse, July 5, 1992; Rebel

rocket attacks kill at least 50, Associated Press, July 5, 1992; Rebels Rocket Kabul, Associated

Press, August 6, 1992; John Jennings, Rival Factions Shell Afghan Capital, August 8, 1992.

[2] Human Rights Watch interview with A.S.F., Kabul resident, Kabul, July 2, 2003.

[3] Human Rights Watch interview with F.W., woman in Afshar, Kabul, July 2, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with G.M.A., Kabul resident, December 7, 2003.

[5] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004.

[6] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[7] سرچینه او نور مالومات و گورئ :

Interim Report on the Situation of Human Rights in Afghanistan, prepared by Felix Ermacora, Special Rapporteur on Afghanistan for the U.N. Commission on Human Rights, November 17, 1992,

U.N. Doc A/47/656, para. 34 (citing reports of 1,800 killed, thousands wounded); Human Rights

Watch interviews with former U.N. officials working in Afghanistan in 1992, Kabul, December 10

and 11, 2003.

[8] سرچینه او نور مالومات و گورئ :

For detailed accounts of the August 1992 attacks on Kabul, see Interim Report of the Special Rapporteur, November 17, 1992, para. 34; Barnett R. Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, pp. 272-

273 (citing U.N. Department of Humanitarian Affairs, ❖ Note on Winter Emergency Needs in Afghanistan, ❖ November 1, 1992, and U.N. Office for the Co-ordination of Humanitarian and

Economic Assistance Programmes Relating to Afghanistan, Immediate Humanitarian Needs in

Afghanistan Resulting from the Current Hostilities, press release, August 23, 1992); Saikal, The

Rabbani Government, 1992-1996 in Fundamentalism Reborn, p 33; Goodson, Afghanistan's Endless War,

pp. 74-75. See also, John Jennings, Rival factions shell Afghan capital, Associated Press, August 8,

1992; Residents curse rebel rivalries, Associated Press, August 15, 1992; Mushahid Hussain, Kabul

and rebels claim advances, Inter Press Service Global Information Network, August 21, 1992.

[9] Kamgar, Havadess-e Tarikhi, pp. 78-80 [translation by Human Rights Watch].

[10] Fighting in Afghanistan's Capital Kills 35, Associated Press, August 9, 1992.

[11] Interim Report of the Special Rapporteur, November 17, 1992, para. 35.

[12] Philip Bruno, La seconde bataille de Kaboul Le gouvernement ne contrle plus rien, Le Monde,

August 20, 1992.

[13] Rubin, The Fragmentation of Afghanistan, pp. 272-273 (citing U.N. documents).

دويم : تاريخي مخينه

د بشري حقونو له قانون څخه سرغړونه:

په افغانستان کې د ۱۹۹۲ څخه ۱۹۹۳ز کال نښتې غیرنړیوالې نښتې وې ، دغه نښتې کورنۍ وسله والې نښتې وې چې د ژنیوا د کنوانسیون او د بشري حقونو دودیز قانون یوازې د دولتي ځواکونو او غیر دولتي ځواکونو په اړه د پلي کېدلو وړ دی. (د شخړې قانوني اړخونه د ځانگړو کسانو د سزا قابلیت لاندې په څلورمه برخه کې ویل شوې ده).

ډیرې هغه پېښې چې پورته وویل شوې د جنګي جنايت په اډانه کې شمیرل کېږي. هغه رانده بریدونه چې له امله یې د ملکي وگړو وژنه پېښیدای شي ، او یا هغه په لوی لاس بریدونه چې پکې ملکي وگړي او د ملکي وگړو بنسټونه له منځه ولاړ شي د نړیوالو بشري حقونو د قانون تر پښو لاندې کول بلل شوي او د جنګي جنايت په نامه یادېږي. په بله څرگنده وینا ، نړیوال دودیز قانون دا اجازه نه ورکوي چې د یوازیني پوځي موخې لپاره دې څوک ټول ښار تر اور او برید لاندې ونیسي [1] ، قانون د جگړو له ښکیلو غاړو غواړي چې د بریدونو پر وړاندې دې د ملکي وگړو د ژوند د خوندي ساتلو په موخه تر شونې کچې له احتیاط څخه کار واخلي ، په دې کې له هغو میتودونو او وسلو څخه په نه کار اخیستلو ټینګار شوی چې له مخې یې د ملکي وگړو ژوند ته گواښ رامنځته کېږي او د جگړې خواووې باید له هغو بریدونو څخه ځان لیرې و ساتي او یا دې بریدونه و ځنډوي چې ملکي وگړو ته د غیر ضروري تاوانونو لامل گرځي. د هغې ترڅنګ په لوی لاس بریدونه او د ملکي وگړو پراخه وژنه چې د توغندیو او توپونو د پرله پسې او ناپایه بریدونه امله رامنځته کېږي د بشریت پر ضد د جنايت په نامه بلل شوی دي]. 2

د انفرادي کسانو ، جنګیالیو او ان د ملکي کسانو جنایتکاره چلند د جنګي جنايت په نامه پیژندل کېږي او هر څوک د خپلو کړو وړو پازوالي په غاړه لري. بولندویان د هغو امرونو او هڅونو په تړاو په جنايت کې ښکېل او د جنګي جنایتکار په نامه پیژندل کېږي چې تر لاس لاندې کسانو ته یې د تر سره کولو امرونه ورکړي دي. د بولنې " قوماندې " پازوالی یو بولندوی په جنګي جنايت کې هغه وخت پر گڼي چې د هغه تر لاس لاندې کسان یې تر سره کوي ، که بولندوی پوهیده ، پوهیږي او یا یې دلیل درلود او یا دلیل لري چې دده تر بولنې لاندې دغسې جنايات تر سره کېږي او د هغه د مخنیوي لپاره یې هېڅ گام نه دی اوچت کړی او یا یې تر لاس لاندې کسانو ته د تر سره شوي جنايت په ځواب کې سزا نه وي ورکړي نو بولندوی د جنګي جنایتکار په نامه پیژندل کېږي]. 3

د کابل په لویدیځ کې د اتحاد ، وحدت او جمعیت د دښمنیو په اړه انکار نه منونکي لاسوندونه شته چې هرې ډلې په پرله پسې ډول او په لوی لاس ملکي وگړي او د ملکي وگړو استوګنې سیمې په توغندیو ویشتلې ، دوی د ملکي وگړو پر دغو سیمو په بې پروایۍ او په ښه سترگو بریدونه کړي دي. ډیر لږ لاسوندونه شته چې دغو ډلو د خپلو

دېښمنیو په ناندريو او شخړو کې ملکي وگړو ته د تاوان د مخنيوی په لاره هڅه کړې وي او يا يې پر ملکي سيمو د بريدونو مخنيوی کړی وي .

يوه افغان ژورناليست چې پورته مو هم د هغه له خولې يادونه وکړه د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې هغه په ۱۹۹۲ ز کال کې په خپلو سترگو ليدلې چې د اتحاد او وحدت ډلو په لوی لاس د ملکي وگړو پر هغو کورنو د توغنديو بريدونه کول چې يوې ډلې به نيولې ول.[4] هغه دا هم وويل کله چې د جمعيت ډله د ۱۹۹۲ ز کال په پای کې د اتحاد له ډلې سره يو ځای شوه هغوی په ړندو سترگو او په پر له پسې ډول د کابل په لويديځ کې د ملکي وگړو پر سيمو ډزې او بريدونه کول. هغه وايي :

“د کابل د تلویزيون ” آسمایي “ [آشا مايي ؟] او د مأمورينو د کارټې د غونډۍ له پاسه د توغنديو ويشتنه او د شوبلو ډزې يوه عادي ورځنۍ خبره وه چې هغوی به د دشت برجي او دهمزنگ سيمې تر اور لاندې نيولې وې. همدارنگه د توپ د غونډۍ له پاسه [له ۱۹۷۳ ز کال مخکې به د پاچا په وخت کې د غرمې توپ ويشتل کېده] د جمعيت ډلې توپ ځای پر ځای کړی وو. هغوی د دغو غرونو له غونډيو له پاسه هر ځای تر اور لاندې نيوه.[5]

د نظار د شوری يوه پخواني لوړپوړي چارواکي منلې چې د جمعيت سرتيرو د مأمورينو د کارټې (د تلویزيون د غره له لويديځې لورې څوکې) څخه شپه او ورځ د توغنديو او شوبلو ډزې کولې او د ۱۹۹۲ ؟ ۱۹۹۳ ز کال په اوږدو کې يې له دغه ځايه د ملکي وگړو کورونه او ملکي بنسټونه تر اور لاندې نيول.[6]

“ د بشري حقونو د څار ټولنې ته يوې نړيوالې ژورناليستې د وحدت ، اتحاد او جمعيت ترمنځ د جگړو په اړه وويل [“دغو ډلو ” ملکي وگړو ته د تاوان په مخنيوي کې ډير لږ هڅې کړي دي]. [7] مسعود او سياف يوې خواته ، او هزاره گان بلې خواته. دهمزنگ د جگړې د ډگر بيلوونکې کرښه وه. هغوی په هر چا او هرڅه يې چې مخې ورتلل ، ډزې کولې.”[8]

له روغتياپال س.ک. څخه مو مخکې يادونه وکړه ، هغه د بشري حقونو د څار ټولنې ته دا هم وويل چې د جمعيت ځواکونو د تلویزيون د غره له پاسه د کابل مرکز تر سره اور لاندې نيولی وو :

“داسې وختونه به راغلل چې د جمعيت سرتيرو به د تلویزيون د غره له پاسه د علاءالدين پر سړک [د کارته سه عمومي سړک] پر هر شي ډزې کولې. هغوی يوازې پر هغه شي چې خوځېده ان پيشو گان او سپيان به يې هم ويشتل.

يو وخت مې په ياد راځي چې کلنيک ته د طبي وسايلو لپاره تللی وم ، کله چې زه يې د غره له پاسه وليدلم ډزې يې پيل کړې.

هغوی ته هرڅه چې د انسان په بڼه ښکارېدل ، ډزې يې پرې کولې. هغوی هر ډول وسلې کارولې لکه توغندي ، د توپ مرمۍ او د توپکو ډزې. داسې وختونه به راغلل چې سړک به په مرميو ډک شو" 9.

يوه انځور اخيستونکي ژورناليسټ چې د ۱۹۹۲ز کال کې يې په کابل کې په پرله پسې ډول کار کاوه او له بيلابيلو پوځي پوستو څخه ليدنه کوله ، د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې د جمعيت ځواکونو د هماغو غرونو او غونډيو له پاسه د ملکي وگړو سيمې تر اور لاندې نيولې وې :

“هو! هغوی به د ټلويزيون [آسمايي / آشمايي] د غره له پاسه هر وخت ډزې کولې. د ليونتوب په ناروغۍ اخته کسانو به د خپلو ساعت تيريو لپاره هر څه کول. هغوی به د غره له پاسه تر خپلو سترگولاندې ملکي بنسټونه او د ملکي وگړو کورونه د سره اور تر باران لاندې ونيول. يوازې او يوازې د ساعت تيرۍ لپاره. هغوی د ژوو بڼ ته نېرډې د ترافيکو د رياست ترشا ټول کورونه ، د سيلو تر شا کورونه تر اور لاندې ونيول. هغوی پر دولټې او د وزارتونو پر ودانيو ډزې نه کولې ، هلته د دوی ملگرو پوستې درلودلې او د شگو او خاورو د کڅوړو مورچلونه يې جوړ کړي ول. هغوی يوازې د وحدت پر مورچلونو ډزې نه کولې ، ټول کورونه يې تر اور لاندې نيولي ول. په هغو کورونو کې يوازې هزاره گان نه ول ، هلته تاجيکان هم ول چې د جمعيت د ډلې هم توکمه ول” 10.

د وحدت ، اتحاد او جمعيت ډلو د بيلابيلو وسلو له گډولې څخه يو نوی سيستم جوړ کړی وو چې نخښې يې په ځير نه شي ویشتلای ، له دغو وسلو څخه به دوی نخښه و نيوله خو کله چې مرمۍ له دغه سيستم څخه وتله ، هرځای چې لگېدله ، وبه لگېدله ، په دغو وسلو کې د " سکر " توغندي ، د " يو ؟ بي ؟ ۱۶ " او " يو ؟ بي ؟ ۳۲ " ايس ۵ - د چورلکې توغندي ویشتونکو هم گډون درلود چې د شوبلو پر سر به يې ايښودل. د توغندي ویشتونکي د سيستم د نخښې ویشتلو دغسې ډول وړتيا ته له تخنيکي اړخه " گنگ " [زموږ په عوامو اصطلاح کې بې خريطه ډزې بلل کيږي ؟ ژ] يا غير دقيق ويل کيږي. [11] يو پوځي کار پوه وايي چې " سکر " توغندي د بوتلي توغنديو په څير دې چې له ځان سره يو انجن لېږدوي [12] دغه سيستمونه د لاس او گريوان جگړو لکه ښاري جگړو يا سړک په سړک جگړو لپاره نه دي جوړ شوي : په لاس او گريوان جگړو کې لکه په ښاري جگړو کې دغه ډول سيستمونه کار نه کوي او نه شي کولای چې د پوځي او ملکي نخښو ترمنځ توپير وکړي. د " ايس ؟ ۵ " د توغنديو ویشتلو دغوسيستيمونو چې په ځانگړي ډول د کابل په ښار کې يې جوړ او په کاريې و غورځول ، څرگنده کړه چې دغه ډول وسله بيکاره او په هغه ډول چې وکارول شوه څرگندوي چې دغه وسله د ملکي او پوځي نخښو تر منځ نه شي کولای .

[13]

د جمعيت ، اتحاد او وحدت د بولنې " قوماندې " د دقيق او څرگند جوړښت په اړه چې په پورتنیو جگړو کې د هغوی د ښکيلتيا په اړه نغوته وشوه ، ډيرې څيړنې ته اړتيا ليدل کيږي. موږ په څلورمه برخه کې د جمعيت ، اتحاد

او وحدت د ځواکونو د بولنې د جوړښت او د ځانگړو بولندويانو د پازوالۍ " مسؤليت " په اړه په څه نا څه ډول خبرې کړې دي .

که د اسلامي گوند د ځواکونو (توپچي ځواک ته پام وکړو) نو د هغوی توپونه او توغندي په دې ډول کارول کېدل چې په لوی لاس يې د ملکي وگړو سيمې په نخښه کولې او د پوځي نخښه په ځير ویشتنه کې پاتې راتلل ، او که د هغوی (د توغنديو د ویشتلو بڼه پام کې ونيسو) هغوی خپل توغندي په بې باکۍ ویشتل او دغسې ډول وسلې په هغو ځايونو کې چې د ملکي وگړو گڼه گڼه وي نه بايد کارول شوی وای ، هغوی ټول ښار د يوې واحدې نخښې په توگه په نخښه کړی وو .

د اسلامي گوند د توپچي وړتيا په اړه لاسوندونه شته او دې ته نغوته کوي چې دغه گوند د پوځي نخښو د ویشتلو وړتيا درلودله خو يا يې په بې باکۍ له دغې وړتيا څخه کار وانه خيست او يا يې په لوی لاس د خپل توپچي ځواک مخه په ملکي وگړو او د ملکي بنسټونو پر خوا را اړولې وه او دا له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده . اسلامي گوند د نورو په پرتله د نړيوالو مرستو لويه برخه تر لاسه کوله او مجاهد ځواکونه يې د پاکستان ، امريکا او انگلستان تر ټولو ښه روزنه تر لاسه کړې وه او دغه ځواک په هغه وخت کې تر ټولو ښه روزل شوی ځواک وو . د توغنديو او توپچي ځواک په برخه کې د اسلامي گوند ډيري بولندويان او جنگيالي پاکستاني ، امريکايي او انگليسي کارپوهانو روزلي ول . هغو ژورناليستانو چې د کابل په سويل کې د اسلامي گوند د ځواکونو له سيمو څخه هر وخت ليدنه کوله وايي چې هغوی " ډي- ۳۰ ۱۲۲ ملي ميتري " توپونه ليدلي ول چې اسلامي گوند پر کابل د بريد پر مهال کارول ؟
د توپچي ځواک دغه سيستم نخښه په ځير ویشتلای شي . [14] د اسلامي گوند د ځواکونو د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کال ویدیويي انځورونه او گزارشونه دې ته نغوته کوي چې هغوی کولای شوی پوځي نخښې ځای پر ځای او په ځير په نخښه کړي : د بي بي سي د ۱۹۹۲ز کال د مې د مېاشتې ویدیويي انځورونه څرگندوي چې د اسلامي گوند ځواکونو د جنبش او جمعيت د ځواکونو مورچلونه په ډير ځير په کابل کې ویشتل . [15] تيرينس وايټ [16] د فرانسېرس خبريال گزارش ورکړ چې د اسلامي گوند ځواکونو د ۱۹۹۳ ز کال په پيل کې [17] د کابل په سويل کې د جمعيت مورچلونه په ډير ځيرو ویشتل . خو ددغه گزارش په گډون نور گزارشونه څرگندوي چې د اسلامي گوند توپچي ځواک او توغنديو ملکي بنسټونه په نخښه کړي ول او دې ته نغوته کوي چې يا يې په لوی لاس ملکي بنسټونه په نخښه کړي ول او يا يې ټول کابل په بې باکۍ په نخښه کړی وو . د جگړو د دوام د مهاليز واټن اډانه ، پراخوالی او د نخښو پرله پسې خطا وتنه په ډيرې پياوړتيا په دې ټينگار کوي چې د اسلامي گوند د توپچي ځواک د نخښې ویشتنې په درجه بندۍ کې يا د وسلو په سيستم کې کومه ستونزه نه وه . پر ملکي بنسټونو او د ملکي وگړو پر کورونو داسې وسلې ویشتل شوې چې په ډير ځير يې نخښه ویشتلای شوی او د دغه ډول وسلو کارول له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده . د حکمتيار ځواکونو هم " بي ايم ؟ ۴۰ " ، " بي ايم ؟ ۲۲ " او " بي ايم ۱۲ " توغندي ویشتونکي او شوروی " سکر " توغندي پر کابل د بريد په مهال کارولي دي . [18] هاغسې چې مخکې مو ورته گوته ونيوله ، د

توغندیو دغسې سیستمونه " گنگ " بلل شوي دي چې نخښه په ځیر نه شي ویشتلای: دغه ډول وسلې د نېرې او لاس او گریوان جگړو لپاره نه دي جوړې شوې او په ښارونو کې نه شي کولای نخښې په ډیر ځیر وولي او نه شي کولای د نخښه نیولو پر مهال د ملکي او پوځي ځایونو ترمنځ توپیر وکړي. [19] په کابل کې ددغه ډول سیستم کارول چې په ښارونو سترگو تر سره کیده له نړیوال بشري قانون څخه څرگنده سرغړونه بلل کېږي .

د بریدونو لړۍ او کرکترستیک څرگندوي چې حکمتیار او دهغه بولندویانو ټول ښار په نخښه کړی وو او یا یې ټول ښار د یوې واحدې نخښې په توګه په نخښه کاوه. [20]

د جنرال محمد نبي عظیمي یادښتونه د جولای او اګست د مېاشتو د توغندیو د باران په ترڅ کې څرګندوي چې د حکمتیار ځواکونو ملکي سیمې په لوی لاس بمباردولې:

“د حکمتیاردرندو وسلو بیا پر کابل د گوليو او اور وړیا پیل کړه. د ۱۹۹۲ زکال د جولای وروستۍ ورځې او د اګست د مېاشتې پېلنۍ ورځې د جگړو د لوړ پړاو ورځې وې. کله چې جگړې سوکه شوې د حکمتیار توغندي ویشتونکي اوتوپچي ځواک پیاوړي بریدونه وکړل. همدا اوس د " تخت شاهي " لوړې څوکې د حکمتیار په لاس کې دي ، دغه لوړې څوکې د سویل له لوري د کابل پر ښار سپرې دي. دوی هلته د بې سیم د اړیکو مخابراتي درلودلې. د حکمتیار د تویچي ځواک ملا ، روزل شویو افسرانو ورتینگوله... حکمتیار کولای شوی پوځي نخښې وولي. خو هغه غوره بلله چې ښار او بې دفاع وګړي تر اور لاندې ونیسي تر څو د مسعود او رباني پر وړاندې د خلکو په منځ دباو او ناخوښي زیاته کړي" [21].

یوه ژورنالیست چې پر کابل د پرله پسې بریدونو شاهد وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل : " هغوی پر پوځي سیمو بریدونه نه کول . کله چې د توغندیو ډزې پیلیدلې ، توغندي به د ښار په هره برخه کې مېنل. د ښار په هرګوټ کې به د توغندیو د چاودیدلو غبرونه اوریدل کېدل. " [22] د ملکي وګړو د وژل کیدا او د هغوی لوړه شمیره دې ته نغوته کوي چې پر ملکي سیمو ډزې په لوی لاس تر سره کېدلې.... " هو زه گومان کوم چې هغوی یو شمیر پوځي ځایونه وویشتل ، خو هر څه چې ول ډیر توغندي د ښار پر بیلابیلو برخو لګېدل او ملکي وګړو ته ډیر کلک تاوانونه اوښتل ، تاسو ولاړ سئ روغتونونه وګورئ" [23].

مارک بایوټ [24] چې د جمهوریت په روغتون کې د روغتیايي چار چارواکی وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل : " هره شېبه او هر چیرې به دا ویره وه چې توغندی به کله او چیرې و موبلي.... کله به چې تا پښه دبانډې کښېښودله ته نه پوهېدلې چې توغندی به کله ستا پر ککره ومبلي. هغوی په ښارونو سترگو توغندي ویشتل ، توغندي به هر لوري لګېدل : پر سړکونو ، مارکیتونو او کورونو تر ټولو غټه ستونزه دا وه چې د توغندیو د لګېدلو ویره هره شېبه او هر چیرې هرچا ته په تیندکو وه. په داسې ډول ، یوه پټه سیاسي لیوالتیا لیدل کېدله چې ټول ښار د

يوې نخښې په توگه په توغنديو په نخښه كړي او د اور باران پرې جوړ كړي- دا باران پر ټول ښار او د ملكي وگړو پر كورونو كېده. هر لوري او هر چيرې د گوليو او توغنديو باران وو] "25.

له يوه ژورناليست څخه چې مخكې مو يادونه كړه او تل يې د كابل په سويل كې د اسلامي گوند له مورچلونو څخه ليدنه كوله د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل داسې بريښي چې د توپچي ځواك د نخښه ویشتلو مخه بايد په لوی لاس د ملكي وگړو پر سيمو راتاو شوي وي :

“مو به تل له افسرانو سره خبرې كولې ؟ هغوی د نخښه ویشتلو وسایل او كشافان درلودل. هغوی ټينگار كاوه چې دوی پوځي ځايونه په نخښه كړي دي او هماغه ځايونه ولي. خو افسران پوهيدل چې څه تيرېږي. مسعود او حكمتيار دواړو روزل شوي افسران درلودل. هغوی نخښه ویشتلای شوای. د نخښې ویشتلو زاويه ، كښته او پورته والی بدليدلای شوای. خو هغوی [د اسلامي گوند ځواكونو] ښار په نخښه كړی وو. هغوی په ښار كې كشافان او جاسوسان درلودل : اسلامي گوند كولای شوای پر ښار ننوځي يا په ښار كې نفوذ وكړي ، دا كار هغوی ته آسانه وو. خو موخه دا وه چې د ملكي وگړو په ترهولو ويره خپره كړي] " 26

پورتنې لاسوندونه دې ته نغوته كوي چې اسلامي گوند او حكمتيار د كابل ټول ښار په نخښه كړی وو تر څو ملكي وگړي و ترهوي او ويې وژني .

په دغو بريدونو كې د ځانگړو بولندويانو د ونډې د سپړلو لپاره ډيرو څيړنو ته اړتيا شته. د افغانستان لپاره د عدالت پروژې چې يوه خپلواکه غيردولتي ډله ده او له ۱۹۷۹ز تر ۲۰۰۱ ز كال پورې يې په افغانستان كې د پوځي عملياتو په اړه پلټنې كړي باور لری چې په اسلامي گوند كې د حكمتيار تر څنگ لاندنيو بولندويانو هم د عملياتي بولنې پازوالي په غاړه درلودله چې له خپلو پوځي پوستو څخه يې د گزارش د مهاليز واټن په اډانه كې پر كابل د توپچي ځواك او توغنديو بريدونه كړي دي :

بولندوی تورن خليل ؟ د اسلامي گوند د توپچي ځواك لوړپوړی افسر چې د ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز كلونو په اوږدو كې يې د توغنديو او توپچي ځواك د اور د څارنې پازوالي په غاړه درلودله ، نوموړی د كابل په سويل كې د چهار آسياب د سويل د تيلو د زيرمتون بولندوی وو

بولندوی امان الله ؟ د "سما" د فرقې بولندوی ، دغه فرقه د كابل په سويل كې په ريشخورو كې پرته وه .

بولندوی زر داد ؟ د " شورواكي په ليسه كې " [27] د پرتې پوځي اډې بولندوی

انجنيرزلمی ؟ د كابل په سويل كې د چهلستون سويل ته " د هيندكي د کوتل په غاښي كې " [28] د " لشكر ايثار " د پوځي اډې بولندوی .

نوررحمان پنجشیری ؟ د کابل په سویل ختیځ کې د " شاهک " [29] د کلي بولندوی ، د دغه کلي څارنه د " سما " فرقي کوله .

جنرال وليشاه ؟ د نجيب الله د ړنگ شوي دولت افسر چې په ۱۹۹۲ زکال کې اسلامي گوند پناه ور وړه ، نوموړی د کابل په سویل کې د لوگر د " سنگ نوشتې " د پوځي اډې بولندوی وو .

پوځي سلاکاره ډله " شوری نظامي " ؟ بولندویان : فیض محمد ، کشمیر خان او سباوون

د حکمتیار په گډون د اسلامي د گوند د دغو بولندویانو د قانوني پازوالۍ په اړه نوره کره کتنه په څلورمه برخه کې لوستلای شئ .

[1] Section IV below. Provisions of Article 51 of the Geneva Conventions Additional Protocol I, which are considered generally to amount to customary international law for international or noninternational

conflicts, prohibit indiscriminate attacks by bombardment which treat as a single military objective a number of clearly separated and distinct military objectives located in a city. . . .

Protocol I (1977) Additional to the Geneva Conventions of 1949 (Protocol I), art. 51 (5).

[2] For more on the definition of crimes against humanity, see section IV below.

[3] څلورمه برخه وگورئ

[4] د لا زیاتو مالوماتو لپاره څلورمه برخه وگورئ

[5] هماغه ځای

[6] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 20, 2003.

[7] Human Rights Watch interview with Suzy Price, correspondent for the British Broadcasting Corporation and Reuters, New York, April 1, 2004.

[8] هماغه ځای

[9] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990s, Kabul, July 9, 2003..

[10] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[11] Human Rights Watch telephone interview with Colonel Ron Bailey, weapons system expert, United

States Marine Corps, December 20, 2004. Human Rights Watch interview with A.G., military analyst,

New York, April 9, 2004.

[12] د بشري حقونو د څار ټولنې د جمعيت د ډلې د ۱۹۹۲ ز کال د توغنديو ویشتونکي سیستم انځورونه د وسلو جوړولو کارپوه ته وښودل

د توغندي ویشتونکي دغه ډول سیستم په ساده ژبه یو بې پروا او بیکاره سیستم دی چې نخښه نه شي ویشتلای او توغندی چې هر چیرې ورڅخه ولاړهماغته ځي : هغوی د روسي چورلکي له " هیند" څخه د توغندي ویشتونکي سیستم را اخیستی او د ټانک پر سر یې ایښی دی. خو ستونزه دا ده چې په دغسې سیستم کې چورلټ ځیروالی نشته او نخښه نه شي ویشتلای. ته کولای شې چې د ټانک خول کښته پورته کړئ ، زاویه ته یې بدلون ورکړئ خو دغه سیستم له ټانک سره کار نه کوي ځکه د ټانک له کښته پورته کیدو یا د ټانک په نخښه ویشتونکي کې د زاویې په بدلون د توغندي ویشتونکي زاویه بدلون نه مومي هغه لاسي او خود کاره نه دي ، هغه اتوماتیک دي او د لیرې واټن لپاره دي. دا د توپ هغې مرمۍ ته ورته ده چې یوازې پرته له نخښې نیونې اور ور واچوئ. ته کولای شي چې نخښه دې یوې خواته و نیسې خو دا چې توغندی چیرې ځي ستا له واکه نه ده ، هرې خواته چې ولاړ ، ځي درڅخه .

Human Rights Watch telephone interview with Colonel Ron Bailey, weapons system expert, United States Marine Corps, December 20, 2004.

[14] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, April 10, 2004; Human Rights Watch

telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004.

[15] This information is based on viewing by Human Rights Watch of stock film footage from April and

May of 1992, on file with the libraries of the British Broadcasting Corporation.

[16] Terence White

[17] Terence White, "South Kabul under intense rebel bombardment, many casualties," Agence France-

Presse, January 21, 1993 (Chelsitoon palace gardens in south Kabul, "once likened to a Greek temple

setting, were being chewed up by the very accurate Hezb artillery barrage").

[18] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, April 10, 2004; Human Rights Watch

telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004. The Afghan Justice Project (see footnote 75

and accompanying text) also interviewed witnesses who described Hekmatyar's weaponry to include

BM-21 rocket launchers.

[19] Anthony Davis Human Rights Watch telephone interview with Anthony Davis, July 9, 2004.

انتوني ديويس چې د جينز ډيفينس ويكلي شننونکي دی په ۱۹۹۲ز او ۱۹۹۳ز کلونو کې په کابل کې د حکمتيار د "سکر" د توغندیو د کارولو او ځيروالي په اړه داسې وايي: "دا دوسله وال ځواک وسلې دي، نه د نيردې واټن جگړو لپاره. دغه وسلې ډيرې پيچلې دي. ته کولای شې چې وې ولې خو نخښه ورباندې نه شې نيولای، هر لور چې ولاړ، ځي."

[20] See text in Section IV below outlining prohibitions on indiscriminate attacks including attacks by

bombardment which treat as a single military objective a number of clearly separated and distinct

military objectives located in a city. . . . from Protocol I (1977) Additional to the Geneva Conventions of 1949 (Protocol I), art. 51 (5).

[21] Mohammed Nabi Azimi, *Ordu va Siyasat*, pp.626-627 [translation by Human Rights Watch].

[22] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004.

[23]هماغه

[24] Marc Biot

[25] Human Rights Watch telephone interview with Marc Biot, official at Jamhuriat hospital in Kabul in

1992-1993, July 10, 2004..

[26] Human Rights Watch telephone interview with John Jennings, Associated Press correspondent in

Kabul 1992-1993, April 10, 2004.

[27] Lycee Shorwaki

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، که لوستونکي ورسره مخامخ کېږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

[[28] Kotal Hindki pass

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، له لوستونکي ورسره مخامخ کېږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

[29] Shahak,

ما ژباړونکي ته دغه نوم سم نه ښکاري ، له لوستونکي ورسره مخامخ کېږي ، هيله من يم چې د هغه سمونه لپاره دې د بينوا د ويبپاڼې له چلوونکي سره اړيکه ونيسي (ژ)

دويم : تاريخي مخينه

سړي تښتونې ، " تري تم کېدنې " ځورونې او له بنديانو سره د بوړنورو چلندونو نورې بڼې

[رويټر : د ۱۹۹۲ زکال د جون څلورمه] : چاودنو او د درندو وسلو ډزو په کابل کې ازانگې خپرې کړي دي کابل پوهنتون ته نږدې د وحدت د گوند د ټلوالې گوريلايي جنگيالي د اسلامي اتحاد د سني جنگياليو پر وړاندې جگړه کوي ، شيعه ډلو ، کابل پوهنتون په خپلې پوځي اډې بدل کړی دی. د منځنۍ " سه شنبې " او ځلنۍ " چهار شنبې " په ورځو د دواړو ډلو گوريلايانو د توپک په وچ زور په سلگونو ملکي وگړي و درول او هغوی يې خپلو خوځندونو زندانونو ته بوتلل ، هرې ډلې په خپلو پوستو کې له نيول شويو ملکي وگړو څخه د هغوی پيژند پانې وغوښتلې تر څو هر څوک د توکميز تړاو پر بنسټ و پيژني ، بيا يې بوتلل. شيعه ډلو پښتانه سني مسلمانان له ځان سره بوتلل ، او د اتحاد ډلې هزاره شيعه گان له ځان سره بوتلل. هغو کسانو چې دغه پيښې په سترگو ليدلي وايي چې دغو ډلو نيول شوي کسان د توپکو تر ويرې لاندې په سوتيو او لرگيو په وهلو وهلو له ځان سره بوتلل] 1.

په ۱۹۹۲ زکال کې د جگړې د وحشت تر څنگ ، د اتحاد او وحدت تر منځ جگړو د يوې بلې کړکېچنې ستونزې لپاره لمن پراخه کړه : سړي تښتونه د ژب ❖ توکميز تړښت پر بنسټ. د اتحاد او وحدت ډلو د ملکي وگړو تښتونې ته په دې موخه وده ورکړه چې يا يې بيرته د پيسو په بدل او يا يې د يرغملو کسانو په بدل کې خوشي کړي ❖ اتحاد هزاره گان تښتول او وحدت پښتانه ، تاجيگان او غير هزاره گان تښتول. يو ژورناليست د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل :

“د کابل ښار په لويديځ کې د سړي تښتولو لمنه ډيره پراخه وه. د سياف او وحدت تر بولنې لاندې ، بولندويانو موټران ، بسونه او پلي ټلونکي وگړي درول او هزارگان او پښتانه يې لټول. سيافيان هزاره گانو پسې گرځېدل او وحدتيان پښتنو پسې” 2.

هغسې چې لاندې ښودل شوې ، سړي تښتونې د ۱۹۹۲ز کال د مې له مياشتې وروسته پيل شوې. مخکې مو له لوړ پوړي چارواکي جنرال محمد نبي عظيمي څخه يادونه کړه ، نوموړی وايي چې دواړو ډلو خپلې پوستې په هر گوټ کې ځای پر ځای کړې وې چې له هغه وروسته سړي تښتونې پيل شوې:

“ پښتنو چې هر چيرې هزاره گان ليدل هغوی به يې نيول ، او هر چيرې چې هزاره گانو پښتانه ليدل هغوی به يې نيول. هغوی د نيول شويو کسانو نوکان ايستل ، د بنديانو سرونه يې پريکول ، د بنديانو پښې يې ور غوڅولې او ان د بنديانو د ککړو په کوپړيو کې به يې ميخونه ټکوهل. هغوی به انسانان په کانتينرونو کې واچول او بيا به يې

کانتینرونو ته اور واچاوه..... وحشت ، شپلتیا ، بی عدالتی او د انسانیت نشتوالی د یوې ساري ناروغۍ په څیر پیل شو ؛ هر لور ته وحشت خپور وو او انساني پرتم له ستوني زیندی شوی وو] 3.

د ډیرو تښتول شویو کسانو مخونه چې دواړو ډلو تښتولي ول ، بیا چا ونه لیدل. یو لږ شمیر را خلاص شول خو یا د یرغملو په بدل کې ، یا د دولتي منځگرو د منځگړیتوب له امله او یا له مذهبي ؟ توکمیزو مشرانو سره د بندیانو د شخصي تړاو له امله .

د بشري حقونو د څار ټولنې په ۲۰۰۳ز کال کې له دغو نیول شویو کسانو سره یو شمیر مرکې ترسره کړي دي ، دغه نیول شوي کسان هزاره گان ، پښتانه او تاجیکان ول ، ډوی ټولو خپلې کیسې موږ ته وویلې چې لنډیز یې لاندې وړاندې کيږي.

د ۱۹۹۰ز لسيزې په لومړیو کې د وحدت د گوند سياسي او پوځي مشر عبدالعلي مزاری. د مزاری د وحدت ډلې او هم د عبدالرب الرسول سیاف د اتحاد ډلې د ۱۹۹۰ز لسيزې په پیل کې د کابل په لويديځ کې جنگي جنايات او نور بیلا بیل وحشتونه تر سره کړي دي

1994 Robert Nickelsberg ؟ .

د وحدت د گوند سړي تښتونې

د کابل په لوېديځ کې يو ځوان تاجیک چې د ده په وينا د ۱۹۹۲ز کال په دسامبر کې د سيلو څنگ ته د سړک په سړک د جگړو په لړ کې تښتول شوی وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې دی د وحدت د گوند هغه غړي پيژني چې دی يې تښتولی وو[4]:]

“ورور مې راغی او له موږ څخه يې وغوښتل چې له دغې سيمې څخه ژر تر ژره ووځو. موږ چای څښه او په همدې اړه مو خبرې کولې چې ناڅاپه زموږ د کور د انگر دروازه وټکول شوه، گورم چې د وحدت د ډلې کسان دي او زموږ د کور دروازه ټکوي .

د وحدت بولندوی پوښتنه وکړه: "دا کور د چا دی؟" ما ورته وويل "زما کور دی." بيا يې پوښتنه وکړه "ستا نوم څه دی؟" ما ورته وويل "زما نوم دی [موږ د مرکه کوونکي د خوندیتوب لپاره نوم پاک کړی دی]. بولندوی پوښتنه وکړه "تاسو د کابل یاست؟" ما ورته وويل زه د یم. بولندوی راته وويل "ته درواغ وايی" بولندوی يو نومليک را وايست، په نومليک کې يې زما، زما د پلار او زما د وروڼو نومونه وموندل. زموږ د نومو تر څنگ ليکل شوی ول چې موږ د شمالي يو. [شمالي د کابل شمال ته سيمه ده چې ډيري تاجيکان پکې ژوند کوي]. بولندوی وويل "تاسو د شمالي یاست؟" ما ورته وويل "هو موږ د شمالي يو." ما ورته وويل چې زه په کابل کې خپلې زده کړې کوم. بولندوی را ته وويل درځه چې دننه ولاړ شو. هغه زه د خپل کور انگر ته دننه ټيل وهلم. کله چې دننه انگر ته ننوتلو ما خپل ورور د لاس په اشاره پوه کړ چې ځان پټ کړي خو هغه پوه نه شو. بولندوی هغه هم وليد. مخکې له دې چې د وحدت بولندوی موږ له ځان سره بوزي، هغه يو وردکي ځوان هم نيولي وو، هغه ډيره سرتکونه کوله، د هغه سترگې يې ور وتړلې. هغوی موږ ټول په يوه موټر کې واچولو خو کله چې ميرويس ميدان ته ورسيدلو زموږ سترگې يې هم را وتړلې. وروسته له هغه پوه نه شوو چې موږ چيرې يو او چيرې مو بيايي."

کله چې موټر ودرید، تښتول شويو کسانو گومان وکړ چې هغوی د وحدت د گوند په پوځي اډې دشت برچي کې دي خو وروسته ورته څرگنده شوه چې هغوی د دريمې کارټې د لويديځ په څلور کيلومتري کې د دشت برچي شمال ته په اونچي باغبانان کې دي.

“موږ له موټره را وايستل شوو. موږ يې په کانتینر کې واچولو... وروسته يو بولندی سره له دوه تنو ساتونکو راغی، بولندوی له ساتونکو سره کانتینر ته راغی او پوښتنې يې پيل کړې. هغه وويل: "تاسو شمالي وال یاست، د مسعود مرسته کوئ." ما وويل "زه د طب محصل یم، نه ما او نه مې ورته هېڅ يو د چا سرتيري او جنگيالي نه يو. موږ شمالي وال يو خو د چا جنگيالي نه يو." ❖ هغه وويل "خوله دې وتړله." بيا د هغه ساتونکو د کلاشنیکوفونو

شاوړونو ته مرمۍ ور تیرې کړې. بولندوې خپلو ساتونکو ته وویل چې موږ بوزي. زموږ سترگې یې را تړلې وې. لغتې او د سوتیو وهل پیل شول او په وهلو وهلو وخوځېدلو، وروسته پوه شوو چې په یوې کوشنۍ خونې کې یې بنديان کړي یو".

تنبټول شوي سړي وویل چې هغه او نورو بنديانو ته یې یوازې یو غاب وریځې ورکولې چې ټولو خوړلې. په هماغه شپه نور بنديان راوستل شول او ټول بنديان له دغه ځایه بل ځای ته ولیږدول شول:

“موږ یې په موټر کې بوتلو. بیا یې په د یوې ودانۍ په کښتنۍ خونې "زیر زمينې" کې واچولو ❖ نه، نه، دا داسې ځای وو چې [تر زیرزمینې لاندې بله زیرزمینې وه] تپه تیاره وه کرغیرنه، بوینه او ډیره سره وه. موږ اوریدل چې له پاسه د ماشینګنو غبرونه راځي. موږ گومان کاوه چې موږ په داسې یوه ځای کې یو چې د جګړې لومړۍ کرښه ده ځکه ډزې ډیرې وې.

په هماغه شپه یې درې تنه نور هم راوستل: یو ځوان د ننگرهار وو، بل یې یو شمالي وال کارگر وو او دریم تن یې د پوهنتون استاد وو. هغوی یې هم له موږ سره په تنګه او تیاره خونه کې واچول. د ټولو لپاره دومره ځای نه وو، به سختۍ ځاییدلو. هوا ډیره ککړه وه، تپه تیاره او تور تورتم وو، هېڅ شی په سترگو نه ښکاریدل. موږ یې د څو ورځو لپاره وساتلو. په ورځ کې یې دوه ځله تشناب ته بیولو".

دغه تر ځمکې لاندې خونه د کنگل کیدلو تر درجې سره وه او دغه ځوان وایي چې هغه ویریده چې د سړې هوا له امله مړ نه شي. دغه ځوان له خپل ورور سره له یوې اونۍ وروسته خوشې شو، داسې ښکاري چې د خپلوانو د منځګړیتوب له امله چې د وحدت د گوند له بولندویانو سره یې اړیکه درلودله خوشې شول. خو ده وویل چې له هغه سره نور بنديان له بیلابیلو برخه لیکونو سره مخامخ شول:

“له موږ سره نور بنديان هېڅکله خوشې نه شول. هغوی تري تم شول. زه پوهیږم، بنديانو موږ ته وویل چې د هغوی کورنیو ته خبر ورکړو. زه د هغوی کورنیو ته څو ځله ورغلم او خبر مې ورکړ. د هغوی کورنۍ ورپسې ډیرې وکړېدلې چې پیدا یې کړي. موږ ورته یو شمیر لارښوونې وکړې. خو بنديان تر یوې مېاشتې پورې نه ول خوشې شول. څو موده وروسته کله چې ما د هغوی د کورنیو له غړو سره خبرې وکړې پوه شوم چې هغوی نه ول خوشې شوي او تري تم شوي ول".

یو پښتون سپین روبي وایي چې نوموړی د ۱۹۹۲ز کال د مېاشتې په نیمایيو کې د وحدت ځواکونو نیولی وو او هغه لیدلي چې د وحدت د گوند غړو بنديان وژل:

“سهار مهال وو. غوښتل مې د چهلستون د بڼ پر لور ولاړ شم. لس کلن زوی هم را سره وو. د لارې په اوږدو کې وحدتیانو ودرولو. هغوی دوه تنه ول. موږ یې د حبیبې لیسې ته راوستلو. کله چې موږ یې ونیولو په لومړي سر کې

یې له موږ سره بد چلند ونه کړ، یوازې پوښتنې یې کولې..... خو یو کانټینر مې ولید چې له بندیانو ډک وو. هغو دوه وو تنو چې موږ نیولي وو په خپلو منځو کې خبرې کولې، یوه یې ویل چې "خوشې یې کړه دغه دواړه بې گناه دي." بل یې ویل "نه، موږ ښه وکړل چې دوی مو ونیول ځکه دوی پښتانه دي." هغوی ډیر نور پښتانه هم نیولي ول او لیدل مې چې هغوی یې په کانټینر کې اچول.

لومړي جنگیالي ویل چې: "دوی دواړه په کانټینر کې واچوه!" بل یې ویل چې "نه، له ده سره کوشنې هلک دی." لومړني سړي ویل: "څه کیږي، په کانټینر کې یې واچوه، دوی پښتانه دي، ما درته وویل چې په کانټینر کې یې واچوه!" ددوی دغې شخړې تر څو دقیقو پورې دوام وکړ. وروسته یې پرېښودل چې ولاړ شم او موږ خوشې شولو." [5]

دغه سړي وویل چې د دوی له خوشې کېدا سره سم وحدتیانو له بندیانو ډک کانټینر په توغندي وویشت.

"له زوی سره مې نوی په لاره خوځېدلی وم. موږ د چاودنې غږ واورید. وحدتیانو کانټینر له بندیانو ډک کړی وو، بیا یې د کانټینر دروازه ور پسې تړلې وه. چاودنه مې تر غوږ شوه، شا ته مې وکتل، و بیریدلم او د زوی لاس مې ونیو او په ځغاستو مو پیل وکړ، موږ خپل ژوند له مرگڅپاني گواښ سره مخامخ لیده. بیا مې شا ته وکتل، له ډز سره سم گورم چې له کانټینره لیرې، په شا او خوا کې وحدتیانو هم په ځغاستو پیل وکړ.... د ویشتل شوي کانټینر له منځه د بندیانو د بې وسو کوکارو ډک غږونه می اوریدل، د سوري سوري کانټینر له منځه چیغې راختلې. توغندی نیغ په نیغه په کانټینر ننوتلی وو او هلته چاودیدلی وو" [6....]

د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو پښتنو او تاجیکانو سره مرکې کړي دي چې په ۱۹۹۲ز کال کې د وحدت د گوند جنگیاليو نیولي ول، دغه کسان د هغوی د کورنۍ د غړو او یا د هغوی د ملگرو په مرسته خوشي شوي دي چې د بیلابیلو ډلو له مشرانو سره یې اړیکې درلودلې. د جمعیت د دولت یوه لوړ پوړي ملکي چارواکي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د وحدت د گوند د سړي نیولو او سړي تښتولو په اړه دولت ته ډیر شکایتونه وشول، او دولت داسې لاسوندونه په لاس کې لری چې د وحدت ډلې د کابل په لویدیځ کې په یوه ځای کې چې "قلعه خانه" نومېږي یو زندان جوړ کړی وو، د دغه زندان بولندوی "شفیع دیوانه" نومېده. نوموړي بولندوی په دغه زندان کې خلک وهل، ټکول او هغوی یې همدلته وژل. د جمعیت چارواکو ته داسې غوښتنلیکونو هم راغلل چې د وحدت جنگیاليو ژوندي بندیان د خښتو جوړولو په داشونو کې سوځول. [7]

د کابل په لویدیځ کې یوه روغتیاپال چې مخکې مو ورڅخه هم یادونه وکړه د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د کابل په لویدیځ کې د روغتون کارکوونکي پوهېدل چې د وحدت جنگیاليو په زرگونو تنه بې گناه ملکي وگړي دشت برچي ته تښتولي ول، ځینې وختونه به یو شمیر کسان د منځگړو او مخورو کسانو د منځگړیتوب او خبر اترو له امله خوشې شول خو ډیري کسان هېڅکله خوشې نه شول او نه یې چا مخ ولید. [8]

-
- [1] Andrew Roche, ❖ Guerrillas clash in Kabul, some hostages freed, ❖ Reuters, June 4, 1992.
- [2] Human Rights Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.
- [3] Mohammed Nabi Azimi, Ordu va Siyasat, p. 609 [translation by Human Rights Watch].
- [4] Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.
- [5] Human Rights Watch interview with Y.N., Kabul, December 6, 2003.
- [6] هماغه
- [7] Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,
Kabul, July 16, 2003
- [8] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990❖s, Kabul, July 9, 2003.

دويم : تاريخي مخينه

د اتحاد د ډلې سړي تېستونې:

مخکې مو هم ورته نغوته وکړه چې د اتحاد ډلې هم سړي تېستونې کولې. يوه پښتون توکمه تېستول شوي سړي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل سره له دې چې دی پښتون وو خو بيا هم نوموړی د ۱۹۹۲ زکال په دوبي کې د اتحاد ځواکونو نيولی وو ځکه د اتحاد له جنگياليو سره يې شخړه کړې وه. هغه وويل چې د اتحاد په زندان کې له ده سره څه دباندې دېرش تنه هزاره توکمه بنديان ول او دده په وينا يوازې په دې گناه نيول شوي ول چې هزاره گان ول. [1] هغه د خپلو سترگو ليدلی حال داسې وايي :

“د سياف يو شمير پغمانيو جنگياليو ونيولم. هغوی زما له اوبښي سره يوه مالي شخړه درلودله او د هغه پر ځای يې زه د يرغمل په توگه ونيولم. زه يې سيلو ته نېرېدې د خوشالخان مېنې د بريښنا کوټ اډې ته بوتلم. زه يې په يوه خونه کې واچولم، او راته يې وويل چې نن شپه به همدلته تيروم او سبا به مې خوشې کړي. د هغوی د بولندوی نوم تورگل وو. خو په سبا ورځ يې د اتحاد او وحدت ترمنځ جگړه ونښتله.”

دا سړی وايي په هماغه شپه کله چې د کلکو جگړو لمنه پراخه شوه، د اتحاد جنگياليو نور هزاره گان راوستل: “د سياف ځواکونو دېرش يا څلوېښت تنه هزاره گان راوستل..... هغوی جنگياليان نه ول، ټول بې گناه ملکي وگړي ول، په هغوی کې ځوانان او بوډاگان ول.” دغه سړی زياتوي چې د اتحاد جنگياليو په هماغه شپه له ده سره ناست بنديان په اتوماتيکو وسلو ووژل:

“کلکه جگړه روانه وه. موږ د توپونو ډزې اوريدلې. ډيرې زياتې ډزې وې. ما د سياف د جنگياليو غږ اوریده چې ورو ورو په شا کيږي. په دې لړ کې يو تن په بولندوی تورگل غږ وکړ: “له بنديانو سره څه وکړو؟” هغوی په پښتو خبرې کولې، هزاره بنديان په پښتو نه پوهېدل. زه په پښتو پوهيدم. يو يې وويل: “ورسه او بنديان ووژنه!”

زه د دروازې څنگ ته وم. کله مې چې دا واوريدل د دروازې له خولې ليرې شوم او ځان مې يوې گونبې ته کړ. يو سړی راغی او دروازه يې پرانستله، توپک يې په ټولو را تاو کړ او د کلاشنیکوف اتوماتيک ډزې يې پيل کړې. هغه د کوټې هرې خواته ږندې ډزې کولې. لس تنه ووژل شول، او څلور تنه تپيان شول. هېڅ څوک نه ښوريدل. موږ چې ژوندي پاتې وو، په ويره کې ترهيدلي وو، وانښې وانې مو تېستېدلې وې. د باندې ډيره بده او کلکه جگړه روانه وه، بولندوی د خونې کړکې ته راغی او پر ډزې کوونکي سړي يې غږ وکړ چې له دوی سره جگړې ته ولاړ شي او په دې توگه هغه ووت.”

بندیان ویریدل چې وژل شوي کسان و ښوروي. خو کله چې جگړه و درېدله بندیانو په ډیرو ننواتو او زاریو له جنگیالیو وغوښتل چې هغوی خوشې کړي. "دا ځل چې جنگیالي راغلل، ما ورته وویل چې واورئ! زه پښتون یم او زه له دغو کسانو سره نه یم نیول شوی." یو تن جنگیالي وویل چې ما دې بلې خونې ته بوزي ځکه چې زه هزاره نه وم. دا سړی وایي چې "زه د نورو بندیانو له برخه لیکه خبر نه شوم".

ددغه سړي خپلوانو چې د اتحاد د ډلې بولندویان پیژندل او له سیاف سره یې په پغمان کې لیدلي ول، و شو کولای چې د سیاف د جنگیالیو له منگولو څخه ځان خوشي کړي. د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې ته ددغه سړي خپلوانو وویل چې سیاف [.....] وزیر ته وویل چې دا سړی دې خوشې کړي. [2] (د وزیر نوم د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې لیرې کړی دی). ددغه بندي خپلوانو وویل چې له هغه وروسته وزیر، بولندوی تورگل ته لیکلی امر ورکړ او دی یې خوشې کړ. په څو پیښو کې دا په زباد رسېدلې چې سیاف په خپله خبر وو چې د اتحاد ډله هر وخت ملکي بې گناه وگړي نیسي او هغوی بندي کوي او سیاف پر خپلو ټولو بولندویانو ولکه او کنترول درلود.

د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې له بې شمېرو هزاره گانو سره مرکې کړي دي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کال کې د اتحاد ځواکونو نیولي ول او له هغوی څخه یې په اجباري کارونو کې کار اخیست (د دغو خلکو کیسې "پر افشار" د برید په برخه کې راغلې دي).

[1] The quotes and descriptions of this case are taken from a Human Rights Watch interview with

F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

[2] Human Rights Watch interview with L.R.G., relative of the prisoner, Kabul, July 3, 2003.

د بنديانو ځورونه:

د بشري حقونو د څار ټولنې ته ډير گزارشونه او لاسوندونه را سيدلي چې ډير ملكي وگړي د اتحاد او وحدت ډلو نيولي ول او له هغوی څخه يې په اجباري کارونو کې کار اخيستی ، هغوی وهل ، ټکول او ځورول شوي دي. مخکې مو له روغتيا پالې س. ک څخه يادونه وکړه ، هغه وايي چې د ډيرو هغو بنديانو درملنه يې کړې ، ددې ناروغان دواړو ډلو نيولي ول ، بنديان په ټپي ځانونو خوشې شوی ول ، بنديانو نوموړي روغتياپالې ته وويل چې له دوی سره په بنديتوب کې ډير بد چلند شوی او ډير کلک وهل شوي دي .

“ما داسې يرغمل شوي ناروغان وليدل چې ډير کلک ځورول شوي ول: ملكي او غير ملكي. د دواړو خواو له پلوه د خلکو نيول او خوشې کول يوه عادي خبره گرځېدلې وه ، يرغمل نيول شوي کسان د هغوی خپلوانو روغتون ته راوستل [هغوی د بنديتوب په وخت کې وهل شوي ول] . وحدتيانو پښتانه او تاجيکان نيول او د اتحاد سړيو هزاره گان نيول .

ما ليدل چې له هغوی سره څه ډول چلند شوی دی : خلک وهل شوي ول ، خلک شکنجه شوي ول . د هغوی په معقدونو کې آر پي جي ننه ايستل شوي ول. داسې نجونې هم وې چې پر هغوی ډله ييز جنسي تيري شوي ول. زما ناروغان دغسې بلهاريان " قربانيان " ول[1].

د بشري حقونو د څار ټولنې له يو شمير ژورناليسټانو سره مرکې کړي دي ، دغو ژورناليسټانو په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې له نيول شويو بنديانو او يرغملو سره مرکې کړي دي او يرغمل نيول شويو ويلي چې هغوی ډير کلک شکنجه شوي دي. [2] د بي بي سي او اسوشيټد پرس خبريالانو له بيلابيلو بنديانو سره چې له بيلابيلو توکمونو سره يې توکميز تړاو درلود مرکې کړي دي او هغوی ته يې د خپلو نيونو او په بنديتوب کې د ډيرو کلکو ځورونو په اړوند خپلې کيسې کړي دي[3].

ډيره شوني ښکاري چې د سړي تښتونو او د هغوی د ځورونو لړۍ په روان وحشت کې د غچ اخيستنې يوه برخه وه. د مجاهدينو بولندوی عبدالحق چې په ۱۹۹۲ زکال کې د کابل د پوليسو د ادارې مشر وو (د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په مېاشت کې په ختيځ افغانستان کې طالب ځواکونو اعدام کړ) ، په ۱۹۹۲ ز کال يوه ژورناليست ته وويل چې د جون د مېاشتې په لومړۍ اونۍ کې غيراتحادي او غير وحدتي بولندويانو هڅه وکړه چې د يرغمل نيول شويو کسانو په خوشې کولو کې د مبادلې په ډول مرسته وکړي خو د يرغملانو د بدلونې دغه لړۍ هغه مهال په ټپه و دريدله کله چې دواړو خواو وليدل يو شمير يرغملان په ډيره بده بڼه وهل او ټکول شوي ول[4].

(د بندیانو د ځورونو ، وهلو او ټکولو په اړه نور مالومات د " جنسي تیريو " په برخه کې یا " پر افشار " له برید وروسته راغلي دي)

د خلکو تري تم کېدنه:

د بشري حقونو د څار ټولنې د کابل په لويديځ کې له څو کورنيو سره مرکې کړې دي ، دغو کورنيو ويل چې په ۱۹۹۲ زکال کې یا د هغوی خپلوان یا د کورنۍ غړي ، یا وحدت یا اتحاد تښتولي او بيا يې مخونه نه دي ليدلي . دغو کورنيو د نوموړو ډلو له ويرې د بشري حقونو د څار ټولنې ته د تښتول شويو کسانو نومونه ور نه کړل .

د بشري مرستو يوه افغان کار کوونکي چې د کابل په لويديځ يې کار کاوه په ۱۹۹۶ ز کال کې يې د کابل په لويديځ کې د يو شمير تښتول شويو " تري تم شويو " کسانو نومونه او انځورونه " خپاره کړل . [5] دغه پروژ د ۱۹۹۳ ۱۹۹۵ ز کلونو په لړ کې د هغې پلټنې پر بنسټ پلې شوه چې موخه يې يوازې د هزاره گانو د تري تم کېدنې په اړه د مالوماتو د راټولو پر چورليځ را څرخېدله چې د اتحاد د ډلې له پلوه تښتول شوي او بيا تري تم شوي ول . خو کتاب په خپلې سپړنې کې د وحدت او جمعيت د ډلو د سړي تښتونو په اړه هم پراخ مالومات لري او تر يوې کچې د ستونزې د پراخوالي انځور رانغاړي .

دغه کتاب په خپله پلټنه کې ۶۷۱ پېښې را څيړي او ټولې يې هغه پېښې دي چې ډيري يې د کابل په لويديځ کې د ۱۹۹۲ - ۱۹۹۳ ز کلونو په لړ کې رامنځته شوي دي . ح . ک . [6] چې د کتاب يو څيړونکی دی د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل :

“د نجيب الله د دولت له پرځېدا وروسته په لومړي کال کې د کابل په لويديځ کې د ۱۰۰۰ تنو د تري تم کيدنې گزارش ورکړل شوي دي .

موږ د تري تم شويو کسانو د نومونه شميره لږ ښودلې ده ځکه موږ يوازې د هغو پېښو په اړه پلټنه کړېده چې موږ ته څرگنده وه او پوهېدلو چې نوموړي کسان څنگه تښتول شوي ول . يو شمير نور لاسوندونه او د بولندويانو په اړوند نور مالومات شته ، موږ سره دومره وخت نه وو او هڅه مو وکړه چې يوازې راټول شوي شته مالومات خپاره کړو .

موږ ته ډيره ستونزمنه وه چې د هرې پېښې په اړوند جلا جلا کار وکړو . دپلټنې پر مهال زموږ يو تن کارکوونکی د حکمتيار د ځواکونو له پلوه و نيول شو ، هغه يې د پيسو لپاره نيولی وو چې د پيسو په بدل کې يې بايد خوشې کړو ، هغه يوازې د همدغې پلټنې په گناه نيول شوی وو د هغه نوم [. نوم موږ ايسته کړی دی] وو . هغه په دشت برچي کې و نيول شو ، دا هغه مهال وو چې نوموړي پلټنه کوله . له خوشې کېدلو وروسته هغه وويل چې د بنديتوب په وخت کې په ډيره بده بڼه وهل شوی وو[7].

ح. ک وویل چې د پلټنې د پروژې کار کوونکو د تښتول شویو کسانو په را خوشې کولو کې چې بیلابیلو ځواکونو نیولي ول ، هڅه وکړه:

“د ټولو هغو کسانو په اړوند چې موږ پلټنه کړېده ، تقریباً ټول یې ترې تم شوي دي. په ډیرو لږو پېښو کې ډیر لږ کسان خوشي شوي دي ، دا هم هغه کسان ول چې موږ ددوي په هکله مالومات درلودل ، موږ پوهیدلو چې چا او چیرې نیولي او موږ هڅه وکړه چې خوشې یې کړو. له موږ سره یو تن وو چې د اتحاد له ډلې سره یې خبرې اترې کولې ، هغه زموږ د مالوماتو پر بنسټ کار کاوه او یو شمیر کسان یې را خوشې کړل. نوموړي سړي په لومړي سر کې په خپله له سیاف سره خبرې کولې او وروسته یې له احمدزي [د اتحاد یو چارواکی چې یو وخت یې د سر وزیر په توګه کار کاوه] خبرې کولې .

ټولو بولندویانو او ټولو انکار کاوه چې دوی سړي نه دي تښتولي او نه له دوی سره څوک شته. خو په ډیرو لږو پېښو کې کله چې موږ نوموړو کسانو ته خپل ټول په ځیر را ټول شوي مالومات ور سپارل ، نو له هغه وروسته به یې تښتول شوی سړی خوشې کړ. خو دغه یوازې د ګوتو په شمار پېښو کې رامنځته شول .

ح.ک. وویل چې ډیري را خوشې شوي کسان ډیر سخت وهل شوي ول او پر ځانونو یې د وهلو ټکولو نڅښې لیدل کېدلې. هغه د یوه نیول شوي سړي کیسه وکړه چې دی ېې په راخوشې کولو بریالی شوی وو ، دغه سړی د اتحاد ځواکونو تښتولی وو او وایي چې په پغمان کې د یوه بولندۍ په بڼ کې ور باندې د یوه " مریي " په توګه کار شوی دی. (د اجباري کارونو په اړوند پر " افشار د برید " په برخه کې نور مالومات هم ورکړل شوي دي)

“موږ ټولې پېښې په مستنده ډول راټولې کړې دي. کله چې نوموړی راخوشې شو ، ما ورسره مرکه وکړه. کله چې هغه نیول شوی وو نو د اتحاد ځواکونو کلک وهلاي وو او په زندان کې ډیر سخت ځورول شوی وو. له هغه سره پینځوس تنه نور هم ول ، هغه ویل چې دوی د پغمان په یوه سیمه کې ول. له څو اونیو وروسته یې " یوه بڼ " ته را استولي ول چې شپه او ورځ پر ځمکه کار وکړي .

د رباني د دولت یوه پخواني چارواکی د بشري حقونو د څار ټولنې ته د اتحاد او وحدت د سړي تښتونو په اړوند مالومات ورکړل او دا هم ورزیاتوي چې د جمعیت ، حرکت ، جنبش او اسلامي ګوند ځواکونو هم ځینې وختونه انسانان یوازې د پیسو لپاره تښتول. [8] ر. د. د رباني د دولت د کورنیو چارو د وزارت یو پخوانی چارواکی دی او د روانو پېښو په اړوند یې مالومات درلودل ، هغه وایي چې د " نظار د شوری " لوړ پوړی بولندوی " انور ډنگر " [د سړي تښتونو په لړۍ کې ډیرې ژورې جرړې درلودلې] او د جمعیت بل بولندوی " قاسم جنگل باغ " به تل انسانان تښتول او یا به یې د پیسو لپاره یرغمل ونيول. [9]

پورتنۍ پلټنیزه پروژه د یو شمیر سړي تښتونو پېښې را بر بندوي. ح. ک. وایي :

د احمد شاه مسعود تر مشرۍ لاندې د نظار شوری هم ډیر سړي تښتولي دي. په ډیریو پښو کې چا څه نه شوای کولای، خو په دریو پښو کې موږ وکولای شول چې د پښې په اړوند لاسوندونه ومومو او د هغو پر بنسټ نوموړي کسان خوشې کړو. هغوی د هغه وخت د ملي امنیت [افغان څارگرې ادارې] له مشر [محمد قسیم فهمیم] سره خبرې وکړې او وروسته یې خوشې کړل.

د بشري حقونو د څار ټولنې ته د جنبش د ځواکونو له پلوه د سړي تښتونو د پښو په اړه لاسوندونه او مالومات ورکړل شول چې په ۱۹۹۲ ز او ۱۹۹۳ ز کلونو کې یې خلک تښتولي ول. د بشري حقونو د څار ټولنې ته د جنبش یوه رسمي چارواکي ومنله چې د جنبش ځواکونه په ۱۹۹۲ ز او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د بندیانو په وژنه کې په نه سترې کېدونکې توګه ښکیل ول.

[1] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker, Kabul, July 9, 2003. See also

testimony of H.K., Afghan NGO worker, below.

[2] Human Rights Watch interview with Y.U., Afghan journalist, Kabul, July 8, 2003; Human Rights

Watch interview with O.U., Afghan journalist, Kabul, July 13, 2003.

[3] Sharon Herbaugh, Civilians Tell of Captivity, Torture by Rebels, Associated Press, June 6, 1992, quoting interview with released Hazara prisoner.   We were kept in containers, so many of

us that we couldn't sit down. They wouldn't give us food or water, said Nadir Ali, a 22-year-old Hazara candymaker who was held with [. . .] others at an abandoned interrogation center of the

former secret police. He was clutching his right arm, which was swollen and probably broken from

the blows with rifle butts and chains.

[4] Andrew Roche, Gunbattles rage in Kabul, death toll over 100, Reuters, June 5, 1992.

[5] Cooperation Centre for Afghanistan, ❖ The Prisoners and the Missing, Kabul, Afghanistan 1992-

1995 ❖ (Peshawar: CCA, 1996).

[6] د پلټونکي نوم د هغه د خونديتوب لپاره نه دی لیکل شوی

[7] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[8] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 20, 2003;

Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003.

[9] Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,

Kabul, July 16, 2003. This was consistent with testimony by a former Shura-e Nazar official, Human

Rights Watch interview with J.G.M., government security official in 1992-1993, Kabul, July 10, 2003.

شوکه او لوټماری:

د بشري حقونو د څار ټولنې له یو شمیر ژورنالستانو، روغتیا پالانو، د مرستندو ټولنو له کارکوونکو، ټکسي چلوونکو، د ملکي چارو له چارواکو او سرتیرو مرکې کړي دي چې د نجیب الله د واکمنۍ له پرځېدا وروسته د جمعیت، جنبش، وحدت، اتحاد، حرکت او اسلامي گوند شوکې او لوټماری یې په خپلو سترگو لیدلي دي.

د کابل په سویل ختیځ کې یو شمیر سوداګرو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د اسلامي گوند د ځواکونو د لوټماریو ننداره یې د کابل د ښار په سویل ختیځ کې د بالا حصار په سیمه کې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل په مېاشت کې په خپلو سترگو کړې ده. [1] گزارشونه دې نغوته کوي چې د سفارتونو ودانۍ او ډیپلوماټیک استوګنځي هم د لوټماریو د لومو په ښکار کې را پریوتلې. [2] د افغانستان لپاره د ملګرو ملتونو د بشري حقونو راپورتر گزارش تر لاسه کړ چې په مکروریانو کې د دولتي کاروونکو پر استوګنځیو د لوټمارو سترګې ښخې شوې وې. [3] هغو ژورنالستانو چې د زاړه رژیم د پرځېدنې گزارش یې ور کاوه ولیدل چې د ښار په هر ګوټ کې کورونه او هتې ګانې لوټل کېږي. [4] یوه افغانستان ژورنالست د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل په میاشت کې خپل د سترگو لیدلی حال داسې په یاد راوړي:

“ما په خپلو سترگو ولیدل چې د مسعود او سیاف سرتیرو ښار ته له ننوتلو سره سم د کړکیو ښیښې ماتولې او هر څه یې چې مخې ته ورتلل او خوښ یې ول لوټل او له ځان سره یې وړل. هغوی د وحشي څارویو یا ژویو په څیر ول او هغه ناخبرۍ یې کولې چې زړه یې غوښتل.” [5]

د بي بي سي يوه ژورنالست د بشري حقونو د څار ټولنې ته د ۱۹۹۲ز کال په اپریل کې خپل د سترگو لیدلی حال داسې ووايه:

“ما د جنرال دوستم د وزبکو سرتیرو لوټماری ولیدله د هغوی پیژندنه ډیره آسانه ده. زه هغوی د جامو او څیرو له مخې پیژنم. هر څوک، هغوی په آسانۍ پیژندلای شي. ما د دوی یو شمیر کسان ولیدل چې یخچالونه یې په شا لېږدول، نورو یې ایرکنډیشنرونه او نور توکي له ځان سره ځغلول. زما د دوستم د وزبکو ملیشو یو شمیر کسان په یاد راځي چې له یوې ګډې پوځې پوستې څخه به دباندې راوتل. هغوی خوښ او خوشاله ځوانان ول او تل به یې خندل. هغوی یخچالونو او هغو ته ورته نور شيان په خپلو اوږو لېږدول. د [جمعیت او جنبش] ډلو دواړو د ولسمشر ټوله ماڼۍ چور او لوټ کړه. د هغوی سرتیري په ماڼۍ ننوتل، غاډۍ او نور گران بیه شيان یې لوټ کړل.” [6]

د بشري حقونو د څار ټولنې ته د داسې توروو گزارشونه هم را ورسیدل چې د جنرال مجید روزي په ګډون په کابل کې د دوستم لوړ پوړو بولندویانو د جنبش له لوټماریو څخه ګټه تر لاسه کوله. [7]

د نظار د شوری یوه پخواني لوړ پوړي چارواکي د بشري حقونو د څار ټولنې ته د جمعیت د هغو سرتیرو د لوټماریو په اړوند وویل چې د جمعیت د یوه منځپوړي بولندوی قاسم جنگل باغ تر بولنې لاندې ول.

۱۹۹۲ ز کال د اګست ۱۱: جنرال عبدالرشید دوستم د جنبش د ډلې مشر. د دوستم ډلې گوته نیول شوی چې د ۱۹۹۰ ز لسیزې په لومړیو کې په کابل کې په جنگي جناياتو کې ښکېل ول. د ۲۰۰۵ ز کال له نیمایي وروسته د هیواد د دفاع په وزارت کې مهمه پوځي څوکی ورکړل شوې ده.

❖ 2001 Reuters Limited

“قاسم جنگلباغ د کابل د ختیځ په وزیر اکبرخان او مکرو ریانو کې د ډیریو رېږو او ناتارونو پازوالي په غاړه لري لکه : لوټماری ، سړي تښتونه او پر نجونو جنسي تیري. ... قاسم ځانته یو غنډ درلود ❖ گومان کوم دده خپل غنډ وو. ددغه غنډ عملیاتي بولندوی د نظار د شوری ، بسم الله خان وو او گومان کوم بسم الله خان نیغ په نیغه د مسعود لاس لاندې وو. مسعود هغه ته پیسې ورکولې چې خپلو سرتیرو ته یې ورکړي ... خو هغه دغه پیسې زما په باور د ځان لپاره اخیستلې. زه پوهیږم ❖ زه پوهیږم چې دغسې کړنې همدا اوس هم دوام لري. هغه موټران لري خو د هغه سرتیري خواران دي. له دې امله دهغه سرتیري له خلکو څخه شوکه کوي او هر څه یې چې زړه و غواړي تر لاسه کوي یې. سرتیرو ته تنخوا نه ورکول کېده ، هغوی لوټماری او شوکې کولې” 8.]

یوه انځور اخیستونکي ژورنالېست چې په ۱۹۹۲ز کال کې یې په کابل کې کار کاوه وایي چې هغه د کابل په لويديځ کې لیدل چې د جمعیت ځواکونو د کابل د لويديځ کورونه لوټل: "تا به لیدل چې د یو کور نه، دوه نه بلکه یوه د یوې کوڅې پر کورونو به ور ننوتل. د کورونو د ستکونه به را وایستل شول، د بریښنا مزي به پریک شول، د کور شیان او توکي به را وایستل شول، لنډه دا چې د یوه کور هرڅه به را وایستل شول" [9].

د ۱۹۹۲ز کال د مې د مېاشتې په وروستیو کې د یوه ژورنالېست پوښتنې ته په ځواب کې د جمعیت یو لندوی مسلم چې د افغانستان د دفاع په وزارت کې یې د یوه لوړ پوړي چارواکي په توګه کار کاوه وویل: "هره ټولنه غله او لوټماران لري. زموږ ټولنه هم له نورو ټولنو څخه کوم ځانګړی توپیر نه لري. هو! دا منو چې دلته ګډوډي ده، دلته بې قانوني ده. خو د لاس انجلس په پرتله دومره کړکېچنه نه ده." [10] دا هغې پراخې اله ګولې ته نغوته وه چې په ۱۹۹۲ز کال کې د کالفورنیا په لاس انجلس کې وروسته له هغې رامنځته شوه کله چې یوه قاضي د داسې یوې ویدیو د خپریدلو اجازه ورکړه چې په هغې کې د پولیسو څو تنه افسران یو تور پوټکی ډاکو "رندي کینگ" تر وهلو او ټکولو لاندې نیولی وو.

کابل، لاس انجلس نه وو. د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل ډیرو میشتو کابلیانو وویل چې په ۱۹۹۲ز کال کې د وحشت، بې قانونۍ، د هرډول جرم له سزا څخه د معافیت او د ناتارځپلې ګډوډۍ کلتور راغی او ټولیز احساس دا وو چې د ملیشو سرتیري څه یې چې زړه غواړي، کولای یې شي. د لوټمارۍ او شکونې تر څنګ هلته د وژنو او نورو بیلابیلو وحشتونو پېښې تر سره کېدلې.

د بي بي سي یوه ژورنالېست د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل په مېاشت کې د جنبش ځواکونو ملګري وګړي په نخښه کول:

"جنبش لوټماري کوله موږ یې فلمونه اخیستلي دي. په یو ځای کې د جنبش ځواکونه یو هلک چې بایسکل لري وهي. ګومان کوم له هغه څخه یې بایسکل اخیسته. زه ګومان کوم دا یو له هغو کم پیدا پېښو څخه دی چې یو څوک دې د دوی له منځه را پاڅي او د بل چا د وژنې مخه دې ونیسي. هغوی دغه هلک د کلاشنیکوف په لېچ "قنډاق" وهي خو کله چې د هغوی له ډلې څخه د یو تن سرتیري سترګې پر موږ لګېږي خپل ملګري ته وایي چې هلک دې خوشې کړي.

په بله پېښه کې چې د کانینټال هوټل ته نږدې رامنځته شوه، زموږ کمره پر نورو کړکېچنو ستونزو ور تاوه شوه. د جنبش وزبک سرتیرو زموږ د کمرې مخې ته اکتونه او پېښې کولې. هغوی یو هلک درولی وو، هلک، یو ملګري تنکی ځوان وو. هغوی غوښتل پر هلک ساعت تیري وکړي. سرتیرو دغه هلک څو متره لیرې درولی وو او د هغه د پښو تر څنګ به یې ډزې کولې او هلک به له ویرې پورته پورته الوت، دوی په دې ډول پر هلک نڅا کوله او پر هغه

به يې چيغې وهلې " و ناڅه ، و ناڅه " او په دې ډول به يې د هلك د پښو ترڅنگ ډزې كولې او هغه به يې نڅاوه .
[11]

د بشري حقونو د څار ټولنې په ۱۹۹۲ ډ ۱۹۹۳ زو کلونو کې د جمعيت ، جنبش او حرکت د ځواکونو د سرتيرو په لاس د ډيرو وژنو پيښې په لاسوند ډول را ټول کړې دي . د جمعيت او جنبش پخوانيو رسمي چارواکو د بشري حقونو د څار ټولنې ته ومنل چې د هغوی په پخوانيو اړوندو ډلو پورې پوځي ځواکونه په وژنو ، لوټماريو او شوکو کې په کلکه ښکيل ول . [12]

د جنبش دغه رسمي چارواکي د يو شمير ځانگړو بولندويانو نومونه را خلي چې په دغه ناتار کې ښکېل ول :

"شیر عرب ، اسماعيل ديوانه [ليونې اسماعيل] ، عبدالچيریک [13] له هماغو لوړمړيو شپو ورځود هتيو او مارکټيونو په لوټماريو کې ښکيل ول . د ۱۳۷۱ ل په وروستيو او د ۱۳۷۲ ل په لومړيو کې چې [د ۱۹۹۳ ز کال د جنوري او مې له مېاشتو سره سمون خوري] هغوی د " پرزه فروشی " بازار لوټ کړ . اسماعيل ديوانه [د کابل په سويل ختيځ کې] په بالا حصار کې وو . هغه به تل پکتياوال پښتانه چې له دغې لارې تيريدل وژل . " [14]

د نظار د شوری يوه بل پخوانی چارواکی وايي چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د جمعيت ځواکونه په ډله ييزو او ټوليزو لوټماريو کې ښکيل ول او نوموړی په ځانگړې توگه د نظار د شوری يو ډير بد ډاکو ، بولندوی " رحيم ' کونگ فو ' " ته گوته نيسي او دغه ډاکو په خپل وار په خپله د جمعيت يو رسمي چارواکی وو ، هغه وايي : " رحيم کونگ فو ، يو لوی لوټمار ، ډاږه مار ، غل ، وژونکی لنډه دا چې يو ستر جنايتکار وو " [15] دغه رسمي چارواکي [کله چې د رحيم په تړاو خبرې کولې په ژړا شو او د بشري حقونو د څار ټولنې ته يې وويل چې] رحيم په ۱۹۹۲ ز کال کې په ټايمنيو کې د وحدت پر وړاندې د عملياتو په لړ کې ډير ملکي هزاره گان او ماشومان ووژل : " ډير جنسي تيري وشول ، ډير نارينه او ښځې ووژل شول . رحيم ډير هزاره گان ووژل . هغه ماشومان ووژل . بخښنه غواړم ، نور نه شم کولای ددغه ناتار په اړه ډير څه ووايم " . [16]

نوموړي په بله مرکه کې د اوريدا له مخې وويل چې ډاږه مار رحيم کونگ فو د ټايمنيو په عملياتو کې څنگه د خپلو جناياتو کچه تر لوړې کچې ورسوله :

" رحيم د هزاره گانو غاړې ور پريکولې . رحيم وويل چې " موږ د ۳۰۰ ډ ۳۵۰ هزاره گانو ستوني ور پريک کړل . زه په يوه کور ننوتلم ، يو څو ورځنی ماشوم مې وليد ، ما خپله برچه د ماشوم په خوله کې کښيښودله . ماشوم زما برچه د موږ د تي په شان رودله ، بيا مې نا ځاپه برچه د ماشوم په ستوني کې ور ننه ايستله " [17]

د کابل د ښار يوه استوگن چې تل يې د ډلو ترمنځ د منځگړيتوب دنده تر سره کړيده د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې هغه د ۱۹۹۲ ز کال د دسامبر په مېاشت کې په خپلو سترگو وليدل چې د جنبش سرتيرو يو تاجک ځوان

هک وواژه ، د نوموړي هک ورور پيسې راوړې وې چې خپل ورور د هغوی له منگولو څخه و ژغوري ، گنگوسو ويل چې نوموړی د جنبش د ډلې بولندوی عبدالچريک تبتولی وو .

"يوه ورځ يوه ميرمن ماته راغله او د مرستې غوښتنه يې وکړه. هغه پوهېدله چې زه د جنبش د ډلې له خلکو سره پيژندگلوي لرم ، هغې را څخه وغوښتل چې د هغې لپاره د مرستې لاس ور وغځوم : د هغې د ورور موټر د جنبش ځواکونو د ۱۹۹۲ز د دسامبر په مياشت کې گرځولی وو. موټر عبدالچريک گرځولی وو ؟ چريک د کابل په ختيځ کې د چمن وزيری په بريښنا کوټ کې پوسته درلودله.

زه د عبدالچريک پوستې ته ولاړم. کله چې کښينستلم ، چريک ته سترگې په لار وم چې ور سره خبرې وکړم ؟ په دغه شېبه کې يو ځوان ۱۸-۱۹ کلن ځوان له يوې غټې کڅوړې سره را ننوت ، غټه کڅوړه له پيسو ډکه وه ؟ يو پنجشيري ځوان وو ؟ زه د هغه له پنجشيري گر دوده پوه شوم او د تاجيک په شان ښکاريده.

ځوان هک چريک ته په ننواو وويل ورور يې ور خوشې کړي. هک وويل : " دا دي هغه پيسې چې تا زما د ورور د خوشې کولو په بدل کې غوښتې وې " هک د کڅوړې سر ور خلاص کړ . کڅوړه له پيسو ډکه وه. نه پوهيږم چې څومره وې خو کڅوړه زيچ او ډکه وه .

عبدالچريک هک ته و کتل ، بيا يې خپلو ساتونکو ته و کتل ، له هغه وروسته يې وويل " دې بوزی د هغه ورور ته." ساتونکو هک ته وويل چې ور سره ولاړ شي او هک يې له مټو کلک و نيو او له دروازې ووتل. هغوی د باندې ووتل.

زه په خونه کې سترگه په لاره وم. له دوه درې دقيقو وروسته ، غوږونو ته مې د ډزو غږ راغی ، ډزې څه دباندې پينځوس متره ليرې وې. دا د اتوماتيک توپک د ډزو پرله پسې غږ وو. څو شېبې وروسته توپکوال بيرته خونې ته راغلل. د هغوی په لاسونو کې گوتې او لاسي ساعت وو ، گوتې يې عبدالچريک ته ورکړې او ساعت يې د هغه د ميز پر سر کښيښود. زه چريک ته په دې هيله ورغلی وم چې د هغې ښځې د ورور موټر ور خوشې کړم خو کله چې دا پيښه مې وليدله غلی له بريښناکوټه را ووتلم او خپله لاره مې ونيوله. کله چې د باندې راووتلم " له خپله خدايه مې ډيره مننه وکړه " چې له هغه ځايه ژوندی راووتلم.

د بريښنا کوټ په دروازه کې مې له ساتونکي پوښته وکړه " دا سړی تا وواژه او يا دې يوازې د هغه ساعت او گوتې واخيستلې؟ " جنبشي ساتونکي وويل " دا څه د ليونتوب پوښتنه کوی! کله چې يو پنجشيري زموږ گوتو ته راسي او زموږ بندي شي نو هغه کله ژوندی پاتې کيدای شي ، آيا دا زموږ په واک کې ده؟

ما ته هېڅ د منلو وړ نه وه چې څوک دې يو سړی په دومره آسانۍ مړ کړي. خو دا هغوی ته يوه عادي خبره وه. ستا زړه ته به يې ونه مني چې هغوی به څوک وژلی وي . ځکه دا دوی ته يوه عادي خبره وه ، هغوی ته داسې ښکاريده

چې هېڅ شی نه وي پېښ شوي. کله چې توپکوال بیرته راغلل په خونه کې نورو ناستو توپکوالو ان له ځانه هېڅ غبرگون ښکاره نه کړ، هېڅ پوښتنه یې وړ څخه ونه کړه، دا ځکه چې دا د دوی ورځنۍ او عادي کار وو [18].

د کابل د ښار د ټایمینیو د واک یوه اوسیدونکي د حرکت د سرتیرو په لاس د ملکي وگړو هغه ټولوژنه په یاد لري چې په خپلو سترگو یې د کابل د شمال پریوه سړک د ۱۹۹۲ز کال په سپتامبر کې لیدلې وه:

"ما دخپل د کور مخ ته یوه هټۍ درلودله. په هټۍ کې مې د اړتیا وړ توکي پلورل. یو سهار په هټۍ کې ناست وم. دغه هلک ته گوره چې تیرېږي، د ده په منگ مې یوهلک ولید. هغه نوی واده کړی وو. پرسړک ډزې پیل شوې. کښته سړک ته مې وکتل او گورم چې هغه ځمکه پروت دی او پرسړ یې بل هلک ولاړ وو. باندني سړي تومانچه په لاس کې درلودله او خپله تومانچه یې د هلک ککرې ته نیولې وه او هغه په تېک "شقیقې" کې وویشت. هلک مړ شو. پر سړک نور خلک مړي ته ور نږدې شول او بیا ودریدل [19].

نوموړی هټیوال چې د هلک د وژنې په لامل نه پوهېده او د وژونکي نوم یې هم نه پیژانده دومره پوهېږي چې چا د حرکت د ډلې له ځواکونوسره لیدلی وو.

"دغه توپکوال د حرکت له کسانو څخه وو، زموږ له څنگه په کرارۍ تیر شو. داسې ښکاریده چې هغه، هغه څه تر سره کړي ول چې زړه یې غوښتل. موږ په رڼو سترگو ولید. موږ پوهېدلو چې هغه د حرکت له کسانو څخه وو." [20]

د کابل د ښار یوه بل استوگن چې د سرویس موټرانو چلوونکی وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې هغه د ۱۹۹۲ز کال په پای کې د اسلامي گوند ځواکونو نیولې وو، د هغه سرویس بس یې ورڅخه غلا کړی وو او نږدې وو چې دې هم ووژني:

"یوه وخت ما سرویس بس چلاوه او زه نږدې وروستي تمځای ته رسېدم، ټولې سپرلې له سرویس کوزې شوې وې او سرویس تش وو... مخې ته مې یو سړی او یو ځوان هلک راغلل، ما موټر ودراره او غوښتل مې هغوی راپورته کړم. ناڅاپه وسله وال کسان پیدا شول او سرویس ته را وختل او را ته وپې ویل چې د موټر مخه وگرځوم، ما نه غوښتل چې د بس مخه تاو کړم، په دې شېبه کې هغوی زما په وهلو پیل وکړ. د موټر مخه مې را تاو کړه او د گردیز پر لور پر یوه کوشني سړک و خوځېدلو... زه یې خپلې پوستې ته بوتلم --- په پوسته کې د حکمتیار سړي ول. هغوی را څخه و غوښتل چې د موټر چلول ور زده کړم، څنگه د موټر گیرونه بدلېږي او موټر څنگه چالانېږي.

له هغه وروسته بولندوی وویل "موټروان غره ته و خپروئ او هلته یې په ډزو ووژئ." وسله والو له لاسه و نیولم چې په دوی پسې ور شم. د لارې په منځ کې د غره په پورتنۍ برخه کې یوه زاړه سړي ولیدلم او ویې ویل "څه پېښه ده؟" ما له هغه و غوښتل چې له ما سره مرسته وکړي. توپکوالو په شا تیل وهلم چې پر مخ ولاړ شم. زاړه سړي کښته

د بولندوی خواته منډه کړه ، داسې ښکاریدل چې نوموړي پر بولندوی اغیزه درلودله. [ښایي د هغه د سپین روب توب له کبله]. بولندوی خپلو سړي ته په لوړ غږ وویل: " مه یې وژنئ ، خو ښه یې و ډبوی " توپکوالو په ډبولو پیل وکړ. ښه یې و ډبولم او په ډبولو کې زه بې هوښه شوم. کله چې بېرته په هوښ راغلم هغوی زما ساعت له لاسه ایستلی وو ، زه په غره کې یوازې وم. له غره راکښته شوم او ځان مې د سړک غاړې ته ورساو ، یوه موټر ته مې لاس ورکړ او له هغوی مې وغوښتل چې ما تر ښار پورې ورسوي. بیا مې یو ریکشا و نیو چې ما تر کوره ورسوي ، په لاره کې هره شېبه بې هوښه کیدلم ، کله چې د دروازې خولې ته ورسیدلم ، کورنۍ مې راغله او زه یې ځنځولۍ په ځولۍ کې کورته ننه ایستلم".

[1] Human Rights Watch interview with three merchants near Bala Hissar, Kabul, July 13, 2003

(describing Hezb-e Islami troops stealing from the bazaar).

[2] Malcolm Davidson, ❖New government struggles to halt Kabul fighting,❖ Reuters, April 30, 1992

and Sharon Herbaugh, ❖Anarchy rules in independent Afghanistan,❖ Associated Press, June 1, 1992

(describing looting of diplomatic offices and residences).

[3] Final Report on the Situation of Human Rights in Afghanistan, prepared by Felix Ermacora, Special Rapporteur on Afghanistan for the U.N. Commission on Human Rights, February 18, 1993,

U.N. Document E/CN.4/1993/42, para. 19.

[4] Human Rights Watch interview with Steve Coll of the Washington Post, April 24, 2004; Human

Rights Watch interview with Jeremy Bowen of the British Broadcasting Corporation, April 12, 2004;

Human Rights Watch interview with Mark Urban of the British Broadcasting Corporation, April 29,

2004. See also, Kabul leaders seek to restore city: but rocket attacks, looting go on as interim council

meets, Los Angeles Times, May 1 1992. See also Derek Brown, Rebel chief bombards Kabul homes,

The Guardian, May 5, 1992; Afghan city plagued by armed gangs, Reuters, June 20, 1992.

[5] Human Rights Watch interview with Y.U., Afghan journalist, Kabul, July 8, 2003.

[6] Human Rights Watch telephone interview with Jeremy Bowen, correspondent with the British

Broadcasting Corporation in Kabul in 1992, April 12, 2004. Mark Urban, another journalist with

BBC, also told Human Rights Watch about looting in April and May of 1992, Human Right Watch

telephone interview with Mark Urban, correspondent with the British Broadcasting Corporation,

April 29, 2004.

[7] Human Rights Watch interview with U.J., former Junbish official, July 13, 2003. This is consistent

with testimony taken from another official in the interim government in 1992-1993: Human Rights

Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003.

[8] Human Rights Watch interview with J.G.M., former official in Shura-e Nazar 1992-1996, Kabul,

July 10, 2003.

[9] Human Rights Watch interview with R.N., photojournalist, New York, December 18, 2004.

[10] Herbaugh, ❖ Anarchy rules in independent Afghanistan, ❖ June 1, 1992.

[11] Human Rights Watch telephone interview with Mark Urban, correspondent with the British

Broadcasting Corporation, April 29, 2004.

[12] Human Rights Watch interview with U.J., former Junbish official, Kabul, July 13, 2003; Human

Rights Watch interview with M.O.Q., former military official in Junbish, Kabul, July 17, 2003; Human

Rights Watch interview with J.G.M., former government security official in 1992-1993, Kabul, July 10,

2003; and Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official, Kabul, July 11

and 20, 2003.

[13] دغه نومونه د جنبش د بولندويانو دي چې په ۱۹۹۲ ❖ ۱۹۹۳ ز کال کې بولندويان ول. يوازې شیر عرب لا تر اوسه ژوندی دی. شاهدانو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې نوموړی اوس په ډنمارک کې ژوندی کوي .

[14] Human Rights Watch interview with M.O.Q., Kabul, July 17, 2003

[15] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official in 1992, Kabul, July 11,

2003.

[16] هماغه

[17] Human Rights Watch interview with S.A.R., Kabul, July 20, 2003.

[18] Human Rights Watch interview with J.J.E, civil society leader, Kabul, July 10, 2003.

[19] هماغه

[20]هماغه

[23] Human Rights Watch interview with F.R.G., Kabul resident, Kabul, July 3, 2003.

له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه

مخکې مو هم په دغه گزارش کې وویل چې په لوی لاس د ملکي وگړو او د ملکي بنسټونو په نڅښه کول له نړيوال بشري قانون څخه سرغړونه ده او کيدای شي د جنګي جنايت په نامه وبلل شي. د دې ترڅنګ د ژنيوا په څلورو کنوانسيونو کې دريمه ماده ځای پر ځای ده چې غیر نړيوالو وسله والو نښتو ته ځانگړې شوې ده، دغه ماده غواړي چې له ملکي وگړو او بنديانو سره دې انساني چلند وشي. په وچ زور يو څوک له خپلواکۍ څخه بې برخې کول، وژل، ځورول، جنسي تيری او نور ناوړه چلندونه ددې مانا ښکاري چې له دغې مادې څخه سرغړونه کېږي. نړيوال بشري قانون "لو ټماری" او داډه ماري هم په کلکه غندي، د دغې مادې په تعريف کې راغلي چې لوټماری د يو چا يا ددښمن د شخصي شتمنۍ غلا ده چې په وچ زور اخیستل کېږي او هم د نورو غلاوو بڼې يې په خپل تعريف کې رانغاړلي دي.

د ژب توکم‌نيز يا هغه ته د ورته بيلگو پر بنسټ وژنه، ناوړه چلند او په ناقانونه توګه له خپلواکۍ څخه د ملکي وگړو بې برخې کول (او هم د نيول شويو يرغملو وهل، ځورول) د ژنيوا د څلورو وارو کنوانسيونونو له څلورمې ماده څخه سرغړونه ده. د دې ترڅنګ په سيستماتيک ډول سړي تښتونې، وژنې او "تري تم کېدنې" چې په ملکي وگړو او پراخو د بريد يوه برخه وي لکه بريد پريوه توکم او نور، د بشريت پر ضد جناياتو کې شميرل کېږي [1].

موږ د همدغې مادې د بشپړوونکې يوې برخې په توګه د وحدت او اتحاد د ځواکونو ډيرې بيلگې وړاندې کړې او مو ويل چې د نجيب الله د واکمنۍ د پرځېدنې په لومړي کال او له هغه په را وروسته کلونو کې يې په زرګونه کسان تښتولي دي. ستونزه دا ده چې ډيري نيول شوي کسان بيرته نه دي خوشې شوي او بيا يې چا مخ نه دی ليدلی او دا په څرګنده دې ته نغوته کوي چې هم د اتحاد او هم د وحدت ډلې ددغو تښتول شويو بنديانو له منځه په زرګونو بې گناه ملکي وگړي وژلي دي. همدارنګه هغه بنديان چې ژندوي پاتې دي يا خوشې شوي دي وايي چې له ټولو سره ناوړه غیر انساني چلند شوی او وهل شوي دي. د وحدت او اتحاد د ډلو او ځواکونو له پلوه تر سره شوې وژنې، ناوړه چلندونه، له خپلواکۍ څخه د ملکي وگړو بې برخې کول او هر اړخيزه پراخې وژنې ښايي د بشريت پر ضد جناياتو کې وشميرل شي.

د اتحاد مشر سياف ته په پورتنیو تيريو او سرغړونو کې د يو مرکزي کرکتر په توګه نيغ په نيغه ګوته نيول کېږي ځکه نوموړي د اتحاد د ځواکونو وروستنی څارونکی او کنټرولونکی وو. له سياف سره په ټلواله کې د رباني د دولت د ۱۹۹۲ څخه ۱۹۹۳ ز کلونو چارواکو د بشري حقونو د څار ټولنې ته ومنل چې سياف د اتحاد د ځواکونو د لوړ پوځي بولندوی په توګه له خپلو ټولو بولندويانو سره ورځنۍ اړيکې درلودلې او هغه دا واک درلود چې خپلو تر لاس لاندې کسانو باندې د بنديانو د خوشې کولو امر ورکړي او په حقيقت کې نوموړي په څو پېښو کې دغه کار کړی دی، دا

په دې مانا ده چې سیاف پر دغو بولندویانو د قوماندې واک درلود. [2] په ۲۰۰۳ز کال کې د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل په لويديځ کې روغتياپالانو وويل چې يو شمير ځانگړې قضیې وې چې په هغو کې د سره صليب نړيوالې کميټې له سیاف سره د بنديانو د خوشې کولو په اړوند خبرې کړي دي او دا يو ځل بيا په دې ټينگار کوي چې سیاف په خپلو تر لاس لاندې کسانو باندې کنترول درلود. [3] د بشري حقونو د څار ټولنې له هغو کسانو سره هم مرکې کړي دي چې د خپلو خپلوانو د خوشې کولو لپاره سیاف ته ورغلي او له هغه سره يې خبرې کړي دي. [4] او کله چې د ۱۹۹۲ز کال د جون په مېاشت کې په کابل کې له خبريالانو سره مخامخ شو او سیاف څخه د سړي تېستونو په اړه پوښتنې وشوې ، سیاف انکار و کړ چې د اتحاد ځواکونو دې هزاره گان تېستولي وي خو دې ته يې نغوته وکړه چې وحدت د ايران د دولت يو ايجنټ دی. [5]

موږ د اتحاد د نورو بولندویانو په اړه ډيرو پراخو څيړنو ته اړتيا لرو چې په سړي تېستونو او ځورونو کې د هر يوه ځانگړې ونډه و پلټو. د اتحاد د يو شمير ځانگړو بولندویانو لکه شيرعلم ، ملاعزت ، زلمي توپان ، عبدالمنان ، ډاکټر عبدالله او نور آغا پر ونډې ، ځانگړې پلټنې ته اړتيا لري ، زموږ په راپور کې د مرکو په ترڅ کې د دوې نومونه ډير راغلي دي چې په سړي تېستونه ، بندي کولو او پر بنديانو په اجباري کارونو کې يې ونډه درلودله. [6] لاندې مو په څلورمه برخه کې د سیاف او د هغه د بولندویانو د شونې قانوني پازوالۍ په اړه سپړنې کړي دي چې په دغه گزارش او نورو ځايونو کې د ځورونو او سرغړونو بڼې يې راغلې دي .

پورته مو د وحدت د گوند مشر مزاری په اړه يو شمير يادونې وکړې. هغه په ۱۹۹۵ ز کال کې ووژل شو . مزاری او د هغه مرستيال کريم خليلي (د افغانستان د اوسني ولسمشر مرستيال) دواړو له رويټر او اسوشیټد پرس سره منلي ول چې هغوی ډير پښتانه ملکي وگړي بنديان کړي دي. [7] مزاری له خپل دريځ څخه په دې پلمې ننگه وکړه چې د اتحاد سرتيرو هزاره گان بنديان کړي دي. [8] (مزاری وروسته دا هم منلي ول چې بنديان په کورونو کې ساتل کيږي ، هغوی ته ډوډۍ ، اوبه او خوراک ورکول کيږي او نه ځورول کيږي) [9]

د وحدت د بولنې " قوماندې " او کنترول د جوړښت په اړه او هم د وحدت د هغو بولندویانو د قانوني عدلي تعقيب لپاره نورو پلټنو ته اړتيا شته چې تر اوسه ژوندي دي. د وحدت د گوند د پريکړو او د گوند په پوځي کنترول کې د کريم خليلي د ونډې او ښکيلتيا په اړه نورو پلټنو ته اړتيا ليدل کيږي. شفيع ديوانه او نصير ديوانه دواړه وژل شوي دي خو تورکمني ، محسن سلطاني ، طاهر توپان ، صداقت جاغوري او بولندوی بهرامي لا تر اوسه ژوندي دي او په هغو سرغړونو کې دې د دوی ونډه و پلټل شي چې يې دلته راټول شوي دي. موږ په څلورمه برخه کې د وحدت د بولندویانو د قانوني پازوالۍ او په سرغړونو کې د هغوی د ونډې په اړوند نورې خبرې هم لرو.

د سړي تېستونو ، يرغمل نيولو او وژنو ترڅنگ دې د هغو لوټماريو ، داړه ماريو ، غلاوو او شوکو په اړه هم هراړخيزه پلټنه وشي چې په دغه مهاليز واټن کې تر سره شوي او موږ پورته يو شمير کوشنيو برخو ته يې نغوته وکړه. د ټولو

خواکونو او ډلو د بولندويانو نومونه چې پورته یاد شول له هغو څخه دي په شوکماریو ، داړو ، ډاکو گریو او لوټلو کې د ښکیلوالی پوښتنې او پلټنې وشوي .

[1] د ژنیوا د څلورو واړو کټوانیسیونو د دریمې مادې او په نړیوال قانون کې د نورو بندیزونو لپار لاندې څلورمه برخه وگورئ .

[2] Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official in 1992, Kabul, July 11,

2003; Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-

1995, Kabul, July 16, 2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security

official, July 18, 2003.

[3] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003; Human Rights Watch

interview with S.K., Afghan medical worker in Karte Seh (West Kabul) during early 1990s, Kabul,

July 9, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with L.R.G., Kabul, July 3, 2003.

[5] Roche, Kabul fighting erupts again despite ceasefire, Reuters, June 4, 1992

[6] پورته مو د "بندي شویو او تري تم شویو " کسانو څو بیلگې وړاندې کړې دغه تورونه دي ته نغوته کوي چې په دغه گزارش کې د ویل شویو تري تم کیدنو ، بندي کولو او ځورنو د پازوالۍ تورونه د نوموړو بولندويانو پر غاړه ور پریوزي .

[7] Andrew Roche, Kabul fighting erupts again despite ceasefire, Reuters, June 4, 1992; Sharon

Herbaugh, ❖ Civilians tell of captivity, torture by rebels, ❖ Associated Press, June 6, 1992.

[8] Roche, ❖ Kabul fighting erupts again despite ceasefire, ❖ June 4, 1992.

د ژنېوا د ۱۹۴۹ز کال د څلورو کنوانسيونونو دريمه ماده چې غير نړيوالو وسله والو نښتو ته ځانگړې شوې ټينگار کوي چې هېڅ څوک دا حق نه لري چې غچ اخيستنې ته لمن ووهي او دا يې هغه غير قانوني چلند بللی دی چې سيال ځواکونه يې د يو بل پروړاندې کاروي؛ نوموړې ماده غليمې خواووې دې ته اړ باسي چې نړيوال بشري قانون ته درناوی وکړي. د بېلگې په توگه، دريمه ماده ناوړه غير انساني چال چلند لکه سړي تښتونه "هر چيرې، هر وخت او تر هر نامه لاندې چې وي" په کلکه غندي.

[9] Herbaugh, ❖ Civilians tell of captivity, torture by rebels, ❖ June 6, 1992.

جنسي تيري او جنسي خورونې:

د بشري حقونو د څار له ټولنې سره د کابل ډيريو روغتياپالانو د مرکو په لړ کې وويل چې په ۱۹۹۲ او ۱۹۹۳ ز کلونو کې د وحدت او اتحاد د ډلو او ځواکونو له پلوه جنسي تيري او د جنسي خورونو نور ډولونه په ځانگړې توگه پر بنځو تر سره شوي دي، دغه ډول تيري او خورونې کابل ته په ور څيرمه سيمو کې د دغه پير د دښمنيو پر مهال هم تر سره شوي دي. [1] د بشري حقونو د څار ټولنې ونه شوای کولای د دغه مهال د جنسي تيريو له ډيريو بلهاريانو " قربانيانو " سره مخامخ خبرې وکړي ځکه نجونې او بنځې دغو ډول مرکو ته دومره ليوالتيا نه لري او يا يې د کورنۍ غړي نه پرېږدي چې په دې اړوند خبرې وکړي. خو د دغو پيښو شاهدان او لاسوندونه شته. موږ مخکې له ح. ک څخه يادونه وکړه چې د دغه پير د پيښو پيښليکنيزه بڼه يې ليکلې ده او موږ پورته نغوته وکړه چې د هغه پروژ د پيښو ، سړي تښتونو ، لوټماريو په لاسوندولو راڅرخيدله ، نوموړي د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل هغو پلټونکو چې د ۱۹۹۰ز لسيزې په پيل کې د دغو ډول پيښو په اړه پلټنه کوله پوهيدل چې د کابل په لويديځ کې سړي تښتونه او پر بنځو جنسي تيري خپلې لوړې کچې ته رسيدلې ، خو هغه زياته کړه چې ډيري کورنۍ دې ته چمتو نه دي چې په دې اړوند ډير مالومات ورکړي.

“ په داسې پيښو کې د بنځو د تښتولو او يا پر هغوی د جنسي تيريو په اړه د مالوماتو را ټول نه شونی ول. د تښتول شويو بنځو کورنۍ او يا هغوی چې تښتول شوي دي د کورنۍ نوم او وياړ له ويريږ شي کولای د هغه جنايت په اړه خبرې وکړي چې پر دوی تير شوی دی. کورنۍ په لوی لاس انکار کوي چې که چا د دوی له کوره چا بنځه تښتولي وي ، يا نه غواړي چې د دغو پيښو په تړاو خبرې وکړي ؛ دا ځکه چې افغان کورنۍ ډيرې محافظه کارې دي. نورې کورنۍ پوهيږي چې په کومې کورنۍ کې څه تير شوي دي ، په دغو کورنيو کې داسې کيسې ډيري دي چې د نورو کورنيو د بنځو د تښتولو په اړه خبرې دي . ما ته به ډيرو کسانو ويل چې " هغه کورته گورئ ، د سړک په دغه يا هاغه غاړه کور کې يوه بنځه تښتول شوې وه " خو کله موږ هغې کورنۍ ته ورتللو او له هغو څخه مو پوښتنه کوله هغوی انکار کاوه او ويل يې چې هېڅ نه دي پيښ شوي. داسې ځوابونه تل او هر چيرې را کول کېدل. يو شمير کورنيو منله چې د هغوی له کوره هلک تښتول شوی يا پر هغه جنسي تيري شوی خو د بنځو په اړه يې هېڅ نه ويل . [2]

د بشري حقونو د څار ټولنې له بيلا بيلو ژورناليسټانو او د ټولنيزو چارو له کارکوونکو څخه بيلابيل مالومات ترلاسه کړل او ټينگار کوي چې له دوی سره د جنسي تيرو د پيښو لاسوندونه شته ؟ په ځانگړې توگه د جمعيت ، اسلامي گوند او وحدت د ډلو په اړه چې د خلکو پر کورونو ورننوتل او پر بنځو يې جنسي تيري کول. [3] همدا شان د بشري حقونو د څار ټولنې ته د جمعيت ، وحدت او جنبش ځواکونو د جنسي تيريو په اړه د ډاډ وړ مالومات را رسيدلي

دي. [4] مخکې مو د کابل په لويديځ کې له روغيتا پالې س. ک څخه يادونه وکړه ، نوموړې وايي چې هغې د داسې ميرمنو درملنه کړې ده چې په ۱۹۹۲ ډ ۱۹۹۳ زکلونو کې د کابل په لويديځ کې پرې جنسي تيري شوي ول ډ هغه زياتوي چې دوی د سړکونو له مخې د ډيرو وژل شويو ميرمنو جسدونه راټول کړي دي ډ د هغوی له جسدونو څخه په څرگنده ښکاريدل چې پر هغوی جنسي تيري شوي ول. [5]

د نجيب الله د واکمنۍ له را پرځېدا وروسته په کابل کې د بيلا بيلو ډلو د سرتيرو له پلوه د بې شميرو تر سره شويو جنسي تيريو پراخې پلټنې ته اړتيا شته. د لاسوندونو پر بنسټ په دغه مهاليز واټن کې جنسي تيري د يوې ساري روحي ناروغۍ په بڼه د ډلو د ځواکونو د سرتيرو او بولندويانو په منځ کې خپره شوه ، په دې کې د لوړې کچې بولندويان هم شته ، او داسې بريښي چې ځواکمنو بولندويانو د هغې په مخنيوی کې وړاند او اړين گامونه له اړه نه دي اوچت کړي. په ځينو پيښو کې لوړ پوړي بولندويان په خپله ښکيل ول. [6]

[1] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker, Kabul, July 9, 2003; Human

Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[2] Human Rights Watch interview with H.K., aid worker, Kabul, July 5, 2003.

[3] ډ Human Rights Watch interview with Y.U., journalist, Kabul, July 8, 2003 (documented rape of

women by Hezb-e Islami forces); Human Rights Watch interview with J.J.E, civil society leader, Kabul, July 10, 2003 (documented case of three women raped by Jamiat forces in Micrayon); Human

Rights Watch telephone interview with John Jennings, Associated Press correspondent in Kabul 1992-

1993, April 8, 2004 (describing evidence of rape by Wahdat). Terence White, a journalist with Agence

France-Presse, also documented cases of rape of Afghan women by various mujahedin forces in 1992

and 1993. See Terence White, ❖ Afghan women protest outside UN office as Turks evacuate Kabul, ❖

Agence France-Presse, February 9, 1993.

[4] Human Rights Watch interview with J.G.M., former government security official in 1992-1993,

Kabul, July 10, 2003 and Human Rights Watch interview with S.A.R., former Shura-e Nazar official,

Kabul, July 11 and 20, 2003 (admitting Jamiat forces were regularly implicated in rapes); Human

Rights Watch interview with K.M.B., former combatant who served under Ittihad forces, Kabul, July

4, 2003 (witnessed women who said they were raped by Wahdat); Human Rights Watch interview

with C.S.A., former government security official, July 18, 2003 (documented rapes by Junbish).

[5] Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in west Kabul during early

1990❖s, Kabul, July 9, 2003. S.K. described a typical case of a woman she found on the street in Karte

She, in west Kabul: ❖ A Pashtun; she had some tattoos on her face. She had been killed, and she had

been tortured, you could see, and raped. We picked her up and took her to the hospital. . . . ❖
Ibid.

[6] For more information on the specific legal standards of international humanitarian law applicable

to rape and the culpability of individual commanders, see section IV below.

ب: ۱۹۹۲ ز اکتوبر ۱۹۹۳ ز فبروري

د ۱۹۹۲ ز کال د اگست د گوليو او راکټونو له وړيا وروسته کابل د هغې مېاشتې په پرتله دومره ونه کړېده ، خو د کال تر وروستيو شپو ورځو پورې د ښار په هره برخه کې به هره ورځ د توپونو گولۍ او پريمانه توغندي لگېدل.

د پېښاور د تړون پر بنسټ د اکتوبر په مېاشت کې د مشرتابه واکمنې سلاکارې ډلې " قيادي شوري " پريکړه وکړه چې د رباني واکمني دې تر نورو ۴۵ ورځو د همدغه کال د د سامبر ترپايه پورې و غځوي ، دا ځکه چې د بڼيو جگړو د شوري د غونډو ناستې ناشونې گرځولې وې. د جمعيت ډلو د کابل پوهنتون په را څيرمه سيمو کې د وحدت له ډلې سره کلکې جگړې وکړې ، دغو جگړو نور ځاني او مالي تاوانونه را منځته کړل. له بلې خوا داسې نښې نښانې را څرگندې شوې چې د دوستم جنبش ډلې د حکمتيار له اسلامي گوند سره د غاړې غړۍ کېدنې خبرې را پيل کړې وې ، له دې مخکې د حکمتيار ډلې په پيل کې له دوستم سره مخالفت کاوه او له مسعود سره په مخالفت کې دوستم يې د يوې پلمې په توگه کاراوه [دوستم د پخواني ړنگ شوي کمونيست دولت يو چارواکي وو]

د ۱۹۹۲ ز کال د سامبر په مېاشت کې رباني ځانته بيله جرگه " شوري " جوړه کړه ، نوموړې جرگې د پېښاور د تړونونو پر بنسټ پر قيادي شوري غږ وکړ چې نوې دولت دې جوړ کړي ؟ يا دې رباني د دويم ځل ټاکنه ومني. خو ستونزه دا وه چې د رباني جرگې په جگړې کې د ټولو ښکيلو خواوو استازيتوب نه شواي کولای او نه يې د افغانستان د ټول ولس استازيتوب کاوه. ان د ده په شوري کې ډيريو رابلل شويو استازو د رائيې له ورکړې څخه ډډه وکړه، ان په دغو استازو کې د جنبش ، وحدت او اسلامي گوند استازو هم گډون وکړ خو رائييه يې ور نه کړه. هر گوره ، د رباني په جرگه کې استازو چې د ملا رباني ملاتړي او د هغه خپلې مليشياوې وې ټينگار وکړ چې رباني دې د نورو راتلونکو اته لسو مېاشتو لپاره د ولسمشر په توگه و ټاکل شي او په دې توگه يې رباني يو " ځل بيا " و ټاکه . حکمتيار د جرگې پريکړه و غندله او ژمن وو چې په څو راتلونکو مېاشتو کې به د رباني دولت را وپرځوي او د مسعود ځواکونه به په شا و تمبوي. وحدت هم د رباني نوې دولت و غانده او په لنډ وخت کې يې له حکمتيار او جنبش سره ټلواله جوړه کړه. جنبش په دغه ټول مهال کې کله يوې خوا اوښته او کله بلې خوا [1].

۱۹۹۳ ز کال ، جنوري فبروري ، جگړې دوام لري

د ۱۹۹۳ ز کال د جنوري د ۱۹ نېټې په اونۍ کې د جمعيت ، اسلامي گوند ؟ وحدت ترمنځ د جگړو اور رېمبارلې وهلې. د همدغې اونۍ په پيل کې د جمعيت ځواکونو د کابل په سويل او سويل ختيځ کې د اسلامي گوند په بيلا بيلو مورچلونو بريدونه وکړل او د حکمتيار ځواکونو په ځواب کې د ښار پر مرکز د توپ د گوليو او توغنديو وړيا

پیل کړه. [2] د اونۍ په وروستیو کې د کابل په لويديځ کې د وحدت او جمعیت ترمنځ د کانتیننټال د هوټل په شا او خوا ، د غره په لويديځ کې په یوې پراخې کرهڼیزې سېمې کې د سیلو په شا او خوا او نورو ځایونو کې کلکې نښتې رامنځته شوې. اوس هغه مهال وو چې د وحدت او اسلامي گوند ځواکونو یو بل ته په جگړو کې اوږه و رکوله.[3]

دواړو ښکیلو خواوو ، جمعیت له یوې خوا ، د اسلامي گوند او وحدت ټلوالې له بلې خوا خبریالانو ته خپلې اعلاميې ورکړې ؟ دواړو خواوو د دښمنیو د بیا پیلولو تورونه پر یو بل لگول.[4]

له یو شمیر روغتیا پالانو او خبریالانو سره د بشري حقونو د څار د ټولنې د مرکو پربنسټ او هم د هغو مرکو پر بنسټ چې نوموړو خبریالانو او روغتیا پالانو له نورو سره په دغه مهال کې کړې وې ، چې د راتلونکو درېو اونیو جگړو په لړ کې د کابل د ښار په زرگونو اوسیدونکي ټپیان او ووژل شول. په کابل کې د تورکيې ، ایران ، چین او هندوستان د ډیپلوماټانو په گډون یو شمیر ډیپلوماټان او د ډیپلوماټیکو دفترونو کارکوونکي له کابل ووتل .

د اونیو په تېرېدو جگړه لا پراخېدلې او ډیره کرغېړنه شوه. هغو ژورنالیستانو چې د کابل په لويديځ کې کار کاوه د بشري حقونو د څار نړیوالې ټولنې ته وویل چې په روغتونونو کې نور د ناروغانو لپاره ځای نه وو هره ورځ به بې شمیره ټپي ملکي وگړي او پوځي ناروغان راوړل کېدل. ډیري ټپیان تر روغتون نه را رسیدل او په لاره کې مړه کېدل. یو ژورنالیست چې د ښار له مرکز به د کابل تر لويديځه د جگړو د گزارشونو لپاره راته ، د جگړو ډیر کرغېړن اړخونه داسې په یاد لري :

دا یو بشپړ لیونتوب وو. پر سرکونو څوک نه ښکارېدل. د کابل د ښار او دارالامان ترمنځ سړک یو خونړی سړک وو ، هره شېبه به توغندي پرې ورېدل. رښتونی او خونړی وحشت خپور وو. کله به چې له یوې خوا ډز وشو ، نو هر څوک به پوهېدل چې ډز له کومې خوا وشو.

کله به چې څوک د کابل سویل چهارآسیاب ته تلل نو د لارې په اوږدو کې به یې د حکمتیار د توغندي ویشتونکو لیکې لېدلې. د وزیر اکبر خان شاته د بي بي مهرو د غونډۍ له پاسه هم همدا حال وو او هره شېبه به توغندي لگېدل. د پېښو لړۍ دومره ډیرې وې چې موږ به د خبریال په توگه پریکړه کوله چې هرې یوې ته مو زړه غوښتل ورتللو او له خلکو سره مو مرکې کولې یا به مو د رامنځته شوې پېښې ویډیويي انځورونه اخیستل. موږ ډیرې کرغېړنې پېښې په سترگو ولیدلې. هرې خوا ته به مړي پراته ول ، هر لورته دې چې کتل ټپیان ول ، د سړک پر څنډو جسدونه خواره واره لیدل کېدل. یوه ورځ مې د یوه ماشوم د بدن پاتې شوې غوښې ولیدلې چې پرځمکه پروت وو. یوه بله ورځ مو یو ټپي هلک موټر ته را پورته کړ ، هغه ملکي هلکی وو ، ډډه یې سورۍ شوې وه. ما ډیر له وحشته ډک او کرغېړن شیان لیدلي دي. ددغه هلک له تپ څخه بویونه تلل ، بیا مو د موټر شاته په ټول بکس کې واچاو او روغتون ته مو ورساوه. ډیر ککړ بوی یې کاوه. گومان نه کوم چې هغه دې ژوندی پاتې شوی وی.[5]

د جگړې د دواړو خواوو ډیري توغندي او د توپونو گولۍ به هره ورځ د ملکي وگړو پر سیمو موبتل او ډیري ناروغان چې روغتون ته راوړل کېدل ملکي وگړي ول. [6]

په جگړو کې د وژل شویو کسانو روښانه شمیره نه ده څرگنده خو په کابل کې د هاغه وخت ژورنالستان په دې بریالي شوي چې د ورځنیو شمیرو اټکلنه را ټوله کړي :

- د جنورۍ په ۱۹ نېټه د فرانسېرس خبري ایجنسۍ ته د روغتیايي چارو یوه چارواکي گزارش ورکړ چې د ښار مرکزي روغتون ته ۲۳ تنه ټپیان راوړل شول او ۸ تنه یې مړه شول. [7]

- د رویتر د ژورنالست د راټولو شویو گزارشونو له مخې یوازې د وزیر اکبرخان په روغتون کې لږ تر لږه ۴۱ ناروغان منل شوي ، ۱۰ تنه په ورځیرمه پوځي روغتون کې مړه شوي (دلته ډیر ټپیان راوړل شوي) ، د جمهوریت په روغتون کې ۲۶ تنه ټپیان ، چې څلورتنه یې مړل شول. [8] د جمهوریت د روغتون ډاکټر سیدعمر ژورنالستانو ته وویل " دا درانده توپونه دي او چرې یې انسان ټوټې ټوټې کوي.... نن موږ ته تر ټولو بد سهار را په برخه شوی وو" [9]

- د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ د مېاشتې په اتمه نېټه د اسلامي گوند او د وحدت د ډلې ځواکونو دواړو د ټولې ورځې په اوږدو کې د جمعیت پر مورچلونو د توغندیو بریدونه وکړل ، په دغه برید کې د ښار په مرکز او ختیځو سیمو کې د ملکي وگړو سیمې هم وویشتل شوې ، له بلې خوا د بي بي مهرو ، او د وزیراکبر خان د غونډیو له پاسه د جمعیت د ډلې ځواکونو د ښار سویلي برخې د اسلامي گوند د مورچلونو په گډون په توغندیو وویشتلې. د کابل پر دغو ځایونو توغندي مېتلي ول : مکروریان ، وزیراکبرخان ، د کابل ټول لویدیځ ، د ټلويزیون د غره په لمنه کې پراته کورنه ، په دغو بریدونو کې په سلگونو ملکي وگړي ووژل شول. د جمعیت او د اسلامي گوند د ځواکونو ترمنځ د روسیې سفارت ته نږدې او هم د ولسمشرۍ د ماڼۍ تر څنګ د نښتو گزارش ورکړل شوی دی. په دغه ورځ د وزیر اکبر خان روغتون ، د ۲۰ تنو د مړه کېدلو او ۶۰ تنو د ټپي کېدلو گزارش ورکړ ؛ یوه ژورنالست د روغتون په دالانونو کې ډیر کړیدونکي ټپیان اود موټرو په تمځای کې بې شمیره مړي لیدلي دي ، ټپیان ټول د توغندیو په چرو لگېدلي ول. ډاکټر محمد قاسم ، خبریال ته وویل : " دا د جگړو له پیله تر ټولو لوړه شمیره ده . " [10] په نورو روغتونونو کې روغتیاپالانو د مړیو شمیره نه شوای اخیستای. یوې رنځورپالې بل ژور نالیست ته ويلي ول چې : " موږ د مړیو د شمیرلو لپاره وخت نه لرو ، موږ ډیر بوخت یو ، موږ د ټپیانو ژوند ژغورو او اړ یو چې د هغوی پالنه وکړو" [11]

د فبرورۍ د لومړۍ اونۍ په پای کې د کابل د روغتیايي چارو مأمورینو د ۸۰۰ تنو د وژل کېدلو د ۳۵۰۰ تر ۴۰۰۰ تنو پورې د ټپي کېدلو گزارش ورکړ چې د ۱۹۹۳ ز کال د جنورۍ د مېاشتې له ۱۹ وروسته تر دغه دمه یا وژل شوي یا ټپیان شوي دي ؟ او دا یې هم ورزیاته کړه چې ښايي د مړیو شمیره نوره هم اوچته شي ځکه چې ډیري ملکي وگړي خپل مړي روغتونونو ته نه راوړي او یا د مړیو گزارش روغتون ته نه ورکوي. [12] د آی سي آر سي مشر امین کوبل [13] ژورنالستانو ته وویل چې د فبرورۍ تر لسمې [14] نیټې پورې ۳۶۸ تنه ټپیان د کابل په روغتونونو کې منل

شوي دي. د فبرورۍ په ۱۲ نېټه د آی سي آر سي د روغتون يوه ډاکټر د فرانسېرس د خبري ايجنسۍ يوه ژورناليست ته وويل چې د (ملکي او پوځي) وگړو په گډون ښايي په ټول ښار کې ۵۰۰۰ تنه وژل شوي وي [15].

د کابل يوه استوگن چې د جگړې په لړ کې د کابل په لويديځ کې اوسيده ، د بشري حقونو د څار ټولنې ته د مرکې په ترڅ کې وويل :

“ډيرې بدې او ترخې شپې ورځې وې. هره ورځ به توغندي راتلل. د شپې له پلوه به د سياف او جمعيت تر ولکې لاندې د کابل په لويديځ کې د پغمان په لمنه کې له پرتې قرغې څخه د ټوپ گولۍ او د نورو درندو وسلو مرمۍ راتلې. او د جمعيت په ولکه کې د مأمورينو د کارتې د غونډې له پاسه به د توغنديو ډزې پيل شوې. د مأمورينو د کارتې د غره او غونډۍ له پاسه به يې افشار ويشته ، هغوی د غره ډډې ويشتلې ، هلته ټول د ملکي وگړو کورونه ول ، موږ په دغه موده کې د خپل کور ترځمکې لاندې خونې " زیرزمینۍ " کې اوسيدلو” [16].

د کابل يو بل استوگن شاهد چې په هغه مهال کې د طب د پوهنځي محصل وو د بشري حقونو د څار ټولنې ته د کابل د لويديځ او مرکز په دواړو سيمو کې د پېښو د حالت په تړاو داسې وويل :

“په دغه وخت کې زموږ په سيمو او گاونډ کې ډيرې کلکې او ترخې جگړې روانې وې. ما داسې جگړې ډيرې لېدلې وې. موږ د نظار د شوری او د حکمتيار د توغنديو او د ټوپونو د مرميو او ډزو ډيرې بدې ورځې او وحشت وليد. پر روغتونونو هم توغندي مېتل ؛ خلک ټوټې ټوټې کېدل ، هرې خواته به ککړې ، لاسونه او پښې پرتې وې.

يو ځل يو توغندی د امنيت [خاد ؟ ژ] پر روغتون ومېست ، موږ هلته په پوهنتون کې د امنيت د نشتوالي له امله خپلې زده کړې کولې... د سهار لس بجې وې. يو شمير ډاکټران ووژل شول ، يو شمير نجونې زده کوونکې هم ووژل شوې ، يوې نجلۍ خپل عصبي کنترول له لاسه ورکړ ځکه پر ککره يې د توغندي چره مېستې وه. يوه نجلۍ ږنده شوه. ما دغه ټول په رڼو سترگو وليدل ؟ ما وليدل چې د يوه توغندي چرې څنگه يو انسان ټوټې ټوټې کوي. د توغنديو د مېستلو په پېښو کې ډير خلک ووژل شول. توغندي د ښار له لويديځ لوري د ټلويزيون د غره له پاسه [د کابل په زړه کې لوړه څوکه ، په دې مانا چې د کابل له سويل لويديځ څخه د حکمتيار له مورچلونو څخه] ويشتل کېدل [17].

د کابل په لويديځ کې د افشار د سيمې يوه اوسيدونکي د بشري حقونو د څار ټولنې ته د مرکې په لړ کې وويل چې په ۱۹۹۳ زکال کې لومړی دده ورور ، وروسته يې پلار د توغنديو او ټوپونو د مرميو په چرو کې ووژل شول :

“د جنوري د مېاشتې وروستۍ اونۍ وه ، شين سهار وو ، زه لا تر هاغه مهاله بیده وم ، زما مشر ورور کښته د څاه سر ته ولاړ [څاه د غره په لمن کې زموږ تر کور لاندې وه] ، ورور مې غوښتل کورته لږ اوبه راوړي.... گاونډيان راځي او موږ له خوبه را پاڅوي او وايي کښته د هتۍ مخې ته ورشو ... موږ کښته شولو : اوه يا اته جسدونه د ځمکې پرمخ پراته ول ، جسدونه د يوبل تر څنگ د هتۍ مخ ته ايښودل شوي ول. گاونډيو وويل چې د څاه تر څنگ يو

توغندی مېښتی وو او ورور مې پکې وژل شوی وو. په دغو شپو ورځو کې هر چیرې او هر وخت چاودنې کېدلې او توغندي هر چیرې موبتل....

موږ نشوای کولای مړی ښخ کړ ، هرې خواته توغندي مېتل ، چا له کوره دباندې پښه نه شوه ایښودلای.... کله چې شپه تیاره شوه ، د کورڅنگ ته مو ښخ کړ. موږ له ځان سره اریکن او لمپې راوړې وې خو له ویرې مو نه شوای لگولې. چوپه چوپتیا وه ، موږ ځمکه و کیندله او د کوڅې ملا لنډه دعا وکړه. له هغه وروسته مو اریکن روښانه کړ ، تیاره وه ، هیڅ شی مو په سترگو نه لیدل. د اریکن له روښانولو سره سم د مأمورینو د کارټې د غونډۍ له پاسه چې د جمعیت په لاس کې وه ډزې پیل شوې ، زموږ خواته نیردې یو توغندی و موبته ، اریکن مو مړ کړ او مړی مو په تیاره کې ښخ کړ. دا د نظار د شوری خلک ول چې ډزې یې کولې. هغوی به تل د مأمورینو له کارټې څخه ډزې کولې ؟ هغوی به تل ملکي وگړي ویشتل. هغوی به پر هر چا ډزې کولې ، خو ډیرې ډزې به یې هغه مهال کولې کله چې د دریو یا څلورو تنو ډله یې ولیدله. [18]

ددغه سړي پلار درې ورځې وروسته په یوه برید کې ووژل شو :

“سهار مهال وو ، ډزې نه وې او حالت کرار ښکاریده. زړه مو غوښتل دباندې ووځو. موږ خوراکي توکو ته اړتیا درلودله. پلار مې دباندې ووت. کله چې پلار مې زموږ له غرنی کوره کښته مخ په ځوړي روان وو ، د هغه ترڅنگ توغندی و مېتل. پلار مې په هوا کې او پر ځمکه یې وویشتت. یوه چره ورباندې مېښتې وه. په ډیر بد ډول ټپې شوی وو. موږ ژړاوې پیل کړې ، موږ غوښتل چې هغه روغتون ته ورسوو ، خو ډیر وینه ورڅخه بهېدله ، وینه نه درېدله. هغه په وینو کې لېټ پیت وو او سا یې ورکړه.... موږ غوښتل چې هغه ښخ کړو خو د هغه په ښخولو کې هغه کړاو پر موږ تیر شو چې درې ورځې مخکې زما د ورور په ښخولو کې راپېښ شوی وو ”.

د جنورۍ د مېاشتې په وروستیو او د فبرورۍ د مېاشتې په پیلنیو ورځو کې په زرگونو کابلینان له خپلو کورونو څخه وتښتیدل. د بشري حقونو د څار ټولنې [19] له څو تنو کابلینانو سره چې په هغه مهال کې یې خپلې کورنۍ له کابله دباندې لیږلې وې مرکه کړیده او ټولو د جگړو له امله سرتکونه کوله. " موږ د توغندیو د چرو له ویرې خپل کورونه پرېښودل ، موږ د ډزو له ویرې خپلې شتمنۍ او کورونه پرېښودل ، درندې وسلې وې ، هرې خواته ډزې کېدلې او هره شېبه توغندي مېتل. " [20] یوه کابلي ښاري چې د فبرورۍ په مېاشت کې یې خپل کور پرې ایښی وو د بشري حقونو د څارټولنې ته وویل : " د کابل په لویدیځ کې به شوروي سکر توغندي مېتل ، توغندي هر چیرې په هوا ول... د توپونو ږندې گولې او ړانده توغندي له توپیره پرته هر چیرې او د هر چا په ککره موبتل. زموږ ژوند خوندي نه وو له دې امله اړ شو چې دباندې ووځو [21]. په هاغه وخت کې ژورنالستانو گزارش ورکړ چې د ملکي وگړو کتارونه پر سړکونو لیدل کیږي او غواړي له ښاره دباندې ووځي. یوه سړي چې په یوې لاسي کراچی کې یې د خپل

کور شيان بار کړي ول د فبرورۍ په نهمه يوه ژورناليست ته په لوړه ترخه ژبه وويل : " دغه مجاهدين موږ بيرته لومړۍ پيړۍ ته بيايي " .

[1] اسير : علل سقوط پ. ۹۱ ❖ ۱۰۳ . سنگر : نيم نگاهي بر اختلافهای تنظيمي در افغانستان پ: ۱۶۲- ۱۶۷

[2] د ۱۹۹۳ ز کال د جنورۍ د مېاشتې د ۱۹ نېټې د اونۍ د جگړو په اړه مالومات د هغو پراخو مرکو پربنسټ راټول شوي چې په کابل کې مو د جگړو له شاهدانو ، افغانو او نړيوالو ژورناليستانو ، د مرستندويو ټولنو له کارکوونکو ، د بېلابېلو ډلو له چارواکو او نورو شاهدانو سره تر سره کړي دي چې د پېښو په اړوند يې مالومات درلودل

[3] په ۱۹۹۳ ز کال کې د دفاع وزير مسعود تر لاس لاندې د جمعيت رسمي چارواکي يونس قانوني د فبرورۍ د مېاشتې په لومړۍ اونۍ کې خبريالانو ته وويل چې اوس د اسلامي گوند او وحدت ترمنځ د جوړې شوې ټلوالې کړۍ مخ په ماتيدو ده

[4] Terence White, ❖ Rebel faction holds out under pressure from government, ❖ Agence France-Presse,

January 20, 1993 (❖government❖ and ❖Hezb❖ officials quoted); Terence White, ❖South Kabul under intense rebel bombardment, many casualties, ❖ Agence France-Presse, January 21, 1993 (quoting

❖government❖ officials); Suzy Price, ❖Hundreds of casualties in Afghan fighting, ❖ Reuters, January 21,

1993 (quoting ❖government❖ and ❖Hezb❖ statements); and Suzy Price, ❖Rebel Afghan chief attacks

Kabul for the 19th day, ❖ Reuters, February 6, 1993 (quoting Yunis Qanooni and Abul Ali Mazari).

[5] Human Rights Watch interview with Suzy Price, correspondent for the British Broadcasting Corporation and Reuters, New York, April 1, 2004.

[6] Human Rights Watch telephone interview with Marc Biot, official at Jamhuriat hospital in Kabul in

1992-1993, July 10, 2004; Human Rights Watch interview with S.K., Afghan medical worker in west

Kabul during early 1990s, Kabul, July 9, 2003.

[7] Terence White, "Rocket attack kills eight, Afghan troops suffer heavy losses," Agence France-

Presse, January 19, 1993 (quoting hospital officials).

[8] Suzy Price, "Hospitals full as more rockets hit Afghan capital," Reuters, February 4, 1993; Human

Rights Watch interviews with Suzy Price, New York, March 2004.

[9] هماغه

[10] Price, "Dozens killed, hurt in shelling of Afghan capital," February 8, 1993.

[11] Jennings, "Fighting intensifies in Afghan capital," February 8, 1993.

[12] Price, "Dozens killed, hurt in shelling of Afghan capital," February 8, 1993; Jennings, "Fighting

intensifies in Afghan capital," February 8, 1993.

[13] Armin Kobel, the chief of ICRC,

[14] Terence White, "Former Pakistan secret service chief arrives in Kabul," Agence France-Presse,

February 10, 1993 (quoting Kobel).

[15] Terence White, ❖No respite in Kabul rocket barrage, death toll close to 5,000, ❖ Agence France-

Presse, February 12, 1993.

[16] Human Rights Watch interview with L.M., resident of Afshar, Kabul, July 12, 2003.

[17] Human Rights Watch interview with F.K.Z., resident of west Kabul, Kabul, July 9, 2003.

د ژباړونکي یادونه : د بشري حقونو د څار ټولنه باید په دغه برخه کې سپیناوی وکړي او یا د دوی ژباړونکو ورته جمله سمه نه ده ژباړلې. د آشامایي یا آسمایي غر چې د کابل د زړه لوړه څوکه ده او خلک یې د ټلويزیون د غره په نامه بولي. دغه غر د مسعود په لاس کې وو نه د حکمتیار د ځواکونو په لاس کې. ښایي د لیکوال یا مرکه کوونکي موخه دا وي چې د کابل له سویل لویدیځ څخه ویشتل شوی توغندی چې موخه یې د ټلويزیون د پوستو غر وو ، له خپلې نخښې اوښتی او د خاد پر روغتون مښتی دی .

[18] Human Rights Watch interview with Y.B.K., former resident of Afshar as a young boy, Kabul, July

[19] Human Rights Watch interview with A.S.F., resident of west Kabul, July 2, 2003.

[20]هماغه

[21]هماغه

پر افشار برید

د وحدت او اسلامي گوند ټلوالې د رباني دولت ته نوی گواښ رامنځته کړی وو؛ وحدت لا وختي په یوازې سر د کابل د لويديځ د ډیرو برخو او د ښار د یو شمیر ختیځو برخو په گډون د کابل یو شمیر مرکز برخې په خپلې ولکې کې درلودلې، د هغوی په لاس کې ډیرې دولتي ودانۍ هم وې، په پغمان او د کابل په لويديځ او د لويديځ په لوړو غونډیو کې د سیاف ملیشایي ځواکونه ډیره شوي ول. وحدت د افشار د غره لوړې څوکې په لاس کې درلودلې چې له پوځي اړخه د دغه غره شمالي برخې چې د پغمان پر سړک سپرې وې وحدت په یوه پیاوړې دریځ کې درولی وو.

د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ په پیل کې د برهان الدین رباني دولت، د جمعیت او د اتحاد لوړ پوړو بولندویانو پریکړه وکړه چې د اسلامي گوند او وحدت د ټلوالې پر وړاندې کوتلي گامونه اوچت کړي، دوی و پتیله چې د ښار په لويديځ کې د وحدت پر مورچلونو په ځانگړې توگه د افشار پر غره او پر نورو دولتي ودانیو چې د افشار ختیځ ته پرتې وې برید وکړي او هم د افشار د غره په لمنه کې گڼ میشتې ملکي سیمې چاڼ کړي.

د بشري حقونو د څار ټولنې له بیلابیلو رسمي چارواکو څخه چې د نظار په شوری او لنډ مهالي دولت کې یې کار کاوه د ډاډ وړ مالومات ترلاسه کړي دي، هغوی منلي دي چې دغه برید د جمعیت، نظار شوری، اتحاد او د رباني دولت د لوړ پوړو کسانو له پلوه پلان او منظور شو[۱].

په پلان کې پتییل شوې وه چې دوی به د وحدت پر مرکزونو چې د کابل په لويديځ کې د افشارو په لمن کې د پولیتخنیک پوهنتون ته نږدې د ټولنیزو علومو د اکاډیمۍ پر ودانۍ برید کوي. د جمعیت او اتحاد ځانگړې موخه د وحدت د مرکزونو نیول او د افشار په ور څیر موسیمو کې د وحدت د ډلې د مورچلونو ډرې وړې کول ول تر څو دولت و کولای شي د پغمان له سیمې نیولې بیا د ښار تر ختیځ پورې د خپلې ولکې لېکې و غځوي او هم د وحدت سیاسي او پوځي مشر عبدالعلي مزاری ژوندی ونیسي.

د افغانستان لپاره د عدالت پروژې چې یوه غیر دولتي ډله ده د افشار د پېښې په گډون له ۱۹۷۹ تر ۲۰۰۱ ز کال پورې په افغانستان کې د پوځي عملیاتو لړۍ پلټلې او د افشار عملیات یې د خپل ۲۰۰۵ ز کال د جنورۍ په گزارش کې داسې را سپړلي دي:

د برهان الدین رباني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي دولت د ۱۹۹۳ ز کال د فبرورۍ د مېاشتې د افشار عملیات، د دغه دولت تر ټولو پیاوړي او سمبال شوي پوځي عملیاتو ته نغوته کوي چې پکې له ډیر زیات پوځي ځواک څخه کار اخیستل شوی دی. دغو عملیاتو دوې تاکتیکي موخې درلودلې. مسعود پریکړه کړې وه چې په

لومړي سر کې به د وحدت د گوند پوځي او سياسي مرکزونه ونيسي (دغه مرکزونه د کابل په لويديځ کې د افشار د غره په لمنه کې د ټولنيزو علومو په اکاډيمۍ کې پراته ول) ، او هم به د وحدت د گوند مشر عبدالعلي مزاری ژوندی ونيسي. دويم : د برهان الدين رباني تر مشرۍ لاندې د افغانستان اسلامي دولت په پام کې درلودل چې د جمعيت تر ولکې لاندې سيمې د کابل له مرکز نه نيولې د سياف تر ولکې لاندې سيمو پورې له يو بل سره ونښلوي چې له دې لارې به په مرکز کې خپله واکمني ټينگه کړي[2].

د مليشياوو ترمنځ د بريد تابيا له بريده مخکې پټه پاتې نه شوه. د وحدت سياسي چارواکي د بريد له پيليدا څو ورځې مخکې پوهيدل چې د بريد تابيا نيول شوې ده ، له بريد څخه څو ورځې مخکې د افشار د سيمې د اوسيدونکو يوه کوشنۍ برخه چې د اړيکو پر بنسټ له بريده خبره وه له سيمې ووتله.[3] په بله وينا يوازې د افشار د سيمې هغه استوگن چې له بريد څخه خبر شوي ول په دې بريالي شول چې سيمه پرېږدي. د سيمې يو استوگن د بشري حقونو د څار ټولنې ته وويل چې په څه ډول له بريده مخکې خبر شوی وو :

"يوه ملگري مې د نظار په شوری کې کار کاوه. هغه د دولت په مرکز کې کار کاوه. هغه له بريد څخه دوې ورځې مخکې ماته راغی او وېي ويل : ته بايد له دغه ځايه ووځی. د بريد امر ورکړ شوی دی. پغمانيان [د اتحاد ډله] غواړي پر دغې سيمې بريد وکړي ، هر څوک يې چې مخې ورشي و به يې وژني ، او هر څه به لوټ کړي" [4].

يو بل وويل :

"موږ د مسعود د کسانو په منځ کې له يوې کورنۍ سره اړيکه درلودله او موږ ته يې وويل چې ووځو. هغه وويل : ' د سياف او مسعود جنگيالي به پر دغې سيمې بريد وکړي ' دا له بريده څلور ورځې مخکې ول . هغه موږ ته وويل چې بايد له سيمې څخه ووځو. هماغه ول چې ووتلو"[5].

يو بل وويل :

"له بريد څخه پينځه ورځې مخکې زما وراره چې د حرکت د مشر انوري ساتونکی دی ما ته راغی او وېي ويل : ' ته بايد له دغه ځايه ووځی . دغه سيمه په بل مخ اړول کېږي. ان که تاسو پوځيان هم نه ياست خو ډيره وراني به رامنځته شي. ددغه خبر په اوريدلو موږ دوې ورځې وروسته د شپې له پلوه له افشارو وو تلو" [6].

د دغې سيمې ډيريو اوسيدونکو ته د کيدوني عمليات په تړاو نه خبر ورکړل شو او نه ورته وويل شول چې له سيمې څخه ووځي[7].

د عملياتو کيلي د افشار پر گڼ ميشتې سيمې سپره د افشار د غره لوړه څوکه وه. پوځي ستراتيژي دا وه چې جمعيت مخکې له دې چې د افشار په سويل ختيځ او په سويل کې د ملکي وگړو په منځ کې د وحدت مورچلونه و نيسي ،

غوښتل يې لومړي د افشار د غره لوړې څوکې و نيسي. [8] له بريد مخکې د محمد فهميم قسيم تر مشرۍ لاندې د افغان د ملي امنيت څرو " جاسوسانو" د حرکت د ډلې څو تنو بولندويانو ته چې د افشارو په لويديځ او شمال کې يې پوستې درلودلې بډې ورکړې تر څو په عملياتو کې ورسره مرسته وکړي او د جمعيت او اتحاد سرتيرو ته اجازه ورکړي چې د دوی له پوستو څخه تير شي او د افشار لوړې څوکې ونيسي [9] (محمد قسيم فهميم له ۲۰۰۱ تر ۲۰۰۴ زکال پورې د افغانستان د دفاع وزير ، او د ۲۰۰۱ ز کال په پای کې د طالبانو پروړاندې د امريکايي عملياتو کيليدې پوځي ملگری وو). کله چې عمليات پيل شول د جمعيت ځواکونو د افشارو لوړې څوکې و نيولې او د اتحاد ډله پر افشارو ور ننوتله ، د ټولنيزو علومو په اکاډيمۍ کې د وحدت د ډلې مورچلونه يې ونيول او هم يې د هغه سړک ولکه په لاس کې و نيوله چې له پغمانه د کابل تر مرکز د افشار له منځه تيرېږي. د جمعيت ځواکونو له افشارو دباندې سړکونه هم ونيول او خپل مورچلونه يې جوړ کړل. په دې لړ کې د وحدت ځواکونه د افشار له سويلي برخې د کابل لويديځې برخې ته په شا شول او د افشارو هزاره ميشته سيمه يې د پښتونواکې اتحاد ډلې جنگياليو ته ور پرېښودله .

له بريد څخه دوې ورځې مخکې د کابل د بادام باغ په سيمه کې مسعود په خپلې پوځې اډې کې يوه غونډه ونيوله ؛ په غونډه کې د جمعيت او اتحاد د ډلو لوړپوړو بولندويانو او هم د نظار د شوری په جوړښت کې د نورو ښکيلو ډلو بولندويانو گډون وکړ. [10] په هاغه وخت کې د جمعيت د ډلې په مشرتابه کې دغه کسان ول : ملا عزت (عزت الله) د پغمان بولندوی ، محمد قسيم فهميم (د ملي امنيت رئيس) ، بابه جان ، انور ډنگر ، گدا محمد ، بابه جلندر ، حاجي الماس ، گل حيدر او بسم الله خان.

د بشري حقونو د څار ټولنه په دې بريالۍ نه شوه چې ومومي په غونډه کې چا او چا گډون کړی وو خو د عملياتو د اړينوالي په پام کې لرو څرگنده خبره دا ده چې فهميم هرو مرو هلته وو. د افغانستان لپاره د عدالت د پروژې د گزارش پر بنسټ چې له څو تنو شاهدانو سره يې مرکه کړېده ، د اتحاد دوه بولندويان ؟ شير علم او زلمی توپان او د حرکت د ډلې مشر حسين انوري په غونډې کې ول. [11]

د گزارشونو پر بنسټ سياف په پغمان کې د اتحاد د ډلې له لوړپوړو بولندويان سره د پلان شويو عملياتو په اړوند غونډه جوړه کړه. [12] د هاغه مهال د اتحاد په مشرتابه کې دغه کسان ول : په خپله سياف ، حاجي شير علم ، زلمی توپان ، عبدالله شاه او ملا تاج محمد. ښايي څو تنو منځپوړو بولندويانو هم کړی وي.

له عمياتو يوه شپه مخکې د پروان په کارته " کارته پروان " کې د مسعود په يوه پټ او خوندي کور کې يوه بله غونډه جوړه شوه ، دغه کور د کانتيننټال هوټل ته نږدې پروت وو. [13] د افغانستان لپاره د عدالت د پروژې د گزارش پر بنسټ مسعود په خپله د فبرورۍ د مېاشتې په ۱۲ نېټه د عملياتو په دويمه ورځ د کانتيننټال په هوټل کې غونډه جوړه کړه. په غونډه کې د رباني ، سياف او فهميم په څير سياسي او پوځي مشران هم ول. [14]

د بشري حقونو د څار ټولنې د افشار د سيمې له څو تنو اوسيدونکو سره مرکه کړېده چې د بريد پر مهال يې په سيمه کې ژوند کاوه او ويې ويل چې بريد څنگه پيل شو او له بريد وروسته څه ډول ناورين ځپلی غوبل په سيمې کې را خپور شو. دغه د ډاډ وړ لاسوندونه په زباد رسوي چې په څه ډول له بشري حقونو څخه سرغړونه شویده او د افشارو په عملياتو کې په څه ډول بشري نړيوال قانون په سيستماتيک ډول تر پښو لاندې شوی دی ، دلته ملکي وگړي په لوی لاس وژل شوي دي ، دلته په لويه کچه ملکي وگړي وهل او ټکول شوي دي ، دلته يوازې د ژب توکميزتړنې پر بنسټ سړي تښتول شوي دي او دلته په لويه کچه غلاوې ، داړه ماری او لوټماری شوي دي. دغه ټولې په لوی لاس ترسره شوي ناخبرې ، دې ته نغوته کوي چې په دغه ناتار او ناورين کې ښکيل يو شمير بولندويان ښايي د بشريت پر ضد په جناياتو کې ښکيل وبلل شي

[1] Human Rights Watch interview with K.S., former government security official, Kabul, July 24,

2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official, July 18, 2003;

Human Rights Watch interview with R.D., former official in the interim government 1992-1995,

Kabul, July 16, 2003; Human Rights Watch interview with J.G.M., former government intelligence

official 1992-1996, Kabul, July 10, 2003. Intelligence agents in Wahdat also told Human Rights WWatch that they knew in advance of an impending attack by Jamiat and Ittihad forces.

[2] Afghan Justice Project, Addressing the Past: The Legacy of War Crimes and the Political Transition in Afghanistan, January 2005, (AJP report), page 27.

[3] Human Rights Watch interview with Q.E.K., former Wahdat political official, Kabul, July 15, 2003.

[4] Human Rights Watch interview with I.R.H., resident of Afshar, Kabul, July 12, 2003.

[5] Human Rights Watch interview with I.K., resident of Afshar, Kabul, July 2, 2003.

[6] Human Rights Watch interview with K.I.K., resident of Afshar, Kabul, July 6, 2003.

[7] د دغې سیمې یو شمیر اوسیدونکو د بشري حقونو د څار ټولنې ته وویل چې د سیمې او خپلو کورونو پرینودلو ته نه ول چمتو شوي. د بیلګې په توګه میرمن ف. الف چې د دغې سیمې یوه اوسیدونکې ده د بشري حقونو د څار ټولنې ته د ۲۰۰۳ ز کال د جولای د مېاشتې د شپږمې نېټې په مرکه کې وویل "زه نه پوهېدل چې د غره لوړه څوکه پر مسعود پلورل شوې وه)

[8] The general descriptions of the Afshar campaign here are based on testimony taken by researchers

with the Afghan Justice Project, as well as Human Rights Watch interviews with officials named in the

proceeding note, and interviews with two soldiers who took part in the Afshar campaign; Human

Rights Watch interview with K.M.B., soldier who served under Ittihad forces in 1993, Kabul, July 4,

2003 (describing his orders on the day of the attack) and Human Rights Watch interview with T.E.S.,

Soldier in Shura-e Nazar in 1993, Kabul, July 5, 2003 (describing aim of attack on Afshar as told to

Him by his commanders).

[9] د حرکت پر دغو بولندویانو تور لګېدلی دی چې له جمعیت څخه یې بډې اخیستې دي: صداقت ، ضابط محسن سلطاني ، عوض علي گرجي ، تابش ، ملک شریف او سید شریف. د بشري حقونو د څار ټولنې دغه مالومات د وحدت او د نظار د شوری د ډاډ وړ له سرچینو څخه تر لاسه کړي دي : په لاندې ډول :

Human Rights Watch interview with Q.Q.S., former Wahdat commander, Kabul, July

14, 2004; Human Rights Watch interview with Q.E.K., former Wahdat political official, Kabul, July

15, 2003; Human Rights Watch interview with C.S.A., former government security official,
July 18,
2003

[10]هماغه

[11]هماغه

[12] AJP report, p. 29.

د افغانستان لپاره د عدالت پروژه پ. ۲۹

[13]هماغه

[14]د افغانستان لپاره د عدالت پروژه ، ۲۰۰۵ ز کال پ. ۳۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library